

Proposta d'Estratègia de Relleu Generacional Agrari de Catalunya

Departament d'Acció Climàtica, Alimentació i Agenda Rural
Octubre 2022

1.1.	La necessitat d'una estratègia pel relleu generacional agrari a Catalunya.....	8
1.2.	El procés per definir una visió estratègica de futur	10
	Glossari	14
2.	Estat de la qüestió	17
2.1.	El repte europeu de l'emprenedoria agrària.....	17
2.2.	Les barreres que frenen la renovació agrària	18
2.3.	El camí de la incorporació agrària	20
2.4.	Un enfocament integral i estratègic	22
2.5.	Un canvi de paradigma en les polítiques	24
3.	Mapa de relleu generacional agrari	26
3.1.	Perfils segons l'ajut de primera instal·lació de joves agricultors i agricultores 2015-2020.....	27
3.1.1.	Descripció general dels expedients aprovats segons l'ajut de primera instal·lació 2015-2020	27
3.1.2.	Perfil de les persones instal·lades segons l'ajut de primera instal·lació 2015-2020	32
3.1.3.	Perfil de les empreses agràries segons l'ajut de primera instal·lació 2015-2020	43
3.2.	Perfils segons qüestionari Joves al Camp 2015-2019	55
3.2.1.	Descripció general de la mostra Joves al Camp 2015-2019	55
3.2.2.	Perfil de les persones joves instal·lades segons Joves al Camp 2015-2019	57
3.2.3.	Perfil de les empreses agràries segons Joves al Camp 2015-2019.....	64
3.2.4.	Diferències entre perfils segons Joves al Camp 2008-2014 i 2015-2019.....	68
4.	Diagnòstic	87
4.1.	Una nova governança que faciliti el camí de la incorporació agrària.....	87
4.1.1.	Situació alarmant que requereix d'accions urgents.....	87
4.1.2.	Mapa d'actors emergents pendent de coordinar.....	88
4.1.3.	Paper estratègic de les entitats locals a nivell territorial.....	89
4.1.4.	Cooperatives agràries per dinamitzar les estructures locals	91
4.1.5.	Simplificació administrativa per facilitar el procés d'incorporació	92
4.1.6.	Modernitzar la imatge de l'administració.....	92
4.2.	Les noves necessitats per les empreses agràries de la nova pagesia.....	93
4.2.1.	Perfils agraris diversos en funció de l'origen i la mobilitat	93
4.2.2.	Pagesia nouvinguda per rejuvenir el camp català.....	94
4.2.3.	Adaptació de l'ajut de primera instal·lació a les necessitats actuals	95
4.2.4.	Ajut de primera instal·lació insuficient per als nous perfils	97

4.2.5.	Mobilitat de la terra i noves formes d'accés	97
4.2.6.	Incorporació progressiva per a la pagesia nouvinguda	98
4.2.7.	Mediació intergeneracional per rejuvenir el camp	100
4.2.8.	Persona de confiança per acompanyar les persones emprenedores.....	101
4.3.	Innovació per a l'emprenedoria agrària arrelada al territori	102
4.3.1.	Models agraris viables que consolidin teixit innovador.....	102
4.3.2.	Nous formats formatius al llarg del procés d'incorporació.....	104
4.3.3.	Assessorament personalitzat per a models emprenedors	105
4.3.4.	Eines innovadores per a l'emprenedoria agrària.....	106
4.3.5.	Models nous de producció i comercialització basats en la bioeconomia.....	107
4.3.6.	Externalitats positives de la producció agrària local.....	108
4.3.7.	Dones que emprenen en models agroalimentaris locals.....	108
4.3.8.	Equipaments agroalimentaris que vertebrin l'activitat pagesa	109
4.3.9.	Finançar empreses agràries viables	109
4.3.10.	Xarxes socials que fan visible la realitat agrària.....	110
4.4.	Territori divers que necessita atenció urgent	111
4.4.1.	Especificitats territorials que condicionen els processos d'incorporació.....	111
4.4.2.	Incorporacions a zones de muntanya	111
4.4.3.	Agricultura periurbana	112
4.4.4.	Habitatge digne per a una nova generació agrària	112
4.4.5.	Experiències agroturístiques per enfortir el territori.....	113
4.4.6.	Món rural per equilibrar la saturació urbana	114
4.4.7.	Qualitat de vida per a una incorporació agrària de futur	114
4.4.8.	Conflictes territorials per l'ús de sòl i l'espai públic	114
4.5.	Paper imprescindible de la ciutadania en l'alimentació sostenible	115
4.5.1.	Imatge social de la pagesia pendent de reconeixement	115
4.5.2.	Acostament món rural i món urbà.....	116
4.5.3.	Consum conscient per donar suport a la pagesia d'arrel	116
4.6.	Matriu DAFO	117
5.	Visió estratègica	124
	Reptes estratègics i accions	125
6.	Bibliografia	133

Figura 1: El camí per esdevenir pagès.	21
Figura 2: Reptes estratègics.	126
Gràfic 1: Expedients aprovats segons any de convocatòria 2015-2020.	27
Gràfic 2: Expedients aprovats segons àmbit territorial 2015-2020.	28
Gràfic 3: Expedients aprovats segons gènere 2015-2020.	34
Gràfic 4: Expedients aprovats segons gènere i edat 2015-2020.	35
Gràfic 5: Expedients aprovats segons forma jurídica 2015-2020.	43
Gràfic 6: Evolució UTA segons any 2015-2020.	48
Gràfic 7: UTA segons àmbit territorial 2015-2020.	48
Gràfic 8: Expedients aprovats segons OTE 2015-2020.	49
Gràfic 9: Expedients aprovats segons producció ecològica 2015-2020.	50
Gràfic 10: Evolució expedients aprovats segons producció ecològica 2015-2020.	50
Gràfic 11: Producció ecològica segons àmbit territorial 2015-2020.	51
Gràfic 12: Nombre de respostes segons any d'aprovació d'expedient 2015-2019.	55
Gràfic 13: Nombre de respostes segons àmbit territorial 2015-2019.	56
Gràfic 14: Persones instal·lades segons origen agrari 2008-2014.	57
Gràfic 15: Persones instal·lades segons origen agrari 2015-2019.	57
Gràfic 16: Persones instal·lades segons origen geogràfic 2008-2014.	58
Gràfic 17: Persones instal·lades segons origen geogràfic 2015-2019.	58
Gràfic 18: Persones instal·lades segons origen geogràfic i familiar 2008-2014.	59
Gràfic 19: Persones instal·lades segons origen geogràfic i familiar 2015-2019.	59
Gràfic 20: Persones instal·lades segons mobilitat 2008-2014.	60
Gràfic 21: Persones instal·lades segons mobilitat 2015-2019.	60
Gràfic 22: Persones instal·lades segons mobilitat i origen familiar 2008-2014.	61
Gràfic 23: Persones instal·lades segons mobilitat i origen familiar 2015-2019.	61
Gràfic 24: Persones instal·lades segons gènere 2008-2014.	62
Gràfic 25: Persones instal·lades segons gènere 2015-2019.	62
Gràfic 26: Persones instal·lades segons gènere i origen familiar 2008-2014.	63
Gràfic 27: Persones instal·lades segons gènere i origen familiar 2015-2019.	63
Gràfic 28: Persones instal·lades segons OTE 2015-2019.	64

Gràfic 29: Persones instal·lades segons la renda anual de l'empresa agrària 2015-2019.	65
Gràfic 30: Venda local de l'empresa agrària 2015-2019.	66
Gràfic 31: Venda directa de l'empresa agrària 2015-2019.	66
Gràfic 32: Segell de certificació de l'empresa agrària 2015-2019.	67
Gràfic 33: Perfil segons Joves al Camp 2008-2014.	68
Gràfic 34: Perfil segons Joves al Camp 2015-2019.	68
Gràfic 35: Gènere segons perfil 2008-2014.	77
Gràfic 36: Gènere segons perfil 2015-2019.	78
Gràfic 37: Edat segons perfil 2008-2014.	79
Gràfic 38: Edat segons perfil 2015-2020.	80
Gràfic 39: Formació agrària segons perfil 2008-2014.	81
Gràfic 40: Formació agrària segons perfil 2015-2020.	82
Gràfic 41: Formació no agrària segons perfil 2008-2014.	83
Gràfic 42: Formació no agrària segons perfil 2015-2020.	84
Gràfic 43: Segell de certificació segons perfil 2008-2014.	85
Gràfic 44: Segell de certificació segons perfil 2015-2019.	86
Mapa 1: Expedients aprovats segons comarca 2008-2014.	29
Mapa 2: Expedients aprovats segons comarca 2015-2020.	30
Mapa 3: Expedients aprovats segons àmbit territorial 2008-2014.	31
Mapa 4: Expedients aprovats segons àmbit territorial 2015-2020.	32
Mapa 5: Dones sobre el total d'expedients aprovats segons comarca 2008-2014.	36
Mapa 6: Dones sobre el total d'expedients aprovats segons comarca 2015-2020.	37
Mapa 7: Dones sobre el total d'expedients aprovats segons àmbit territorial 2008-2014.	38
Mapa 8: Dones sobre el total d'expedients aprovats segons àmbit territorial 2015-2020.	39
Mapa 9: Persones majors de 35 anys sobre el total d'expedients aprovats segons comarca 2008-2014.	40
Mapa 10: Persones majors de 35 anys sobre el total d'expedients aprovats segons comarca 2015-2020.	40
Mapa 11: Persones majors de 35 anys sobre el total d'expedients aprovats segons àmbit territorial 2008-2014.	41
Mapa 12: Persones majors de 35 anys sobre el total d'expedients aprovats segons àmbit territorial 2015-2020.	42

Mapa 13: Instal·lacions en societat segons comarca 2008-2014.	44
Mapa 14: Instal·lacions en societat segons comarca 2015-2020.	45
Mapa 15: Instal·lacions en societat segons àmbit territorial 2008-2014.	46
Mapa 16: Instal·lacions en societat segons àmbit territorial 2015-2020.	47
Mapa 17: Producció ecològica segons comarca 2008-2014.	52
Mapa 18: Producció ecològica segons comarca 2015-2020.	53
Mapa 19: Producció ecològica segons àmbit territorial 2008-2014.	54
Mapa 20: Producció ecològica segons àmbit territorial 2015-2020.	54
Mapa 21: Pagesia tradicional arrelada segons àmbit territorial 2008-2014.	69
Mapa 22: Pagesia tradicional arrelada segons àmbit territorial 2015-2020.	70
Mapa 23: Pagesia tradicional mòbil segons àmbit territorial 2008-2014.	71
Mapa 24: pagesia tradicional mòbil segons àmbit territorial 2015-2020.	72
Mapa 25: Pagesia nouvinguda rural segons àmbit territorial 2008-2014.	73
Mapa 26: Pagesia nouvinguda rural segons àmbit territorial 2015-2020.	74
Mapa 27: Pagesia nouvinguda urbana segons àmbit territorial 2008-2014.	75
Mapa 28: Pagesia nouvinguda urbana segons àmbit territorial 2015-2020.	76

1. Introducció

1.1. La necessitat d'una estratègia pel relleu generacional agrari a Catalunya

El relleu generacional de les empreses agràries familiars es troba en un moment crític. Una suma de factors socials, econòmics, ambientals i culturals afecta la salut del sector agrari posant en una situació d'alerta moltes de les explotacions agràries actuals, que no preveuen un relleu natural de la seva activitat. Aquesta tendència es constata a diferents escales territorials considerant-se un problema estructural europeu, en què múltiples entitats, públiques i privades, estan treballant per renovar els instruments de suport a les noves generacions agràries.

En aquest sentit, la Comissió Europea ja fa anys que identifica una tendència regressiva del nombre de persones que s'incorporen al sector agrari, així com un nombre creixent de persones en actiu que es jubilen sense un relleu generacional de l'empresa agrària. Aquesta tendència no garanteix una taxa de reemplaçament suficient, fet porta a la conceptualització del "young farmer problem"¹, com un repte estratègic per al sector agrari i per al món rural a nivell europeu. Al seu torn, també cal esmentar que el Tribunal de Comptes Europeu², en un informe de 2017, arriba a la conclusió general de que el suport a les persones joves que emprenen al sector agrari es basa en una lògica d'intervenció mal definida i que cal la implantació de noves mesures de suport. Aquestes recomanacions també es recullen en l'informe final del Focus Group de la Comissió Europea "New entrants into farming: lessons to foster innovation and empenedoria"³, en el qual es fa èmfasi en la necessitat de crear instruments innovadors adreçats a fomentar el relleu generacional agrari, tant intrafamiliar com extrafamiliar. En el darrer informe "The Future of the European Farming Model: Socio-economic and territorial implications of the decline in the number of farms and farmers in the EU"⁴, encarregat pel Parlament Europeu, també es posa de manifest la necessitat d'atendre a una nova diversitat emergent de perfils de persones que lideren empreses agràries, així com la urgència de promoure estratègies que preserven la multifuncionalitat de l'activitat agrària.

Aquests informes resumeixen d'una manera molt clara el nou escenari europeu en temes de relleu generacional i d'empenedoria agrària. S'identifica una diversitat cada vegada més amplia de perfils de persones que s'incorporen al sector agrari amb trajectòries allunyades del la transmissió familiar de l'empresa agrària. La mirada posada en les generacions de pagesia nouvinguda, rau en un augment de les persones que sense orígens agraris directes veuen en la pagesia una oportunitat laboral i personal. Aquesta generació extrafamiliar està incorporant a l'escenari agrari i rural un mapa de dinàmiques de rejuveniment que cal tenir en compte en els nous marcs de suport i acompanyament

¹ <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0743016715000042>

² <https://www.eca.europa.eu/es/Pages/DocItem.aspx?did=41529>

³ <https://ec.europa.eu/eip/agriculture/en/focus-groups/new-entrants-farming-lessons-foster-innovation-and>

⁴ [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/es/document/IPOL_STU\(2022\)699620](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/es/document/IPOL_STU(2022)699620)

institucional, segons conclouen aquest informes i altres projectes de recerca com el H2020 NEWBIE⁵ i el H2020 RURALIZATION⁶.

Aquestes dinàmiques en el context català es varen identificar en l'estudi quantitatiu i qualificatiu de les incorporacions al sector agrari a Catalunya a partir de la mesura 112 del PDR 2007–2013, *Joves al Camp*⁷, dins del projecte ODISSEU, en el que s'identifica un perfil majoritari de pagesia tradicional (69%), al mateix temps que també s'evidencia la realitat de la pagesia nouvinguda (31%). Aquests dos perfils mostren dinàmiques diferents i al mateix temps complementàries. Els nous enfocaments de política pública entenen que cal treballar de manera holística, tant les relacions intergeneracionals com les relacions entre diferents perfils de persones joves. Més enllà de l'ajut econòmic de primera instal·lació, la realitat mostra com de necessàries són altres mesures complementàries que orientin, motivin i dinamitzin el camí de la idea d'un projecte agrari a la consolidació de l'empresa agrària.

Tal i com remarca l'article *¿Cómo logramos que los jóvenes apuesten por la agricultura?*⁸, el repte del relleu generacional es un tema complex i multidimensional, en el que cal fer un abordatge més enllà dels incentius econòmics. Entre altres aspectes, cada vegada és més evident la necessitat d'integrar temes culturals, territorials, jurídics, formatius i d'acompanyament, per tal de donar suport institucional a una nova generació agrària. La diversificació dels perfils de les persones que s'incorporen al camp, així com el canvi en els sistemes agroalimentaris i en les polítiques que afecten el mercat dels aliments, posen de manifest la necessitat de plantejar el repte del rejuveniment agrari amb una visió sistèmica i com una estratègia de país.

Per donar resposta a aquestes noves necessitats, que també s'identifiquen en el context català, des del Departament d'Acció Climàtica, Alimentació i Agenda Rural de la Generalitat de Catalunya es proposa idear una "Estratègia pel relleu generacional agrari", en la que s'articuli un nou marc d'actuació per renovar les estructures agràries i per donar suport a les noves generacions, tant familiars com nouvingudes, que tenen la voluntat de crear empreses viables econòmicament, social i ambientalment. Aquesta mirada estratègica s'arrela en els resultats de l'Agenda Rural de Catalunya, on es considera el rejuveniment del sector agrari i l'emprenedoria al món rural com un vector clau en les noves apostes institucionals des de la Generalitat de Catalunya.

L'Estratègia pel relleu generacional agrari es planteja en un moment de canvi de Programa de Desenvolupament Rural, fet que facilita la implementació de les seves accions així com la vinculació amb altres polítiques, plans i programes que interpel·len a una nova generació agrària. En aquest sentit, les accions que es deriven del present document han d'estar vinculades a altres documents programàtics com són:

- Pla Estratègic de l'Alimentació de Catalunya 2021-2026 (PEAC)
- Estratègia de Bioeconomia de Catalunya 2021-2030
- Estratègies dels Grups Leader 2023-27 (en procés)

⁵ <http://www.newbie-academy.eu>

⁶ <https://ruralization.eu>

⁷ <http://www.odisseujove.cat/joves-al-camp/>

⁸ <http://eldiariorural.es/como-logramos-que-los-jovenes-apuesten-por-la-agricultura/>

- Pla d'Acció per al Desenvolupament de la Producció ecològica 2023-2027 (en procés)
- Pla Estratègic de la Ramaderia Extensiva a Catalunya 2021-2030 (en procés)

1.2. El procés per definir una visió estratègica de futur

L'Estratègia de relleu generacional agrari neix per consensuar un document programàtic que reculli les accions principals a portar a terme per donar suport a una nova generació agrària a Catalunya. Es defineix un Pla d'acció 2023-27 que articula els diferents programes, projectes i actuacions a realitzar per part de les entitats catalanes que treballen pel relleu generacional i l'emprenedoria agrària.

Per fer-ho s'ha fet un diagnòstic dels principals punts forts i punts febles de la realitat catalana, a partir de la revisió de la bibliografia, l'anàlisi de dades estadístiques, el buidatge d'un qüestionari de noves incorporacions, la consulta a persones expertes i el treball en grup amb persones joves incorporades. Amb aquesta metodologia s'ha contrastat la visió de diferents entitats, públiques i privades, implicades en les polítiques de rejuveniment agrari en relació a una visió estratègica de relleu generacional i emprenedoria agrària.

Aquest treball ha permès la definició d'una visió estratègica basada en **5 reptes, 13 objectius i 35 accions**.

1. Reunions de Coordinació

- **Reunions de coordinació i seguiment:** Es realitzen **16 reunions periòdiques** entre les persones responsables de la Secretaria d'Agenda Rural del Departament d'Acció Climàtica, Alimentació i Agenda Rural i l'empresa contractada.
- **Reunions de treball i contrast:** Es realitzen **4 reunions específiques** amb personal tècnic del Departament d'Acció Climàtica, Alimentació i Agenda Rural i l'empresa contractada.

2. Diagnosi tècnica

- **Revisió de les propostes plantejades en els projectes H2020 NEWBIE i RURALIZATION:** Els nous enfocaments en les polítiques de suport a una nova generació agrària s'estan treballant actualment des de dos projectes d'investigació en el marc dels H2020 europeus: 1) NEWBIE¹ i 2) RURALIZATION¹. Tot dos se centren en entendre quines són les dinàmiques actuals en el marc del relleu agrari i del rejuveniment al món rural. Aporten una visió acadèmica en un marc europeu, en el que es fan noves propostes d'intervenció per millorar l'actual política d'incorporació de joves.
- **Revisió de la feina feta en el Grupo Focal de Acceso a la Tierra:** El març de 2020 es crea el "Grupo Focal de Acceso a la Tierra", que s'organitza des de la Red Rural Nacional, a través de la Unidad de Gestión en la Dirección General de Desarrollo Rural, Innovación y Formación Agroalimentaria del Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación. Aquest es crea com un grup de treball multidisciplinari, en el qual es treballen temes diversos com els sistemes d'ajudes als agricultors i agricultores, la incorporació de joves al sector agrari, les dinàmiques del mercat de la terra, etc. Aquesta informació està recollida en l'informe final "Estudio sobre el acceso a la tierra"¹. Els resultats d'aquest estudi representen una informació actualitzada de la realitat de l'accés a la terra i les incorporacions agràries.
- **Revisió de la feina feta en el marc del Grup de Treball de Joves:** El juny de 2017 s'activa el Grup de Treball de Joves, en el marc del PDR.cat2020. Aquest s'articula per establir polítiques específiques per a les persones joves del món rural, que fomentin el seu arrelament i desenvolupament econòmic i social. El Grup de Treball de Joves analitza les accions dutes a terme des de l'administració i proposa noves línies de treball per al nou marc de programació. S'han revisat els documents de treball i les propostes plantejades.
- **Revisió de la feina feta en el marc del projecte AGRO-LEADER: Tallers d'intercanvi entre joves agricultors i agricultores:** En el marc del projecte Odisseu, que té per objectiu incentivar i facilitar el retorn i la inserció laboral dels joves a les zones rurals, l'any 2016 es va portar a terme una anàlisi dels i les joves que es dediquen al sector agrari: "Joves al Camp. Estudi quantitatiu i qualitatiu de les incorporacions al sector agrari a Catalunya a partir de la mesura 112 del PDR 2007-2014". Amb la voluntat de continuar amb la tasca engegada es porten a terme els anys 2018, 2019 i 2021 **10 tallers arreu dels territoris rurals catalans en els que participen un total de 94 persones**. Els resultats d'aquestes tallers són una mostra qualitativa molt valuosa per pensar i reflexionar sobre les necessitats de les noves generacionals agràries.

3. Treball de Camp

- **Actualització de l'estudi Joves al Camp:** L'any 2016 es realitza l'estudi Joves al Camp, que es fa públic el març de 2017. Amb la redacció de l'Estratègia de Relleu Generacional Agrari s'actualitzen les dades per tal de recollir el perfil de les persones i les empreses que s'han instal·lat amb l'ajut del PDR en el període 2015-2019, així com les seves necessitats i propostes. El dia 6 d'octubre els tutors i les tutores d'incorporació de joves de les Escoles Agràries envien el qüestionari online al seu alumnat. El resultat han estat **210 qüestionaris**. Aquesta informació es sintetitza amb gràfics a l'Annex i es fa una comparativa amb el període anterior 2008-2014. Els resultats s'inclouen tant a la part quantitativa del mapa de relleu generacional agrari com de la qualitativa de la diagnosi.
- **Entrevistes a agents clau en temes de relleu generacional agrari:** Realització de **3 entrevistes exploratòries i 30 entrevistes semiestructurades** (veure guió a l'annex) a agents clau del territori, per aprofundir en les necessitats que ha de resoldre la nova estratègia de relleu agrari, així com per identificar d'una manera més nítida les principals línies a treballar. Algunes de les entrevistes s'han fet amb més d'una persona, per tant, **el total de persones que han participat a l'estudi és de 37**. Es defineixen els perfils següents a entrevistar: 1) tutor d'incorporació de joves d'una Escola Agrària, 2) tècnic d'oficina comarcal encarregat de l'ajut de joves, 3) tècnic entitat assessorament encarregat de l'ajut de joves, 4) tècnic Dinamitzador de Relleu Generacional Agrari, 5) perfil acadèmic amb coneixement de la política d'incorporació de joves, 6) perfil gestor des d'una entitat local amb coneixements sobre relleu agrari i 7) altres. Les entrevistes es fan online amb una durada aproximada de 90 minuts. Per extreure la informació més rellevant es fa una transcripció natural, en la que es recull la informació més rellevant que les persones entrevistades han dit, fent una "neteja" del text ometen els quequeigs, les interjeccions i tot allò irrellevant. Aquesta transcripció s'envia a cada persona entrevistada perquè la revisi i la retorni amb els comentaris i aportacions que consideri. D'aquestes entrevistes s'extreu material qualitatiu per realitzar la diagnosi. Als annexos es recullen les cites més rellevant endreçades per cadascuna de les preguntes realitzades.

4. Quadre de comandament

- **Redacció de l'estratègia de relleu generacional agrari:** La redacció de l'estratègia de relleu generacional agrari, s'ha dut a terme en base a la revisió de fonts d'informació i documentació de referència, així com de les reunions de treball, les entrevistes als agents clau, la informació dels Tallers AgroLeader i els resultats de l'actualització de Joves al Camp. Des de l'empresa contractada s'ha realitzat un esborrany que es contrasta, revisa i edita conjuntament amb el personal tècnic del DACC, així com amb el Grup de Treball de Joves.

Glossari

Incorporació / instal·lació agrària

Primera incorporació / instal·lació d'una persona al sector agrari, ja sigui de relleu intrafamiliar o extrafamiliar. Es considera el moment de la primera incorporació, quan aquesta persona accedeix per primer cop a la titularitat d'una explotació agrària.

Incorporació / instal·lació agrària progressiva

Primera incorporació / instal·lació agrària per fases: període de planificació (fase d'exploració i fase de decisió) i període d'incorporació (fase d'arrencada i fase de consolidació). Cadascuna de les fases té unes necessitats específiques i requereix d'eines adequades a cada moment del procés.

Nova pagesia

Pagesia tradicional i pagesia nouvinguda que treballen per un nou paradigma agrosocial. Grup emergent molt vinculat a la terra i a la producció ecològica local, que busca la seva pròpia autonomia i que es manté optimista envers el futur del sector agrari. La nova pagesia són persones joves, i no tant joves, amb una nova manera d'entendre i viure l'activitat agrària i la seva vinculació amb la societat, basada en els valors del nou paradigma agrosocial (Monllor, 2013).

Nous models d'incorporació agrària

Els nous models d'incorporació agrària es defineixen com a enfocaments, mètodes i/o instruments, que poden ajudar a superar les barreres d'accés als recursos per a la pagesia nouvinguda. Els nous models d'entrada poden abordar específicament la qüestió de l'accés als recursos clau i els aspectes jurídics d'una nova empresa i presenten una part decisiva del nou model de negoci (NEWBIE, 2019).

Pagesia nouvinguda / nous agents agraris

Persona emprenedora que s'incorpora al sector agrari sense un vincle familiar directe. Pot tenir un origen rural (pagesia nouvinguda rural) o un origen urbà (pagesia nouvinguda urbana). La pagesia nouvinguda són les persones que accedeixen al sector per primera vegada, ja sigui en una empresa agrària existent o en una de nova. Aquesta tipologia és la minoritària a Catalunya i a la resta de la Unió Europea, però creix en els últims anys.

Pagesia tradicional

Persona emprenedora que s'incorpora al sector agrari amb un origen familiar directe. Pot haver-se mogut per estudiar o treballar (pagesia tradicional mòbil) o pot haver estat sempre en l'empresa familiar agrària (pagesia tradicional arrelada). La pagesia tradicional són els fills i les filles de famílies pageses, és el relleu natural de les empreses agràries familiars de generació en generació. Són els i

les joves que segueixen la tradició agrària familiar en el seu procés d'incorporació, ja sigui incorporant-se a l'empresa familiar, fent un relleu de l'activitat o creant-ne una de nova. Aquesta tipologia és la majoritària a Catalunya i a la resta de la Unió Europea, tot i que la seva tendència és regressiva.

Persona dinamitzadora de joves

La persona dinamitzadora de joves acompanya i assessora les noves generacions agràries al llarg del procés d'instal·lació, treballant en xarxa amb els altres agents que intervenen, guiant-los a través de l'atzucac normatiu i posant-los en contacte amb persones mentores referents en les seves orientacions productives.

Persona mentora

Persona agricultora amb experiència al sector i al territori. És la persona de referència que assumeix la tasca d'orientar, aconsellar i acompanyar la persona emprenedora en la seva incorporació agrària, tant a la fase de preinstal·lació com una vegada està instal·lada.

Persona tutora d'incorporació de joves

Persona que guia l'itinerari formatiu, en base al projecte d'incorporació i la formació prèvia acreditada, des d'una de les Escoles Agràries del DACC. És el primer contacte i la figura de referència per a les persones joves que s'incorporen a través de l'ajut de primera instal·lació de joves agricultors i agricultores.

Preinstal·lació

Etapa prèvia a la primera instal·lació, en què s'inclouen activitats d'exploració, formació i experimentació. Eines a disposició de les persones emprenedores que permeten avançar en el camí de la incorporació agrària progressiva com els espais test agraris, les pràctiques en explotacions agràries o els intercanvis d'aprenentatge.

Relleu generacional agrari

Procés pel qual una generació agrària plega i una altra s'incorpora. Aquest pot ser intrafamiliar (relleu d'una generació a l'altra en la mateixa família) o extrafamiliar (relleu d'una generació a l'altra fora de l'àmbit familiar).

Transmissió / traspàs d'empresa agrària

Procés pel qual una empresa agrària activa canvia a un nou titular, ja sigui de l'àmbit familiar o extrafamiliar. Aquest té uns requeriments d'orientació, assessorament i suport, tant per a la persona que s'incorpora com per a la que cedeix l'activitat. Aquest procés requereix planificar la transmissió des d'un període anterior a la jubilació de la persona que cedeix.

Campus empresarial agrari

Espai gestionat pel servei de formació agrària del DACC, destinat a promoure l'oferta formativa en gestió empresarial. La seva principal tasca va destinada a satisfer les necessitats formatives empresarials del sector agroalimentari, oferint eines i recursos, i coordinant les activitats en gestió empresarial amb el conjunt d'agents del sector.

2. Estat de la qüestió

2.1. El repte europeu de l'emprenedoria agrària

Quan parlem de relleu generacional agrari, parlem del model de futur de la nostra pagesia. Mesurar el pols de la joventut agrària significa conèixer de primera mà com respira el sector i quina salut té. En aquest sentit, les dades mostren que el nombre de persones que es dediquen al camp es redueix a mesura que passen els anys, i un passeig pels paisatges catalans ens porta a ser conscients que en molts pobles els pagesos i les pageses que queden ja es compten amb els dits d'una sola mà.

Segons el projecte de recerca NEWBIE⁹, que estudia els models emprenedors de les noves generacions agràries a Europa, s'identifiquen quatre tendències globals: 1) reducció del nombre d'explotacions agràries, 2) augment de la mida de l'explotació agrària, 3) envelliment de la població agrària i 4) creixent interès de les noves generacions pel sector agrari, tant per part de la pagesia tradicional com de la novinguda. Aquesta realitat s'identifica a altres estudis que remarquen que malgrat les diferències territorials, culturals i socials, el repte de rejuvenir la població agrària és global a bona part de les regions europees (MAPA i Red Rural Nacional, 2020; Comissió Europea, 2016; Mundubat i COAG, 2016).

Aquests quatre punts descriuen de manera molt clara la realitat, tant europea com catalana, en relació a l'estructura del teixit agrari. La reducció del nombre d'explotacions agràries es veu amb el nombre de DUNs, que passa de 55.287 en 2015 a 47.940 en 2020. Per tant, és evident que el pes del capital humà agrari es cada vegada més reduït. Aquesta reducció en el nombre d'explotacions comporta un augment de la mida de les unitats productives. Cada vegada menys persones i menys empreses gestionen més territori. Aquesta tendència ha permès, en alguns casos, una reestructuració del sector necessària per assolir dimensions de viabilitat econòmica i social. Però en molts altres casos el que implica és una progressiva desagrarització del món rural (Ploeg, 2016), i també periurbà, que afebleix el territori i deixa sense capital emprenedor un sector estratègic. Pel que fa a l'envelliment, a Espanya només el 3,1% dels titulars d'explotacions agràries són menors de 35 anys. A Catalunya aquest percentatge és del 3,6%, segons dades de la darrera enquesta d'explotacions agràries. Aquesta estructura d'edats planteja seriosos reptes en relació a com serà la població agrària del 2030, quan bona part dels que avui tenen més de 60 anys deixi la seva activitat de banda.

En aquest escenari hom es pregunta com és que amb les polítiques públiques que s'implementen des dels diferents programes de desenvolupament rural i amb la prioritització de les persones joves com a eix estratègic, encara continuem veient estadístiques pessimistes. Una realitat en la que cada vegada més superfície agrària i més carrega ramadera és gestionada per grans corporacions agroalimentàries, mentre que l'explotació agrària familiar lluita per sobreviure amb diferents estratègies. O bé engrandint la seva dimensió per ser competitiva i poder col·locar la seva matèria prima en el mercat agroindustrial, o bé apostant per models més diversificats i venent a nínxols de proximitat. Per sort, els que aconsegueixen assolir una estratègia productiva i comercial adient a la seva realitat, continuen l'activitat. Però cal tenir en compte que moltes persones que es voldrien incorporar, no poden fer-ho per la complexitat de les barreres que es troben per començar.

⁹ <http://www.newbie-academy.eu/>

Aquest atzucac ha estat conceptualitzat per Zagata i Sutherland (2015) com el "young farmer problem", un escenari complex en relació a les causes que generen aquesta crisi de relleu generacional agrari, fonamentat en temes tant diversos com els estructurals, econòmics, jurídics o culturals. Aquesta constatació porta implícites unes conseqüències amb temes tan estratègics com l'accés a l'alimentació de proximitat, l'equilibri territorial o la generació d'ocupació al medi rural. Les estadístiques mostren la necessitat de pensar i articular nous instruments que reverteixin aquesta tendència regressiva (European Commission, 2017; Eistrup et al, 2019). El darrer informe del Tribunal de Comptes Europeu (European Court of Auditors, 2017) argumenta la necessitat de replantejar les polítiques de suport al relleu generacional, ja que les mesures de la PAC no han aconseguit revertir la tendència de pèrdua de població agrària i d'envelliment dels titulars d'explotacions. Aquest informe convida els estats membres a pensar i articular de manera diferent el seu apropament als nous instruments de suport a la incorporació d'una nova generació agrària, tant de relleu intrafamiliar com extrafamiliar.

2.2. Les barreres que frenen la renovació agrària

Per entendre el perquè d'aquesta tendència regressiva, en els darrers anys s'ha fet un esforç per identificar les causes que frenen la renovació agrària. Segons diferents estudis recents¹⁰, hi ha vuit barreres bàsiques que frenen el relleu generacional agrari: 1) accés a la terra, 2) cost elevat de la instal·lació, 3) excessiva burocràcia, 4) baixa rendibilitat, 5) accés al crèdit, 6) accés al mercat, 7) poc prestigi social i 8) desavantatges territorials dels municipis rurals.

La barrera més punyent continua sent **l'accés a la terra** (Grupo Focal Acceso a la Tierra, 2021; Ingram i Kirwan, 2011). Trobar sòl fèrtil per dur a terme una activitat agrària és una tasca molt complexa d'assolir. Malauradament les intervencions que s'han portat fins ara no han aconseguit mobilitzar un mercat que queda aturat per diferents factors. El primer, la mateixa Política Agrària Comunitària, que perpetua el vincle dels titulars d'explotacions agràries en relació als ajuts del primer pilar. El sistema està organitzat de tal manera que l'accés a finques on hi ha pagaments directes, fa que sigui molt i molt complicat accedir per part de les generacions més joves. Per la pagesia tradicional es fa difícil la reestructuració de les empreses agràries existents, i per la nouvinguda significa moltes vegades la impossibilitat d'accedir al sector.

En relació al **cost econòmic del procés instal·lació** al sector agrari, cal tenir present que en funció del sector i del model productiu, la inversió inicial pot fer impossible una incorporació exitosa. Aquesta dificultat s'observa quan la major part de pagesia nouvinguda treballa en explotacions petites i de venda directa; o en la dificultat que té la pagesia tradicional quan es vol instal·lar pel seu compte, però seguint models productius força capitalitzats. En aquest cas, l'ajut de primera instal·lació és un suport que rep la persona jove per fer front a les despeses d'arrencada, però que acostuma a ser insuficient per fer front a una activitat productiva on el retorn econòmic no sempre va lligat a l'esforç inicial de posar en funcionament l'empresa agrària.

Un altre dels elements que dificulten els processos d'incorporació agrària és **l'excessiva burocràcia** que cal gestionar per poder produir, transformar i/o comercialitzar productes agroalimentaris. La

¹⁰ <https://ec.europa.eu/eip/agriculture/en/focus-groups/new-entrants-farming-lessons-foster-innovation-and>

complexitat de papers i formularis que cal tenir al dia per portar a terme l'activitat agrària, fan que en alguns moments hi hagi persones joves que es replantegin la seva incorporació o que el procés de resoldre'ls el porti a desistir per l'extrema complexitat que genera. A més, la burocràcia no fa referència només a normatives agràries o rurals, sinó que també cal estar al corrent de temes sanitaris, de planejament urbanístic o de seguretat laboral. Aquest fet fa que molts pagesos i pageses confiïn tota la part burocràtica a una empresa que s'ocupa d'aquesta gestió. La dificultat per les noves incorporacions és que no sempre es poden permetre tenir una entitat que resolgui aquests problemes.

La **baixa rendibilitat** del sector agrari és sovint identificada com una gran dificultat i un limitant clau. El que costa produir no lliga moltes vegades amb el preu que es rep pel producte que es fa. Els costos de producció són massa elevats per cobrir-los i el preu del producte no assegura que els números quadrin a final de l'any. La realitat és diversa en funció del sector productiu, de la zona geogràfica o de les estratègies productives i comercials, però en tot cas hi ha una realitat global que és que el primer esgraó de la cadena de valor del producte agroalimentari és el que surt més perjudicat. Aquest fet implica que hi hagi alguns subsectors productius on les noves generacions no se senten atretes per invertir en la seva carrera professional.

L'accés al crèdit pot ser una limitació per moltes de les persones joves que es volen incorporar en projectes viables a mig termini, però amb poques garanties immediates. Obtenir els recursos suficients per engregar o reestructurar una empresa agrària és per a moltes persones emprenedores un repte que no sempre s'assoleix. El fet que la persona que s'incorpora no sempre tingui un patrimoni ni una experiència amb la que avalar, fa que sigui molt complicat l'accés al crèdit. Aquesta limitació pot implicar que projectes emprenedors amb viabilitat econòmica a mig termini, puguin no ser engegats degut al factor financer inicial.

Un altre element clau del pla d'empresa de les noves incorporacions agràries és **l'accés al mercat**, una barrera que depèn molt del model d'empresa, però que no sempre està garantida. Per a les persones que s'instal·len en empreses actives, el repte rau tant en mantenir el mercat com en obrir-ne de nou. Per a les que engegen una activitat des de zero, la dificultat està en anar estructurant una xarxa comercial que faci viable la producció agrària. Les noves tendències en relació als canals curts de comercialització estan resolent una part de l'equació, però al mateix temps significa un volum de feina afegida a la productiva, que acaba limitant el model d'empresa.

Des d'un punt de vista social, el **poc prestigi social** de la pagesia és un altre dels elements que dificulten la incorporació de les persones joves al sector agrari. Malgrat cada vegada hi ha més elements a favor d'un relat positiu en relació al món agrari i l'activitat pagesa, encara preval una mirada hostil vers les persones que es dediquen al camp i fan de la producció d'aliments la seva activitat professional. La visió urbana de la societat actual manté un cert estigma social, moltes vegades per desconeixement i desconexió de la realitat de ser i de viure del camp. En una societat cada vegada més urbana, posar en valor el paper que juguen les pageses i els pagesos, encara és una assignatura pendent. En aquest sentit, també s'ha de tenir en compte que en molts casos la família no és un element de suport. Molts pares i mares aconsellen els seus fills i les seues filles que no agafin el camí de la incorporació al sector agrari. Cal anar introduint un canvi de mentalitat per comunicar-li a la societat dues coses. La primera que sense pagesia propera, no hi ha aliments de qualitat. La segona, que el sector agrari és una activitat professional digna i amb futur.

Les **desavantatges territorials dels municipis rurals** estan estretament lligades als processos de relleu generacional i emprenedoria agrària. La manca de serveis bàsics al món rural és un element que

juga en detriment de la renovació agrària. Des de l'accés a les xarxes de comunicació vial com a les noves tecnologies de la informació i la comunicació, fins a serveis educatius, sanitaris o culturals, poden fer que viure i treballar al rural sigui més o menys atractiu en funció de com estiguin estructurats. Darrerament un dels elements territorials que sembla tenir més afectació és l'accés a l'habitatge. Les noves dinàmiques de la societat rural estan portant a que viure a prop de la terra que es treballa, no sigui sempre tan evident com semblaria. En aquesta limitació territorial, també cal afegir el fet que el sector agrari competeix per les generacions joves amb altres sectors d'activitat i àrees urbanes, que sovint ofereixen estils de vida més flexibles i mòbils, més ingressos, i proporcionen infraestructures més atractives que moltes àrees rurals.

Altres autors incorporen elements com els condicionants normatius de certes polítiques que encara no s'han adaptat als nous contextos econòmics, socials, ambientals o culturals (Moyano i Pollnow, 2021). Un exemple n'és la Llei 19/1995 de Modernització de les Explotacions Agràries o la Llei 49/2003 d'Arrendaments Rústics, que poden limitar els processos d'incorporació a l'empresa agrària.

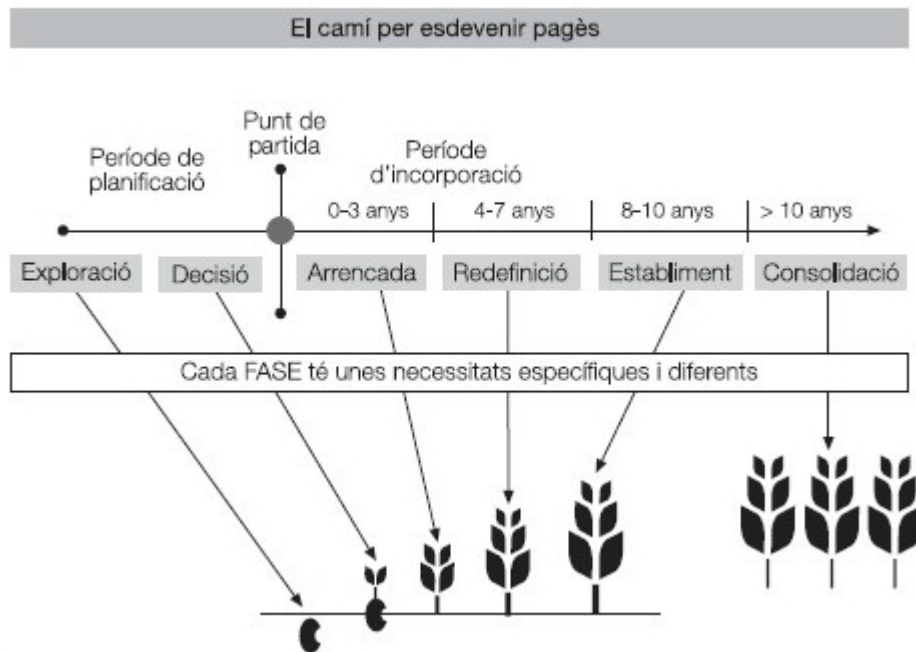
2.3. El camí de la incorporació agrària

Les dades recents posen sobre la taula dues tendències diferents. En primer lloc, la reducció tant del nombre com del percentatge de persones joves que es dediquen al sector agrari. En segon lloc, la diversitat de persones que s'incorporen. A Europa les incorporacions majoritàries continuen donant-se d'una generació a l'altra en l'àmbit familiar (SureFarm, 2020; Chiswell, 2016; Loble, 2010). Al mateix temps, es detecten cada vegada més perfils diferents que s'incorporen a l'empresa agrària diversificant l'escenari de les incorporacions al sector (Baker, 2016; Wilbur, 2014).

De fet, una de les constatacions dels darrers anys és que els mecanismes econòmics i socials relacionats amb la incorporació de persones al sector agrari, són diferents en funció de l'origen familiar i territorial de qui s'incorpora (Monllor i Fuller, 2016; Pinto-Correia et al., 2015). Bàsicament es distingeixen dues tipologies de perfils emprenedors: 1) pagesia tradicional, persones amb orígens agraris i 2) pagesia nouvinguda, persones sense vincles agraris (Monllor, 2011). A aquests processos d'emprenedoria agrària caldria afegir les persones treballadores, que també són cada vegada més diverses; o les persones que gestionen grans empreses o corporacions com a personal contractat.

La distinció entre la pagesia tradicional i la pagesia nouvinguda es constata en un escenari on s'identifiquen dos temes rellevants. El primer és que els processos d'incorporació a l'activitat són diferents en funció de l'origen agrari. Malgrat totes les persones emprenedores passen per totes les fases del camí de la incorporació agrària, no és el mateix quan l'activitat ja està engegada que quan cal arrancar-la de nou. Aquesta diferenciació marca d'una manera molt clara el procés de la persona nova, tant en els períodes previs al punt de partida com en els posteriors. És important prendre consciència que existeix un camí d'incorporació al sector agrari des que es pren la decisió de voler-se incorporar fins que l'activitat agrària està consolidada. La definició d'aquest camí és imprescindible per poder dissenyar polítiques, plans i programes que s'adeqüin a la realitat de cadascuna de les fases del camí d'incorporació. La figura següent mostra el camí d'incorporació diferenciat en dos períodes i sis fases.

Figura 1: El camí per esdevenir pagès.

Font: Monllor (2011) a partir de The Northeast New Farmer Network (2009)¹¹.

El segon és que les barreres d'entrada al sector i les oportunitats que es poden estructurar en els diversos models de negoci, també són diferents. Per una banda, els condicionants d'accés a la terra, a l'habitatge o als recursos bàsics, s'estructuren de manera diferent uns perfils i uns altres. Per una altra, els elements dinamitzadors de l'empresa agrària també poden ser diferents, ja sigui perquè el vincle familiar pot condicionar la perpetuïtat de models arcaics, o ja sigui perquè les persones emprenedores sense orígens agraris porten altres coneixements, estan més oberts a la innovació o generen xarxes socials que enforteixen els seus models de negoci. Sigui com sigui, els camins són diferents, i per tant, es requereixen enfocaments nous per fer front a les noves realitats agràries, tant dels perfils que s'incorporen com dels models d'empresa que es posen en marxa.

En relació a la pagesia nouvinguda, varis estudis recents posen de manifest que: 1) més enllà de la població jove, s'incorpora un grup de persones majors de 40 anys amb projectes agraris viables i innovadors, 2) la majoria d'empreses agràries de les noves incorporacions són de dimensions petites o mitjanes, per motius tant estructurals com ideològics, 3) el grau de formació acadèmica, agrària i no agrària, de les noves incorporacions és elevat, 4) la presència de les dones és molt més visible que en les incorporacions tradicionals agràries, 5) els models productius estan vinculats a produccions ecològiques i en canals curts de comercialització.

En aquest escenari cal fer una reflexió sobre el valor i l'aportació d'una nova generació agrària sense orígens familiars directes (Monllor, 2013; Pinto Correa et al, 2015). Diverses investigacions posen de manifest temes com el paper estratègic de la dona (Binimelis et al, 2008; Sutherland et al, 2016), la

¹¹ Veure: <http://www.nebeginningfarmers.org/>

innovació en temes socials (Sutherland, 2012) o els valors que motiven la incorporació (Grubbström et al, 2014). Alhora també es fa evident la necessitat d'articular polítiques públiques des de l'escala local (López et al, 2017; Castro et al, 2016) o bé de fomentar estratègies de desenvolupament rural solidàries amb la qüestió del relleu generacional al camp (Milone et al, 2018).

2.4. Un enfocament integral i estratègic

La constatació d'un nou escenari en els temes de relleu generacional i d'emprenedoria agrària està forçant a les entitats que tenen competències a actuar per capgirar les polítiques d'intervenció i fer un esforç per adaptar-les a la realitat. Aquesta necessitat és la que s'identifica en el nou marc de la PAC i en el nou Programa de Desenvolupament Rural. En aquest sentit, el Ministeri d'Agricultura ha treballat una "Estrategia de Relevu Generacional" en el Plan Estratégico de la PAC 2023-27, en que adopta un enfocament integral i estratègic per fer front al repte de rejuvenir la pagesia. Aquesta estratègia estructura les actuacions tant de les ajudes directes del primer pilar, com les de desenvolupament rural del segon. A més a més, també proposa l'aplicació d'instruments més enllà de la PAC, com disposicions legals i fiscals més àmplies que puguin reconduir la situació actual.

Dels 9 objectius específics de la PAC, n'hi ha dos que estan dirigits a la renovació agrària: l'objectiu 7 de *relleu generacional* i l'objectiu 8 de *zones rurals vives*. La fita és atreure i donar suport a una nova generació agrària i facilitar el seu camí emprenedor en les zones rurals. Per fer-ho, es dona prioritat a temes com l'accés a la terra o l'accés al crèdit; o la millora en la qualificació professional i l'assessorament de les persones emprenedores. El nou període manté una mirada oberta a donar suport a les noves generacions agràries i rurals per tal de posar fre a una tendència que no beneficia ni a la societat ni al territori.

Un dels elements que es considera essencial en la nova arquitectura de la PAC són els Serveis d'Assessoraments Agrícola (FAS), que seran claus per a la implementació del Plan Estratégico de la PAC 2023-27. S'identifica una necessitat per part del sector, de més i millor assessorament, ja sigui per temes normatius per complir els requisits, condicions i compromisos de gestió en relació als ajuts de la PAC, com perquè es pugui fer un seguiment de tot el procés d'incorporació. També s'identifica rellevant el rol de l'assessorament en l'aplicació dels ecoesquemes, així com la informació sobre instruments financers i plans d'empresa que necessiten les persones que s'incorporen. Finalment, cal tenir present la importància que pel nou període tindrà la innovació, en concret, la preparació i l'execució de projectes dels Grups Operatius de l'Associació Europea per a la Innovació (AEI) en matèria de productivitat i sostenibilitat agràries; així com les tecnologies digitals.

La mirada transversal des d'Europa per fer front al "Young farmer problem", també inclou noves propostes vinculades a la formació i l'intercanvi d'experiències amb pràctiques sobre el territori. Es marca l'objectiu d'implementar programes de formació pluriregionals, amb participació prioritària de joves, programes nacionals d'estades de joves agricultors i agricultores a explotacions model; oferta de recursos per a l'aprenentatge i la prova de projectes previs a l'establiment, com poden ser els espais test agraris. Innovar en la formació és cabdal per renovar el sector. Els coneixements tradicionals són vitals per entendre el territori i mantenir el vincle amb la història agrària d'un indret, i al mateix temps es necessari incorporar nous coneixements i pràctiques que millorin, tant la part productiva com la comercial. Els nous marcs de suport a l'activitat agrària també pretenen incloure millores en l'accés al

finançament amb accions com revisar la fiscalitat dels que vulguin iniciar la seva activitat professional, tant al món agrari com al medi rural o el foment de la utilització dels instruments financers.

La nova estratègia europea també posa èmfasi en millorar la visibilitat del sector agrari i fomentar una imatge positiva del món rural i de les persones que fan de l'agrari la seva activitat. Entre altres mesures es preveu obrir una oficina nacional de joves rurals, que funcioni com a punt de trobada en temes de suport a la instal·lació agrària i a la instal·lació al món rural. També es considera rellevant fer un seguiment actualitzat sobre la situació social, econòmica i laboral de les necessitats de les persones joves; així com elaborar guies amb recomanacions per a les persones emprenedores. Totes aquestes iniciatives van acompanyades d'una actualització digital en la que s'inclouen plataformes, models de dades obertes o portals que facilitin eines a favor d'una nova generació agrària.

Tal i com detallen Moyano i Pollnow (2021), els factors que afecten el relleu són diversos i complexos. En la dificultat de la implementació també cal tenir en compte que algunes de les intervencions necessàries cal que es donin a nivell estatal i no regional. Hi ha temes jurídics o fiscals, que cal fer-hi front des d'una altra escala i des del canvi normatiu. Per això, cal un enfocament que vagi més enllà de l'ajut de primer instal·lació. Fins la data es constata que malgrat existeix una política específica per a les noves generacions agràries, aquesta ha estat insuficient. El fet que la problemàtica sigui d'abast internacional, planteja a les diferents administracions públiques intervenir-hi de manera nova i entendre, que és un problema complex que requereix de mesures multinivell i multisectorials.

L'argumentació per definir una estratègia conjunta que vagi més enllà dels departaments d'agricultura o de les mesures específiques de la PAC, és que el rejuveniment de les estructures productives té un efecte global en altres temes que afecten de manera transversal elements socioeconòmics i ambientals. Per exemple, un dels elements que fan de l'agrari un tema de país, és l'impacte que té en altres àmbits com són l'alimentació saludable de la població, la necessitat de transitar cap a models econòmics més sostenibles, l'aportació que l'agricultura fa al medi ambient o la necessitat en relació a l'equilibri territorial (Garrido i Pollnow, 2021).

Per tant, es considera essencial que les noves generacions puguin ser líders de la transició cap a formes més eficients de consum energètic i més favorables a la lluita contra els efectes del canvi climàtic i la pèrdua de biodiversitat, objectius estratègics del Pacte Verd Europeu. L'adopció de tècniques més sostenibles es dona sobretot en la població més jove, per tant, si volem que els models de demà estiguin en consonància amb el medi ambient i la salut del planeta, ens calen nous plantejaments del jovent que entra.

Finalment, cal considerar el repte del despoblament i la manca de revitalització d'unes zones rurals. En aquests espais l'activitat agrària s'ha anat apagant, en molts casos, arrel de l'abandonament d'activitats que no han estat viables econòmicament o socialment. El tancament de les petites i mitjanes explotacions agràries juga a favor de la concentració de la terra i en detriment del capital social rural. Quan més grans són les empreses agràries, més s'empobreix el mapa agrari de les zones més despoblades.

2.5. Un canvi de paradigma en les polítiques

La recent crisi causada per la COVID-19 ha situat el sector agroalimentari al punt de mira per part de la ciutadania, tant urbana com rural. L'amenaça del desproveïment ha forçat la reflexió sobre què mengem, on es produeix i quines mans se n'encarreguen. En aquest escenari s'ha fet evident la necessitat d'enfortir els sistemes agroalimentaris locals com a garants d'aliments sobirans, sans i segurs. La producció local es veu enfortida, alhora que pren consciència dels reptes que l'escenari post-COVID posa sobre la taula.

Bona part dels marcs estratègics internacionals, europeus i nacionals, proposen una aposta per la producció de proximitat, sostenible i vinculada al territori. Trobem aquests relats a la proposta de 2015 de l'Organització de les Nacions Unides sobre l'Agenda 2030, en què es proposen 17 Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS), dels quals l'ODS 11 se centra a "Crear ciutats i comunitats urbanes sostenibles" i els ODS 2, 6, 12, 13, 14 i 16 tenen vinculació directa amb la sostenibilitat dels sistemes agroalimentaris. Al Pacte de Milà de 2015, sobre les polítiques alimentàries urbanes, on més de dues-centes ciutats de tot el món es comprometen a desenvolupar sistemes d'alimentació més sostenibles. O a la recent *Estratègia del Camp a Taula (2020)*, integrada al *Pacte Verd Europeu*, en què es proposa assolir un equilibri social, ambiental i econòmic al llarg de la cadena de valor agroalimentària, i la que es postula com un full de ruta per articular sistemes agroalimentaris sostenibles.

Malgrat totes les dificultats en relació als processos de relleu generacional agrari, es constata un interès creixent per part de nous perfils en fer de la pagesia la seva activitat. Ja sigui de pagesia tradicional com de pagesia nouvinguda, hi ha un volum cada vegada més visible d'experiències agràries que permeten mantenir un cert grau d'optimisme vers el futur del sector agrari i del món rural (NEWBIE, 2020; Megias i Monllor 2020). Aquesta tendència posa de manifest la presència d'una nova generació agrària identificada amb el concepte de nova pagesia -new peasantry- (Ploeg, 2008; Monllor, 2013), tant de vincle familiar com d'origen nou, que incorpora una mirada molt més social i ambiental als sistemes agraris, i que adopta estratègies d'economia circular, de producció agroecològica o de diversificació agrària com a eina per caminar cap a nous escenaris agroalimentaris (Sutherland, 2012; Calvário, 2017; Milone i Ventura, 2019).

Aquest canvi de paradigma en els models de relleu, també implica un canvi en la governança de les polítiques. Per exemple, el paper de les entitats locals és cada vegada més rellevant, tal i com es recull a la publicació "Supporting access to land for farmers in Europe Experiences and potential of local authorities"¹² de l'any 2017. També és essencial que diferents departaments entomnin les polítiques de relleu generacional agrari com a pròpies, ja que cal fer front a cada vegada més reptes i més diversos. En aquest sentit, un dels entrebancs que cal resoldre en els propers anys és el traspàs d'empreses agràries a membres que no siguin de la família. La transferència de les explotacions agràries és un procés complex i multidimensional. Les parts involucrades han de planificar el procés amb anticipació i acompanyades d'un suport professional que faciliti la presa de decisions sobretot en relació amb els aspectes legals i financers, així com els problemes interpersonals.

¹² https://www.accesstoland.eu/IMG/pdf/a2l_handbook_local_authorities.pdf

En aquest sentit cal que aquestes empreses que es relleven siguin viables i ofereixin una certa estabilitat a les persones que s'incorporen. Hi haurà relleu generacional quan el sector pugui oferir perspectives de viabilitat a llarg termini (SureFarm, 2020). En aquest sentit, també es considera rellevant que per assolir aquest objectiu s'hi puguin implicar diferents entitats, tant públiques com privades, que facilitin models d'empresa resilents i arrelats al territori. Aquí el paper d'entitats com les cooperatives agràries o les associacions de productors és fonamental, a aquest se sumen altres realitats com les que en els darrers anys aporten els Grups d'Acció Local o el Ateneus Cooperatius.

El canvi de paradigma en les polítiques que afecten les noves generacions agràries també està vinculat a un canvi de dinàmiques en el món rural. Per tant, treballar per millorar la qualitat de vida en les zones rurals pot incentivar a que més persones es quedin o se sentin atretes a viure i treballar en el món rural. El projecte SureFarm¹³, que es basa en estudis de casos a Europa, mostra que una de les principals motivacions per treballar al sector agrari és la satisfacció d'estar en contacte amb la natura i de viure en territoris on la qualitat de vida es considera millor que certes zones urbanes. Però, en algunes regions europees, on les àrees rurals estan abandonades i no tenen serveis socials adequats, es redueix l'atractiu per incorporar-se al sector agrari i rejuvenir el sector. Millorar les condicions de vida a les zones rurals, les faria més atractives i podria suposar una migració cap a aquestes àrees.

La complexitat dels reptes que cal afrontar per revertir el mapa del relleu agrari requereix d'aquest nou paradigma en relació a les polítiques públiques. En aquest sentit, un element en que coincideixen diferents estudis remarca que cal fomentar instal·lacions de qualitat, que siguin viables econòmicament, socialment i ambientalment. És evident que cal incorporar quantes més persones millor, però aquest no és l'objectiu estratègic. Pel que ha de vetllar una estratègia de relleu generacional agrari és perquè totes aquestes persones que es vulguin incorporar ho puguin fer, i ho puguin fer en termes de sostenibilitat i qualitat de vida. Tal i com matisen Garrido i Pollnow (2021) "l'important no és que hi hagi nous agricultors joves, sinó que els seus projectes siguin solvents i viables".

Cal remarcar que diversos estudis europeus indiquen que les tecnologies de banda ampla, el turisme i l'agricultura podrien oferir noves oportunitats que permetrien fomentar la prosperitat econòmica de les zones escassament poblades i les regions amb baixa densitat de població. Per tant, cal fer un diagnòstic amb cura i preveure quines són les necessitats més urgents pel món rural, sense perdre de vista que la pagesia és imprescindible i que, sense joves i sense dones, no hi ha futur.

¹³ <https://www.surefarmproject.eu/>

3. Mapa de relleu generacional agrari

En aquest apartat es mostren les dades quantitatives més representatives i que millor descriuen les persones instal·lades al sector agrari en el territori català en els darrers anys. Degut a la gran quantitat de dades recollides, s'ha dut a terme una tria d'aquelles que tenen una relació més directa amb els factors que repercuteixen en el relleu generacional agrari, la resta de dades es poden consultar a l'Annex.

Per una banda, es mostren les dades quantitatives extretes de la pàgina web del Planter que fan referència als expedients dels ajuts de primera instal·lació de joves agricultors i agricultores 2015-2020. Aquestes són les persones que una vegada han fet el procés de demanar l'ajut, han passat la fase d'aprovació. La majoria encara estan dintre dels cinc anys de compromisos que han adquirit en acceptar l'ajut del Programa de Desenvolupament Rural.

Per una altra, s'analitzen les dades del qüestionari Joves al Camp. Aquest mostra el perfil de les persones i les empreses que s'han incorporat entre 2015 i 2019. Al mateix temps, en aquest apartat es fa una comparativa amb els resultats del mateix qüestionari que es va realitzar el 2016, amb dades de les persones que es van incorporar entre el 2008 i el 2014.

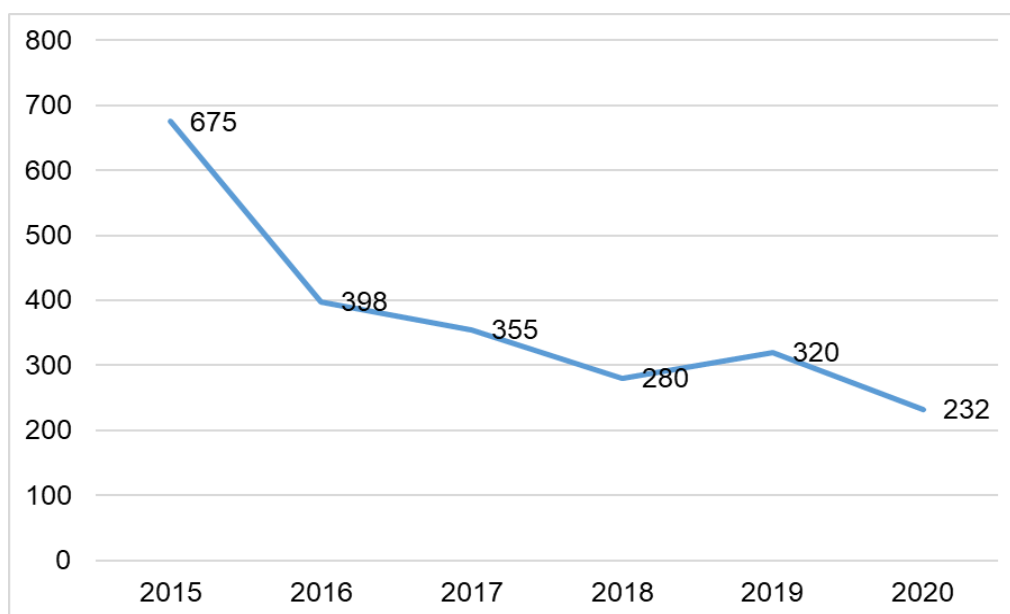
3.1. Perfils segons l'ajut de primera instal·lació de joves agricultors i agricultores 2015-2020

3.1.1. Descripció general dels expedients aprovats segons l'ajut de primera instal·lació 2015-2020

Nombre d'expedients aprovats segons any de convocatòria

En el Gràfic 1 es mostren el nombre d'expedients aprovats a través de l'ajut de primera instal·lació de joves agricultors i agricultores, en el període de referència 2015-2020, en total 2.260 persones. Es pot observar que la tendència general és a la baixa; al 2015 hi va haver 675 persones incorporades, i al 2020 només 232, una tercera part respecte l'inici del període de referència. Al 2015 es van incorporar un volum important de persones que ho hagessin fet el 2014, ja que el 2014 va ser el darrer any del període anterior i la convocatòria va ser molt limitada. Per la seva banda, l'any 2020 també va ser un any atípic degut a la crisi pandèmica del COVID.

Gràfic 1: Expedients aprovats segons any de convocatòria 2015-2020.

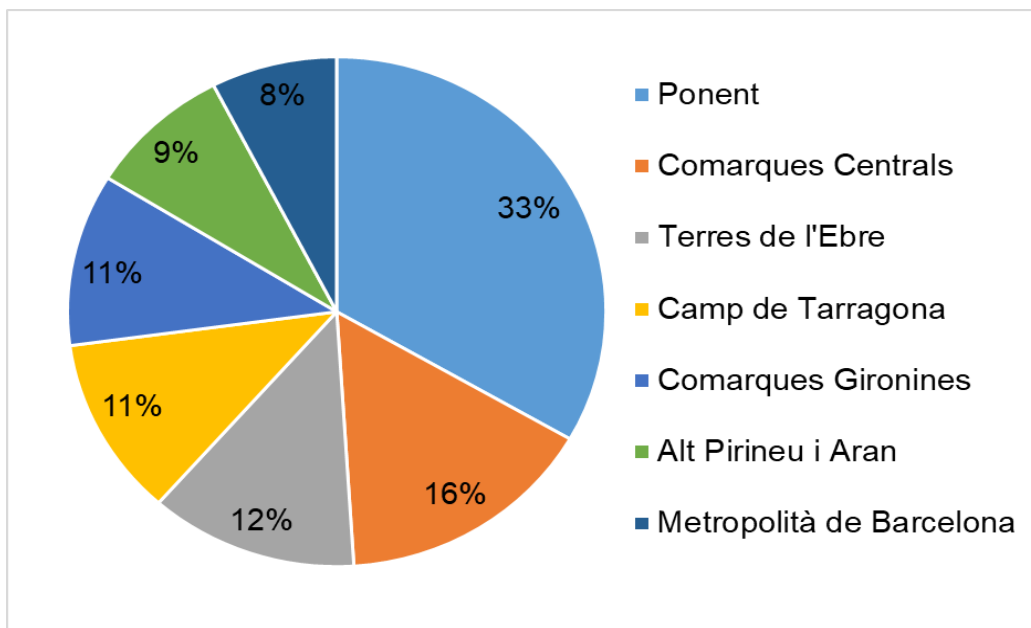

Font: Observatori de Joves del Planter 2021.

Nombre d'expedients aprovats segons territori

En el Gràfic 2 es poden observar el nombre de persones instal·lades per àmbit territorial en el període de referència 2015-2020. Es pot apreciar clarament que a la zona de Ponent hi ha un teixit de renovació generacional consolidat, on s'han incorporat 753 persones en el període 2015-2020 a través de l'ajut de primera instal·lació. L'altra zona que presenta un nombre relativament elevat de persones instal·lades és la Catalunya Central, amb 354 persones incorporades en el període de referència. Tot seguit es troben les Terres de l'Ebre amb 283 persones instal·lades; Tarragona amb 257; Girona amb 247; i finalment Alt Pirineu i Aran i Barcelona, amb 195 i 171 persones instal·lades respectivament. Aquestes dues últimes, són zones amb característiques molt especials i diferents a la resta.

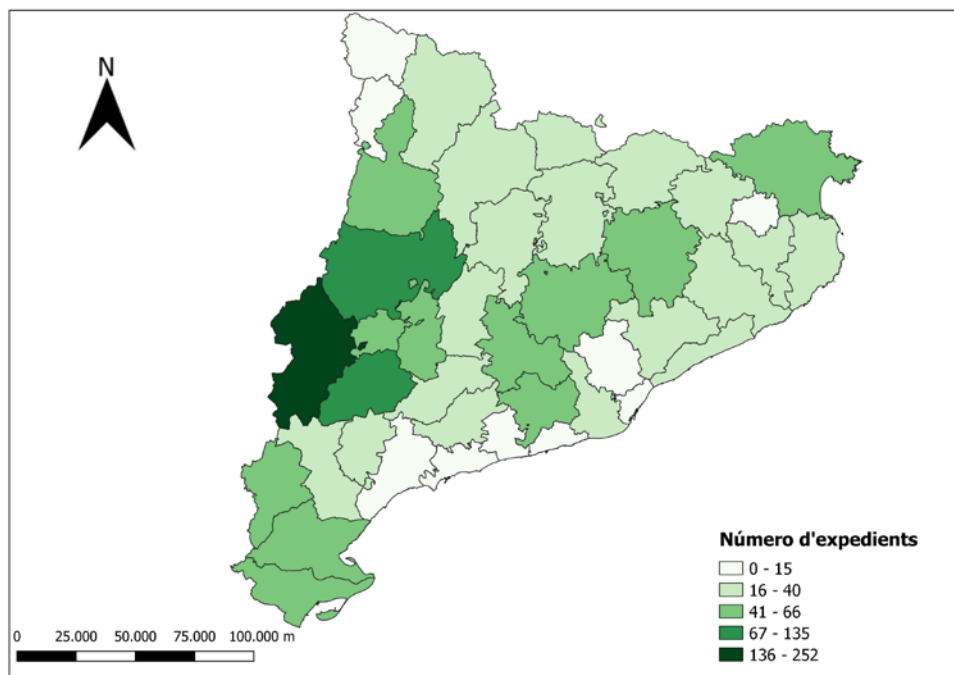
Gràfic 2: Expedients aprovats segons àmbit territorial 2015-2020.

Font: Observatori de Joves del Planter 2021.

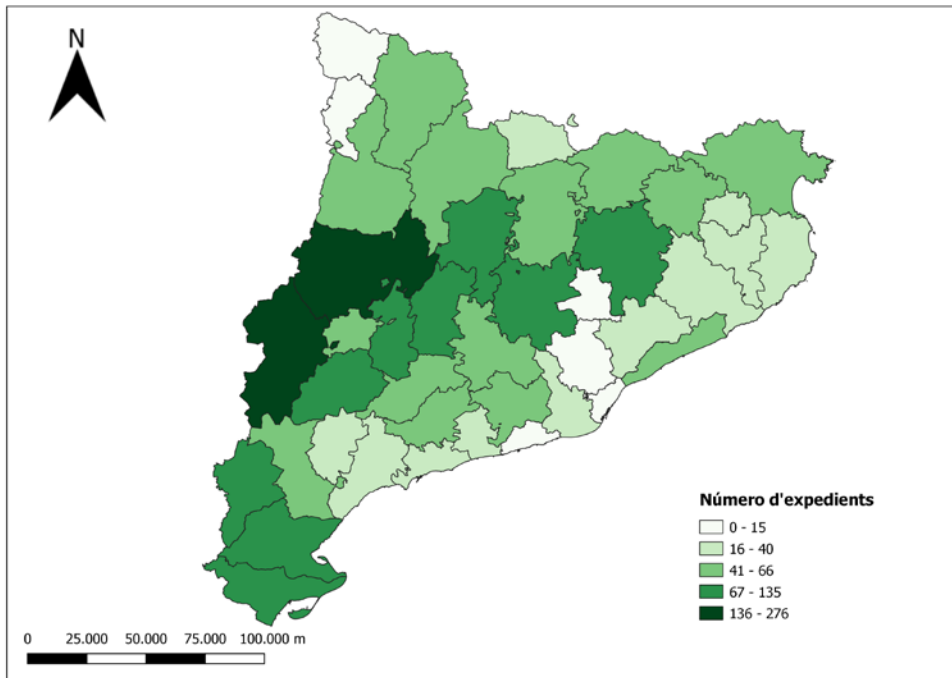
Com es pot observar en els mapes 1 i 2, és a les Terres de Ponent on es donen més incorporacions de joves al sector agrari a través de l'ajut de primera instal·lació o expedients aprovats. En el període 2008-2014, les incorporacions es concentraven sobretot a les comarques de les Garrigues, la Noguera, i el Segrià, entre 67 i 252 incorporacions en tot el període. Mentre que el període següent, entre el 2015 i el 2020, encara que el major nombre d'incorporacions es manté en les comarques del període anterior, s'expandeixen per altres comarques de les Terres de Ponent, per algunes Comarques Centrals i per les Terres de l'Ebre, com a Osona i el Bages, i a les comarques de Terra alta i Baix Ebre.

Mapa 1: Expedients aprovats segons comarca 2008-2014.

Font: Joves al Camp 2016.

Mapa 2: Expedients aprovats segons comarca 2015-2020.

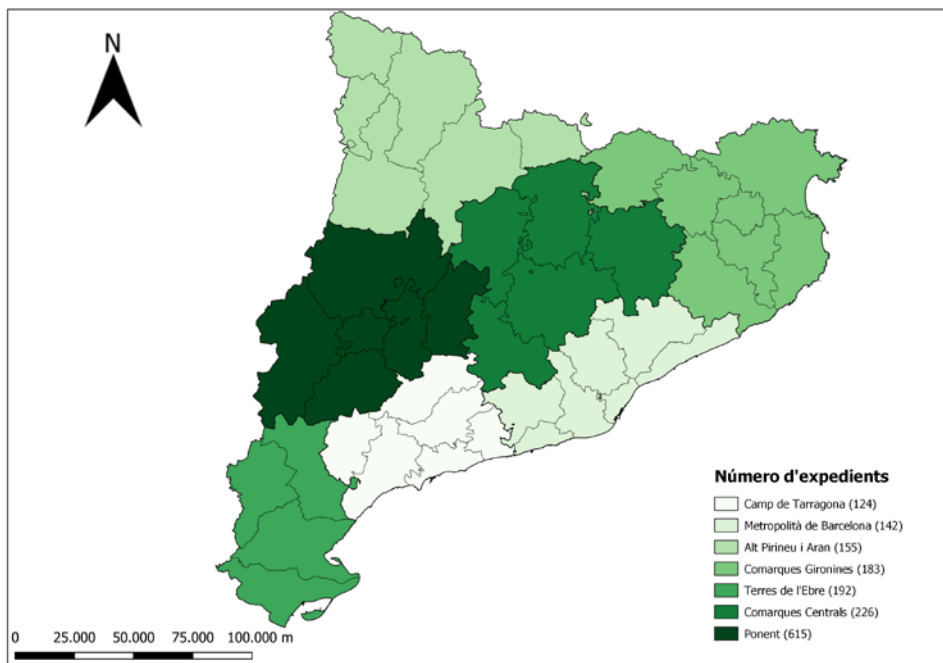

Font: Observatori de Joves del Planter 2021.

Pel que fa el nombre d'incorporacions o d'expedients aprovats per àmbit territorial, podem veure en el mapa 3 com en el període 2008-2014, les incorporacions es concertaven a les Terres de Ponent amb 615 incorporacions en tot el període, seguida de les Comarques Centrals amb 226 expedients aprovats. Seguidament trobem les Terres de l'Ebre i les Comarques Gironines, amb 192 i 183 incorporacions respectivament. L'Alt Pirineu i Aran, el Metropolità de Barcelona i el Camp de Tarragona, es trobaven per sota de les 160 incorporacions en tot el període.

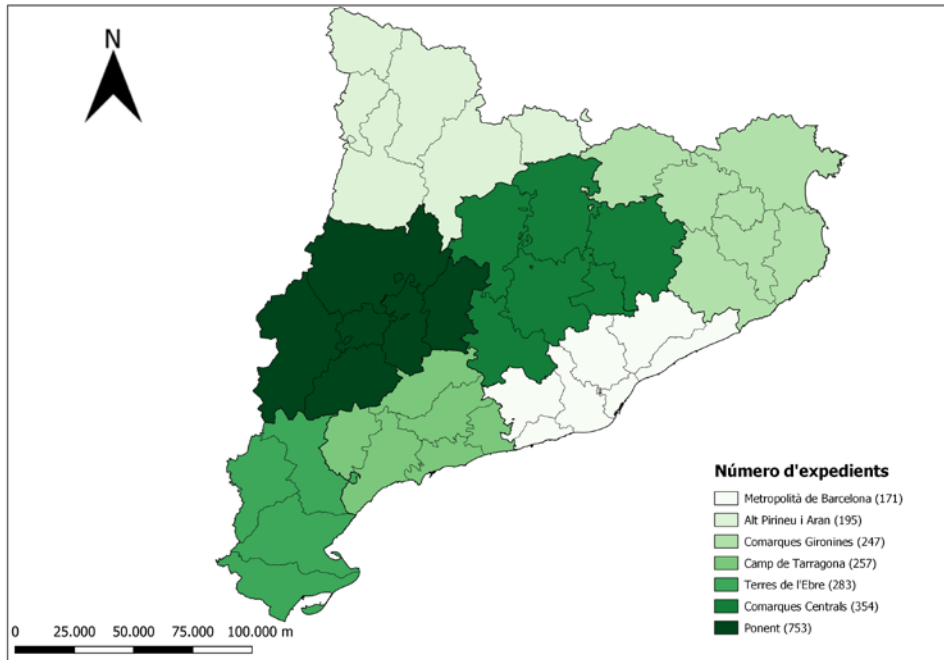
Pel que fa el següent període, 2015-2020, podem veure com les Terres de Ponent i les Comarques Centrals mantienien el major nombre d'expedients, amb 753 i 354 respectivament. Les Terres de l'Ebre, continuaven en el tercer lloc, amb 283 expedients, mentre el Camp de Tarragona, amb 257 passa per davant de les Comarques Gironines, amb 247. Finalment, l'Alt Pirineu i Aran i el Metropolità de Barcelona es troben per sota de les 200 incorporacions en tot el període.

Mapa 3: Expedients aprovats segons àmbit territorial 2008-2014.

Font: Joves al Camp 2016.

Mapa 4: Expedients aprovats segons àmbit territorial 2015-2020.

Font: Joves al Camp 2021.

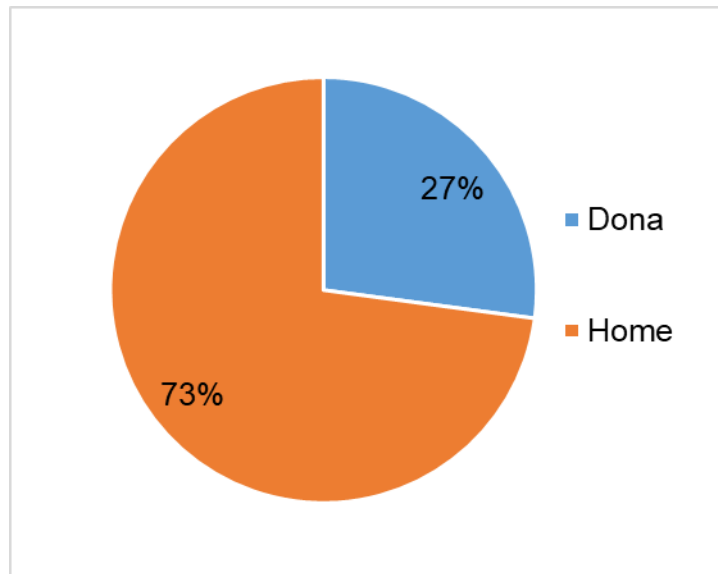
3.1.2. Perfil de les persones instal·lades segons l'ajut de primera instal·lació 2015-2020

Nombre d'expedients aprovats segons gènere

En referència al nombre de persones instal·lades segons gènere, en el

Gràfic 3 s'aprecia clarament que el nombre de dones (27%) que s'incorporen a través de l'ajut de primera instal·lació és molt menor que el d'homes (73%). Aquests percentatges es mantenen en el mateix ordre respecte el període anterior 2008-2014, en el que el de dones era de 26% i el d'homes de 74%.

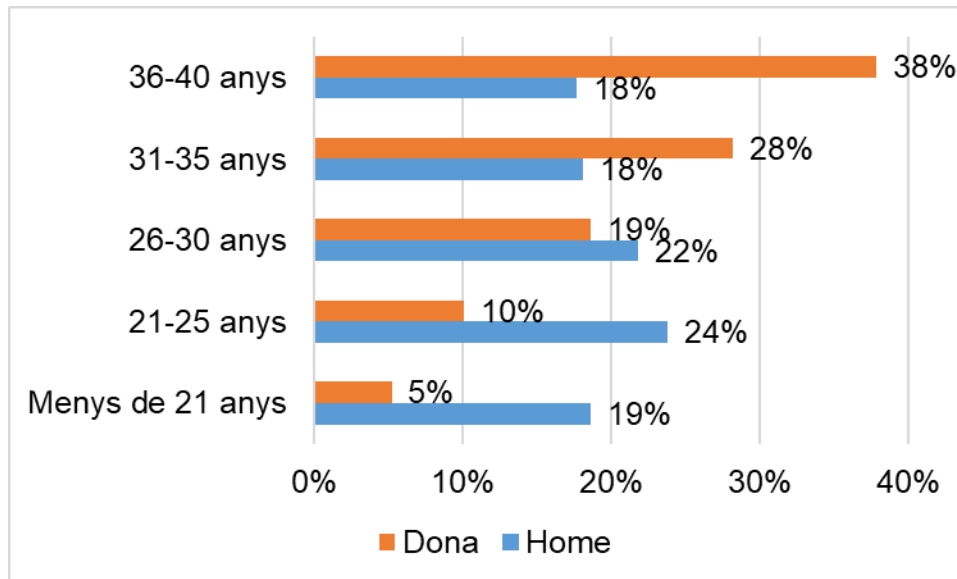
Gràfic 3: Expedients aprovats segons gènere 2015-2020.

Font: Observatori de Joves del Planter 2021.

Com es pot veure en el Gràfic 4, a edats més avançades hi ha més presència de dones que demanen l'ajut de primera instal·lació. De manera que entre els 36 i 40 anys, el 38% de les dones van instal·lar-se al sector agrari, mentre que només el 18% dels homes en la mateixa franja d'edat ho van fer. Per contra, el percentatge d'instal·lació més alt d'homes es del 24% en la franja d'edat dels 21 als 25 anys, mentre que el de les dones, en la mateixa franja d'edat, és només del 10%. S'observa de manera molt clara com els homes s'incorporen de manera similar en totes les franges d'edat, mentre que les dones augment el percentatge de manera progressiva a mesura que avancen les franges d'edat.

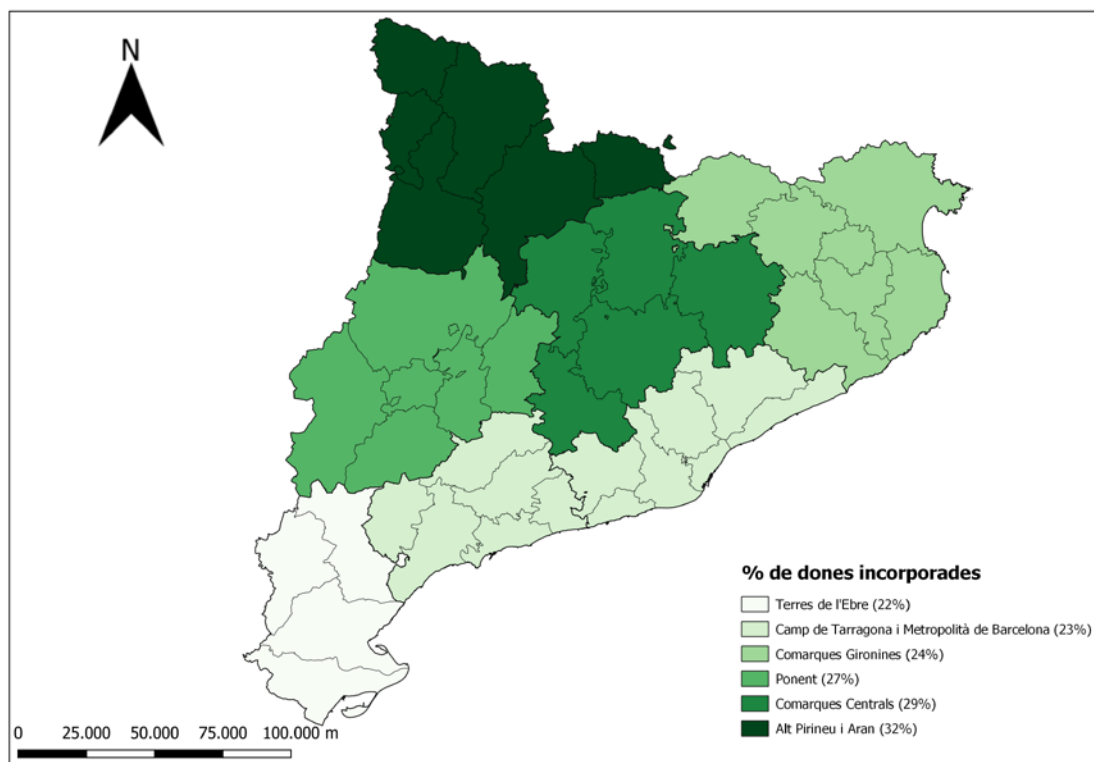
Gràfic 4: Expedients aprovats segons gènere i edat 2015-2020.

Font: Observatori de Joves del Planter 2021.

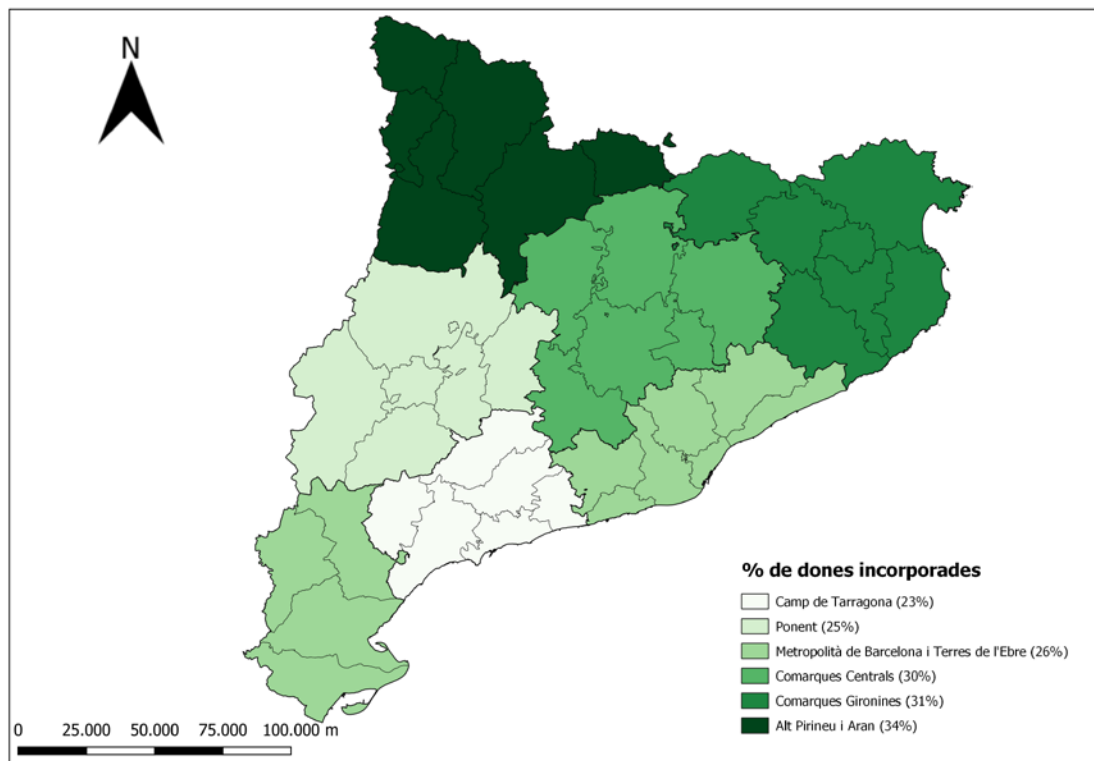
Pel que fa el percentatge de dones per àmbit territorial i període, es pot veure com en el període 2008-2014, les incorporacions femenines es concertaven a l'Alt Pirineu i Aran i a les Comarques Centrals, amb un 32% i un 29% respectivament. Mentre que els territoris amb menys percentatge de dones, van ser les Terres de l'Ebre amb un 22%, i el Camp de Tarragona i Metropolità de Barcelona amb un 23%. En el període següent, entre els anys 2015-2020, tot i que el percentatge de dones es manté a les comarques de l'Alt Pirineu i Aran amb un 34%, es desplacen cap a les Comarques Gironines amb un 31%, deixant en tercer lloc a les Comarques Centrals amb un 30%. Els àmbits territorials amb menys percentatge d'incorporacions femenines, en aquest període van ser el Camp de Tarragona i Ponent, amb un 23% i un 25% respectivament.

Mapa 7: Dones sobre el total d'expedients aprovats segons àmbit territorial 2008-2014.

Font: Joves al Camp 2016.

Mapa 8: Dones sobre el total d'expedients aprovats segons àmbit territorial 2015-2020.

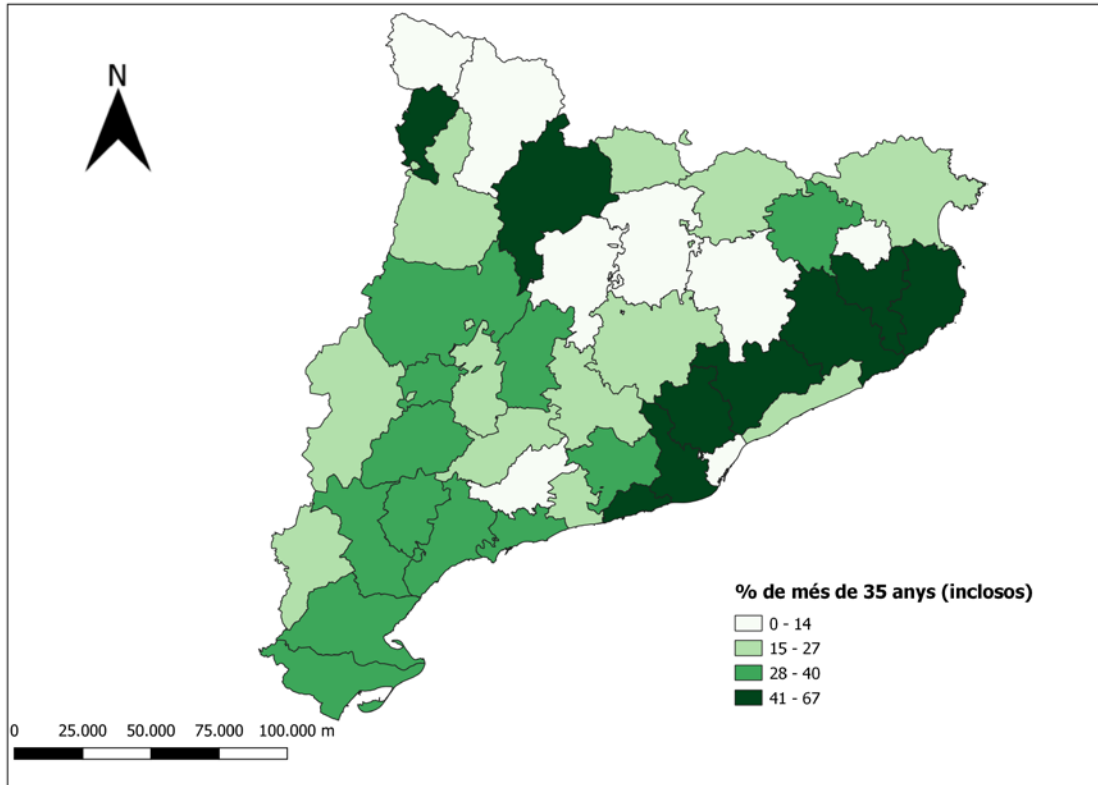

Font: Joves al Camp 2021.

Nombre d'expedients aprovats segons edat

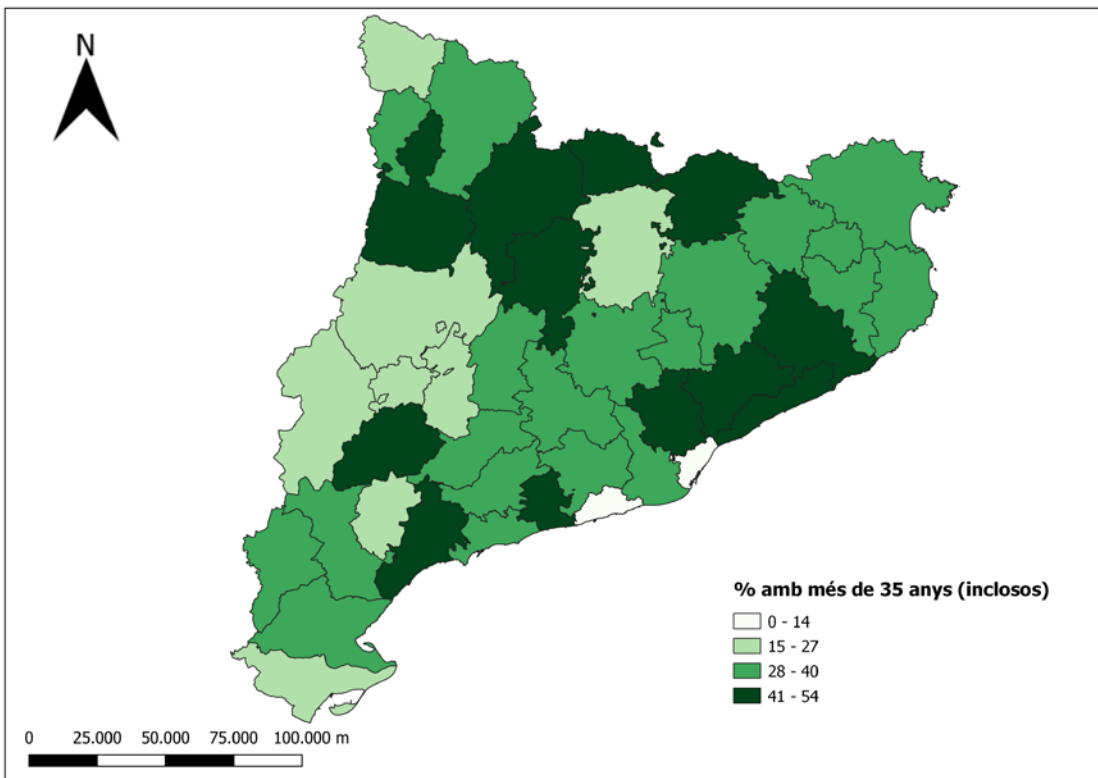
En referència a les incorporacions segons l'edat, es pot veure en el mapa 9, que en el període 2008-2014 les persones que s'incorporaven amb edats majors a 35 anys, es trobaven sobretot en comarques del Metropolità de Barcelona, com el Baix Llobregat i el Garraf i el Vallès Occidental, i en les Comarques Gironines, com la Selva i el Gironès, on entre el 41% i el 67% de les persones s'incorporaven amb edats majors als 35 anys. En el període següent es pot veure una dispersió de les persones incorporades amb més de 35 anys, encara que també es troben en comarques del Metropolità de Barcelona i Comarques Gironines, també apareix un percentatge important d'aquest en comarques de l'Alt Pirineu i Aran, i del Camp de Tarragona, totes entre un 41% i un 57% de persones incorporades amb més de 35 anys.

Mapa 9: Persones majors de 35 anys sobre el total d'expedients aprovats segons comarca 2008-2014.

Font: Joves al Camp 2016.

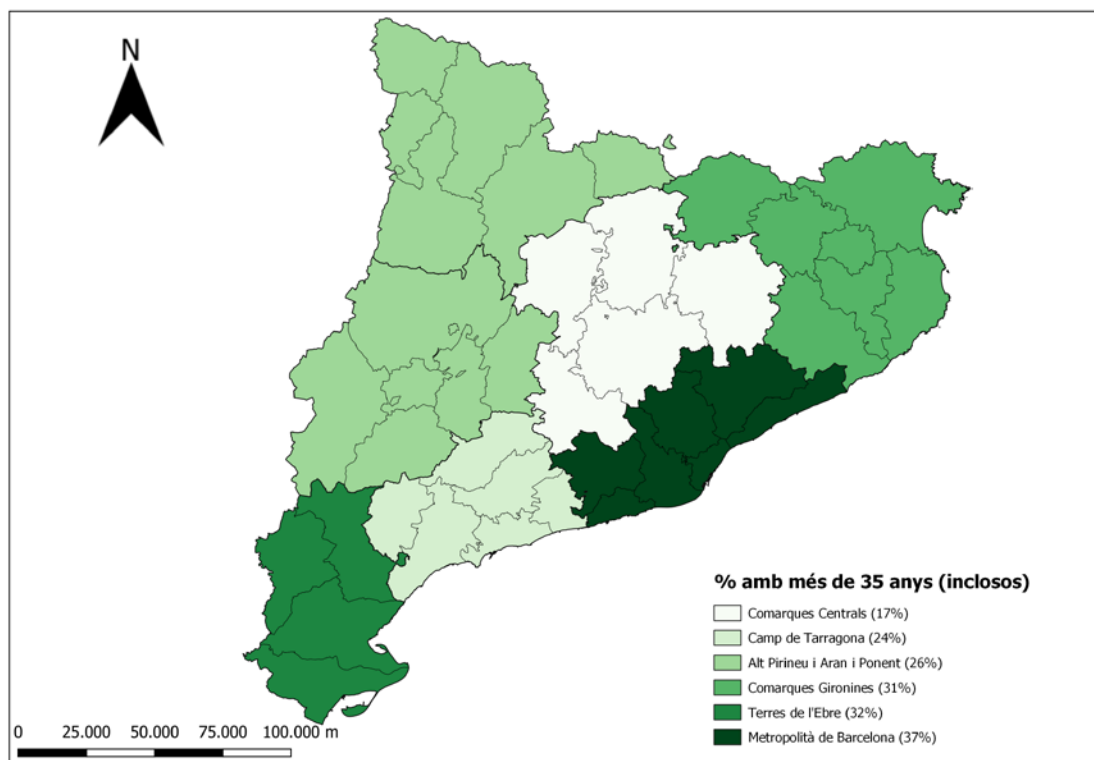
Mapa 10: Persones majors de 35 anys sobre el total d'expedients aprovats segons comarca 2015-2020.

Font: Joves al Camp 2021.

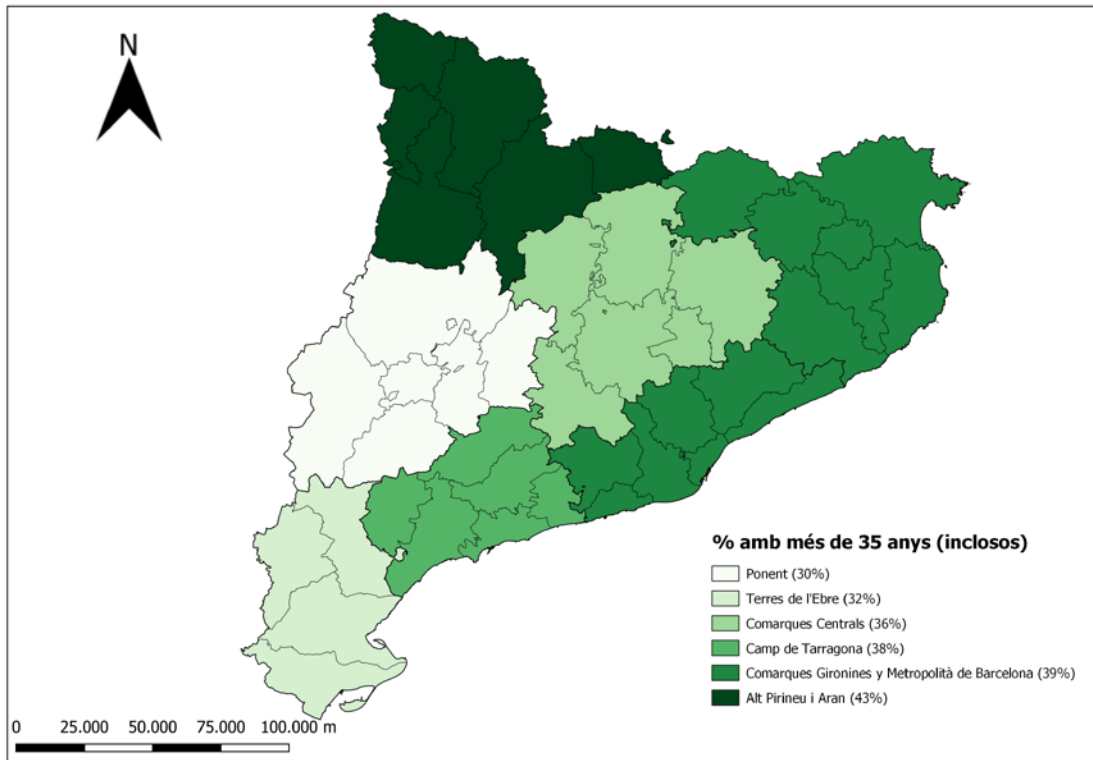
Els mapes 11 i 12, es pot apreciar molt millor el canvi de distribució de les persones incorporades amb més de 35 anys. Mentre que en el període 2008-2014, aquestes es concentraven al Metropolità de Barcelona amb un 37%, seguida de les Terres de l'Ebre i de les Comarques Gironines amb un 32% i un 31% respectivament, en el període 2015-2020 es desplacen cap a l'Alt Pirineu i Aran amb un 43%, seguida de les Comarques Gironines i el Metropolità de Barcelona ambdues amb un 39% de persones incorporades amb més de 35 anys.

Mapa 11: Persones majors de 35 anys sobre el total d'expedients aprovats segons àmbit territorial 2008-2014.

Font: Joves al Camp 2016.

Mapa 12: Persones majors de 35 anys sobre el total d'expedients aprovats segons àmbit territorial 2015-2020.

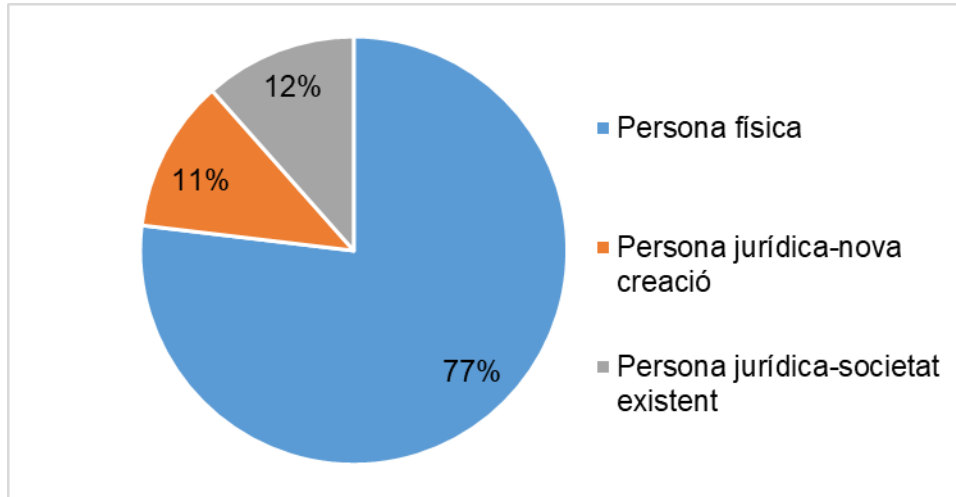
Font: Joves al Camp 2021.

3.1.3. Perfil de les empreses agràries segons l'ajut de primera instal·lació 2015-2020

Nombre d'expedients aprovats segons forma jurídica

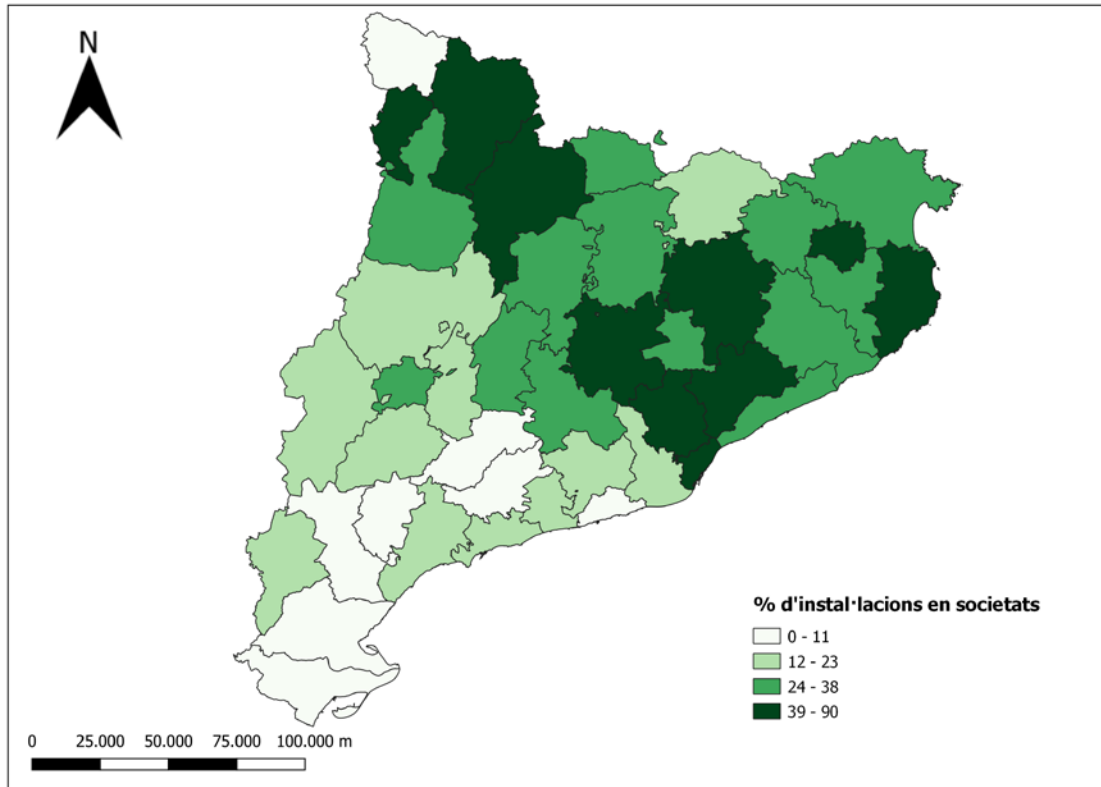
Al Gràfic 5 es mostren el nombre de persones incorporades a través de l'ajut de primera instal·lació, segons si són persona física, jurídica de nova creació o jurídica de societat existent. Es pot observar que només una de cada quatre es dona en una societat, mentre el percentatge majoritari s'incorpora com a persona física.

Gràfic 5: Expedients aprovats segons forma jurídica 2015-2020.

Font: Observatori de Joves del Planter 2021.

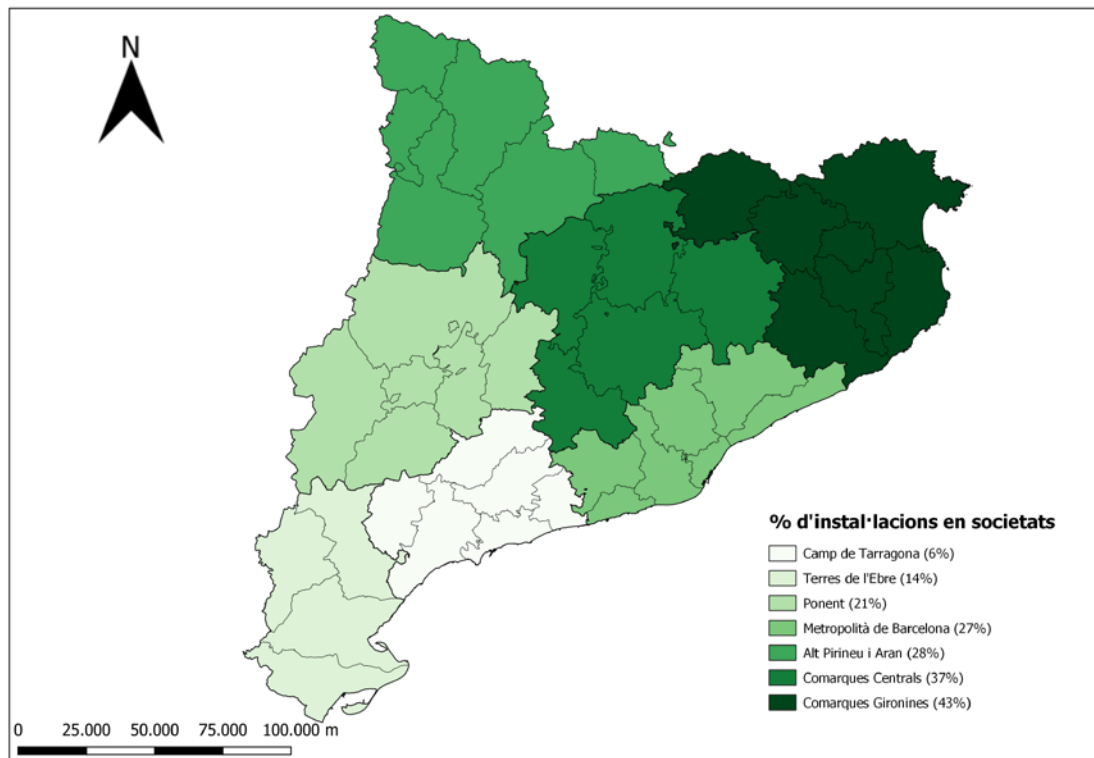
Mapa 14: Instal·lacions en societat segons comarca 2015-2020.

Font: Joves al Camp 2021.

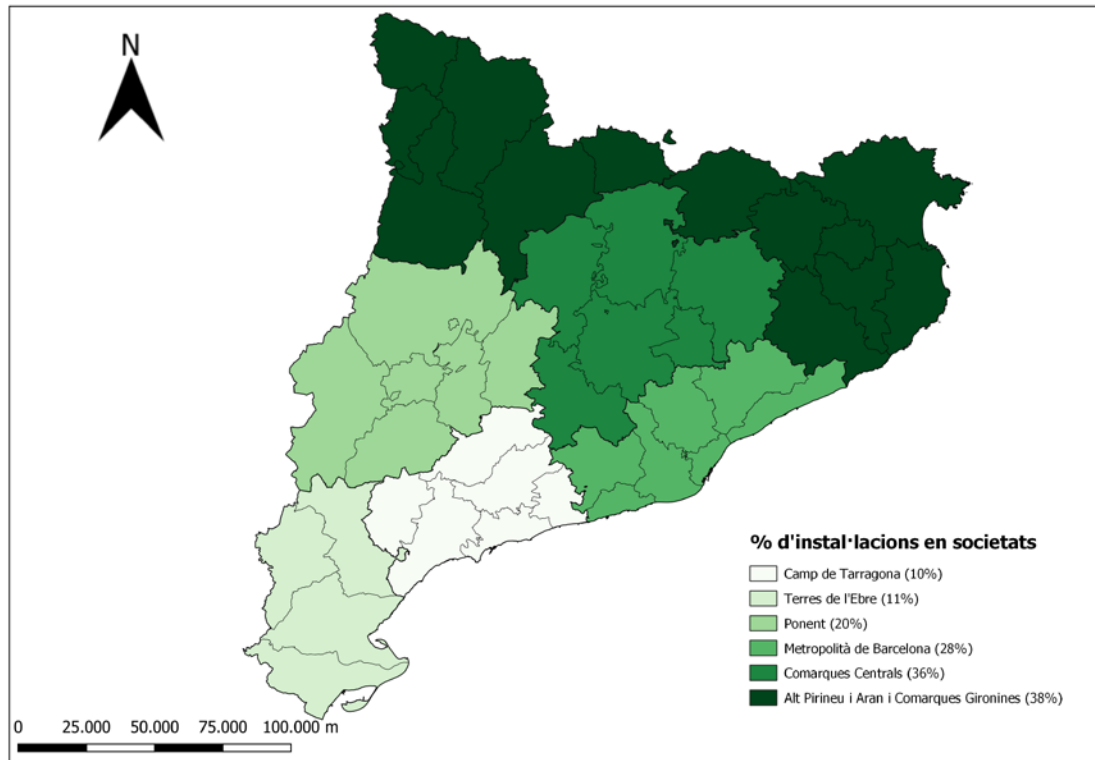
El percentatge de instal·lacions en societat per àmbit territorial, descriu la tendència explicada en els mapes anteriors. Així doncs, en el període 2008-2014, les instal·lacions en societat es concentren a les Comarques Gironines, les Comarques centrals i l'Alt Pirineu i Aran amb un 43%, 37% i 28% respectivament. En canvi, en el següent període, 2015-2020, l'Alt Pirineu i Aran i les Comarques centrals passen al cap davant ambdues amb un 38%, seguides de les comarques Centrals amb un 37% d'instal·lacions en societat.

Mapa 15: Instal·lacions en societat segons àmbit territorial 2008-2014.

Font: Joves al Camp 2016.

Mapa 16: Instal·lacions en societat segons àmbit territorial 2015-2020.

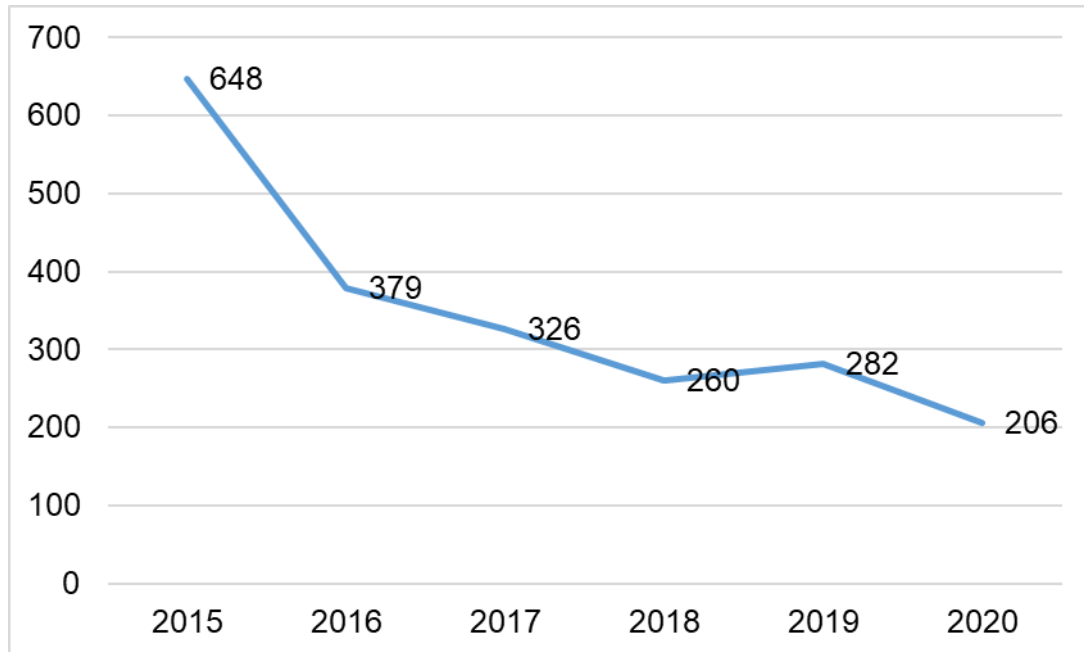

Font: Joves al Camp 2021.

Unitats de Treball Agrari (UTA) segons any

Com es pot veure en el Gràfic 6, l'evolució de les UTA en el període de referència segueixen la mateixa tendència a la baixa que el nombre de persones instal·lades, essent de 648 UTA al 2015 i disminuint fins a una tercera part l'any 2020.

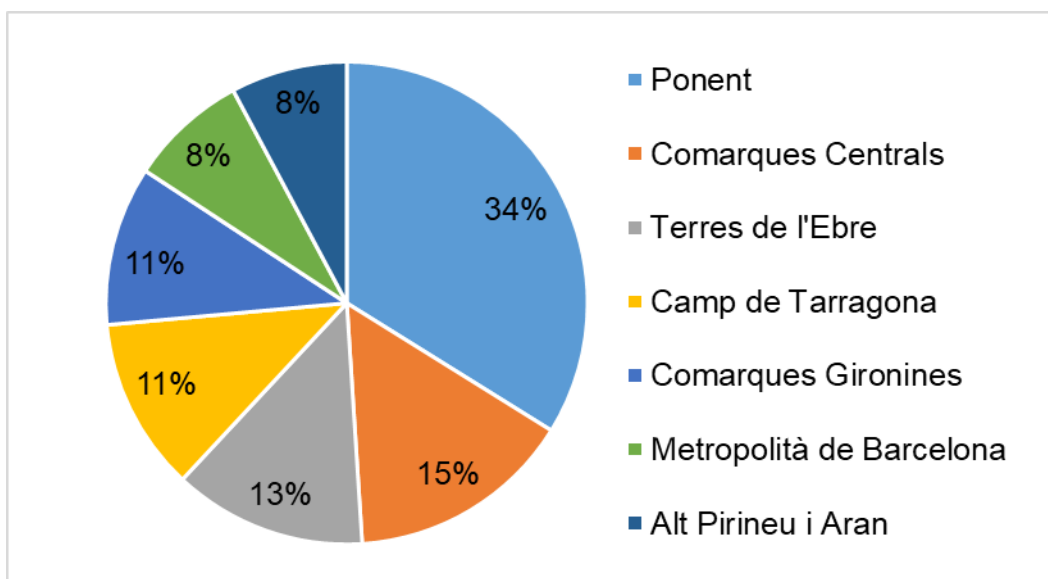
Gràfic 6: Evolució UTA segons any 2015-2020.

Font: Observatori de Joves del Planter 2021.

En el Gràfic 7 s'observa el percentatge del total d'UTA de tot el període 2015-2020, on Ponent es troba al capdavant amb un 34% de les UTA del territori Català, seguit de les Comarques Centrals amb un 15%. Les Terres de l'Ebre, el Camp de Tarragona i les Comarques Gironines tenen un 13%, 11% i 11% respectivament, i finalment es troben el Metropolità de Barcelona i l'Alt Pirineu i Aran, ambdues amb un 8%.

Gràfic 7: UTA segons àmbit territorial 2015-2020.

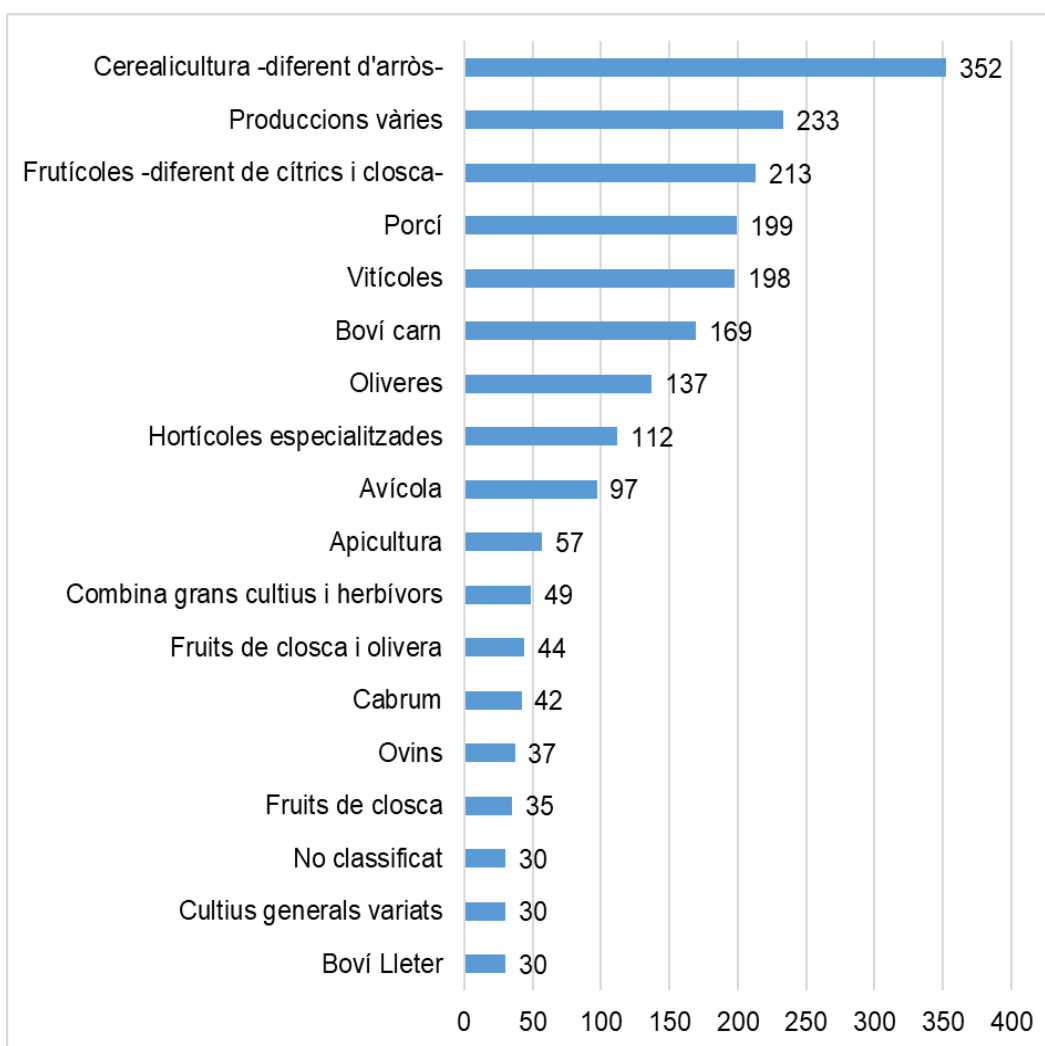

Font: Observatori de Joves del Planter 2021.

Nombre d'expedients aprovats segons OTE

En referència al nombre d'explotacions per Orientació Tecnicoeconòmica en el període de referència 2015-2020, s'observa en el Gràfic 8 que les explotacions més nombroses són les dedicades a la cerealicultura, amb 352 explotacions; seguides de les frutícoles, amb 213; les de porcí, amb 199; les vitícoles, amb 198; les de boví de carn, amb 169; les explotacions dedicades a les oliveres, amb 137; i finalment les hortícoles especialitzades, amb un total de 112 explotacions. Per altra banda, les OTE menys representatives són les explotacions agràries dedicades al boví lleter amb 30 expedients, igual que els cultius generals variats i els no classificats. També cal tenir en compte que 233 expedients estan classificats com a "produccions vàries".

Gràfic 8: Expedients aprovats segons OTE 2015-2020.

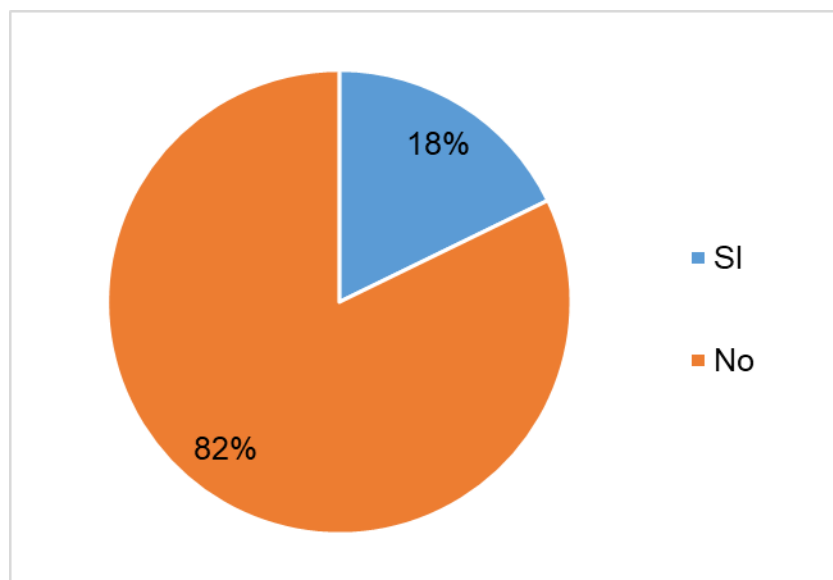

Font: Observatori de Joves del Planter 2021.

Nombre d'expedients aprovats segons producció ecològica

En el Gràfic 9, i pel que fa a les certificacions del Consell Català de Producció Agrària Ecològica (CCPAE), en el període 2015-2020, del total de les empreses agràries un 18% estan certificades.

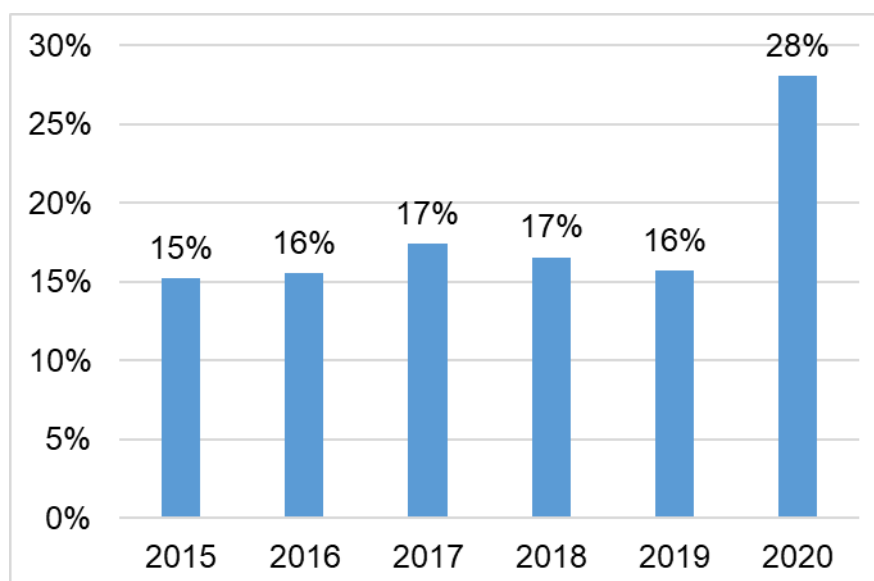
Gràfic 9: Expedients aprovats segons producció ecològica 2015-2020.

Font: Observatori de Joves del Planter 2021.

Pel que fa la proporció d'empreses agràries certificades amb el CCPAE, en el Gràfic 10 es pot veure com es manté força estable, fins al 2020, on es passa del 16% al 2019 al 28% al 2020. De manera que la diferència entre el 2015, on el 15% estaven certificades amb CCPAE, és de 13 punts respecte el 2020, on el percentatge puja fins el 28%.

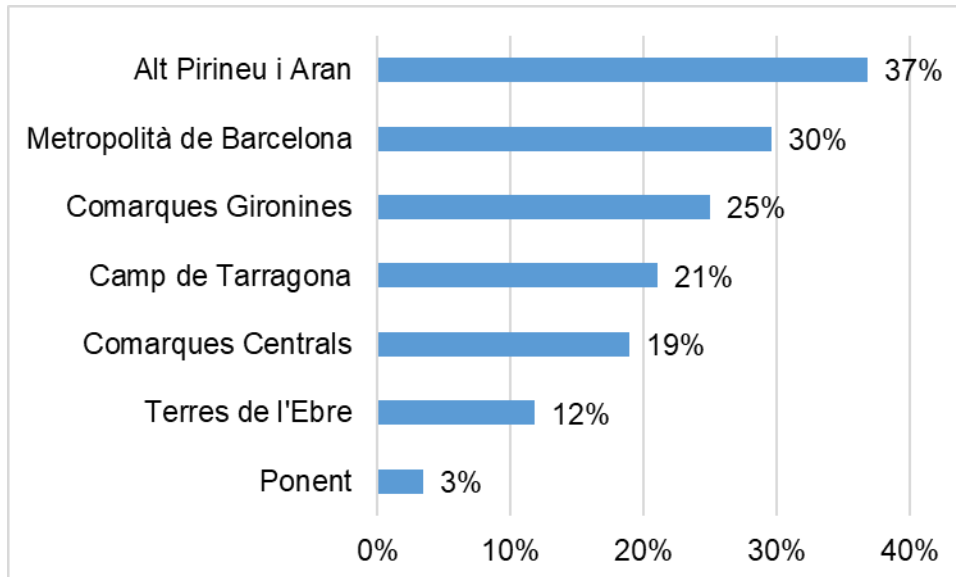
Gràfic 10: Evolució expedients aprovats segons producció ecològica 2015-2020.

Font: Observatori de Joves del Planter 2021.

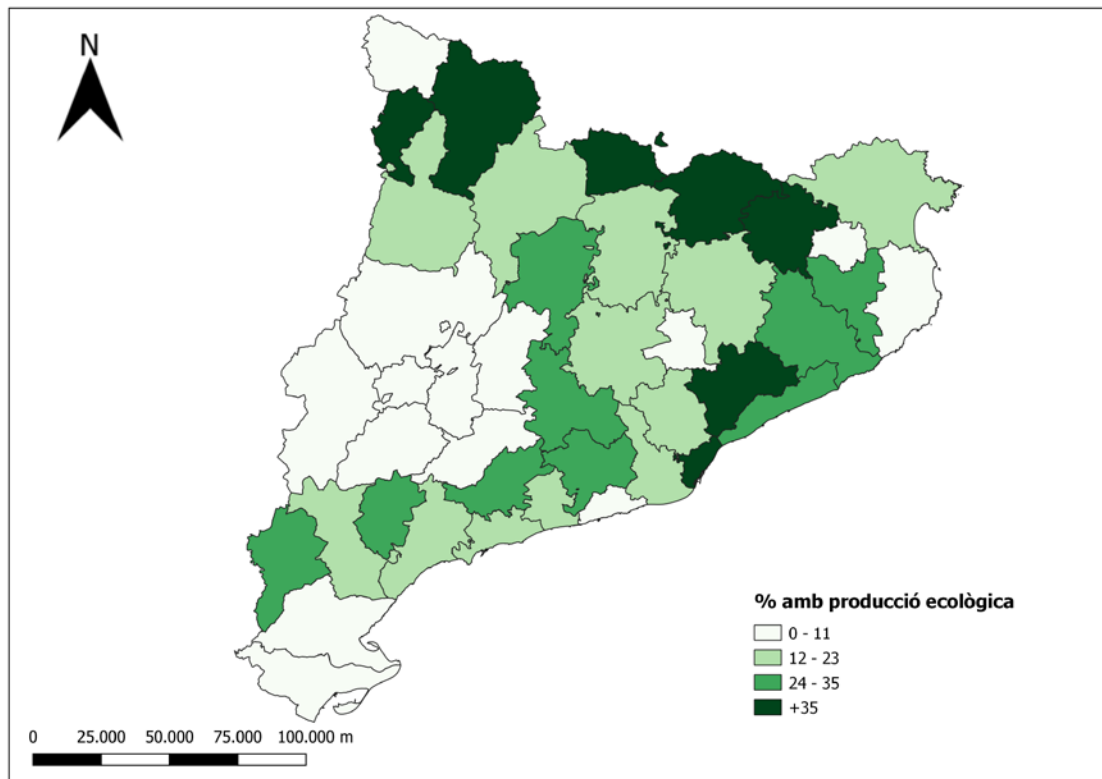
En el Gràfic 11 es pot veure la proporció d'empreses certificades amb el CCPAE, segons l'àmbit territorial. La zona amb més empreses certificades en producció ecològica, es l'Alt Pirineu i Aran amb un 37% del total de les explotacions; seguit de Barcelona amb un 30%; Comarques Centrals amb 19%; Girona amb un 25%; Lleida amb un 19%; i finalment Tarragona i les Terres de l'Ebre, amb 21% i 11% respectivament.

Gràfic 11: Producció ecològica segons àmbit territorial 2015-2020.

Font: Observatori de Joves del Planter 2021.

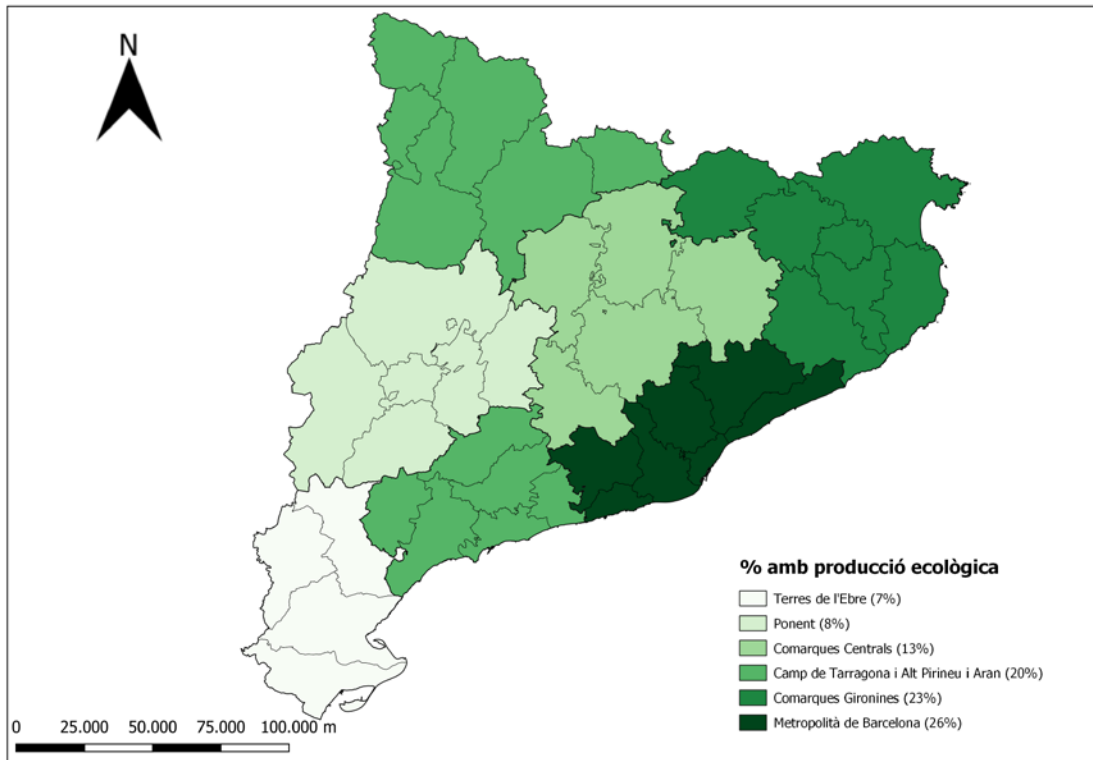
Mapa 18: Producció ecològica segons comarca 2015-2020.

Font: Joves al Camp 2021.

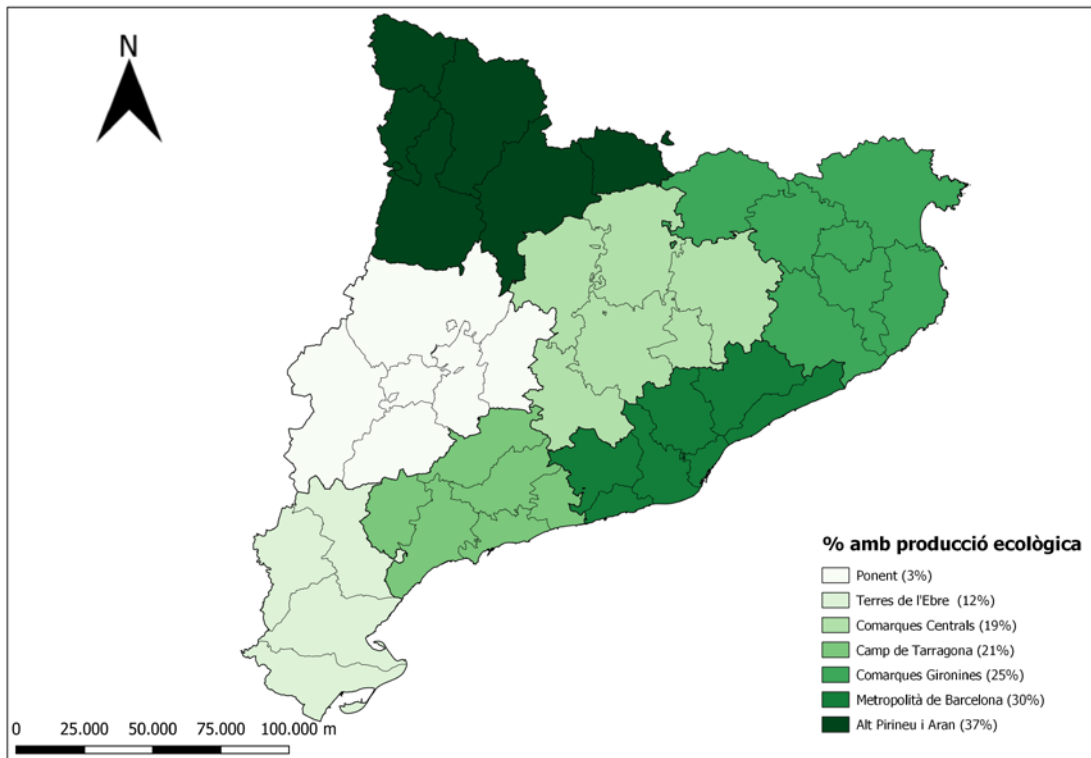
Pel que fa la distribució de la producció ecològica per àmbit territorial, s'observa com en el període 2008-2014, la major concentració de producció ecològica es trobava al Metropolità de Barcelona, amb un 26%, seguit de les Comarques Gironines amb un 23%, i del Camp de Tarragona i l'Alt Pirineu i Aran amb un 20%. En aquest període les comarques amb menys percentatge de producció ecològica, van ser les comarques Centrals, Ponent i les Terres de l'Ebre, tots tres per sota del 13% de producció ecològica. En el següent període, 2015-2020, es pot veure com la producció ecològica es trasllada cap a l'Alt Pirineu i Aran amb un 37%, el Metropolità de Barcelona amb un 30%, i les Comarques Gironines en tercer lloc amb un 25%. La resta dels àmbits territorials, es troben per sota del 21% de producció ecològica respecte el total.

Mapa 19: Producció ecològica segons àmbit territorial 2008-2014.

Font: Joves al Camp 2016.

Mapa 20: Producció ecològica segons àmbit territorial 2015-2020.

Font: Joves al Camp 2021.

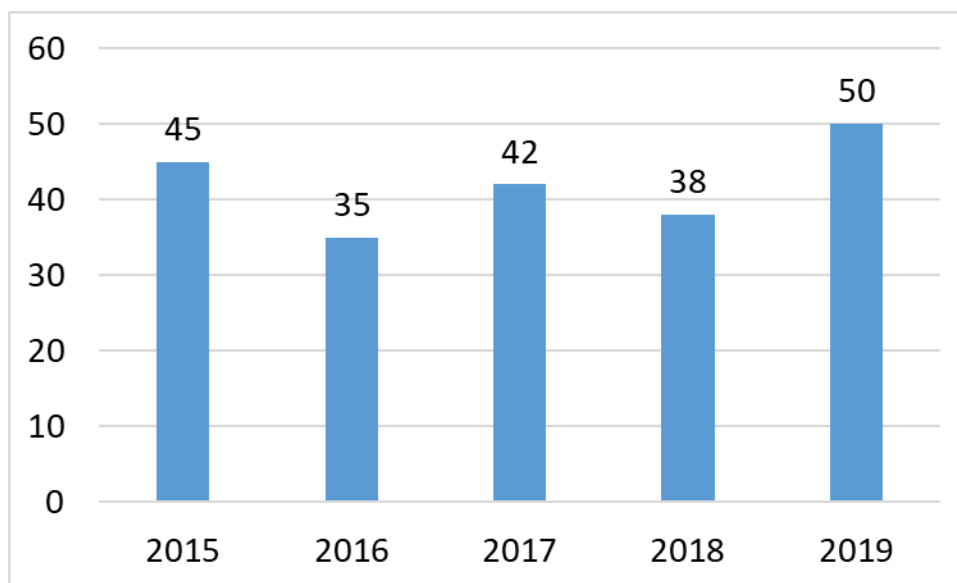
3.2. Perfils segons qüestionari Joves al Camp 2015-2019

3.2.1. Descripció general de la mostra Joves al Camp 2015-2019

L'actualització del qüestionari Joves al Camp, ha permès obtenir dades actualitzades del mateix estudi que va tenir lloc l'any 2016. S'han rebut un total de 210 respostes durant el mes d'octubre de 2021.

Com es pot veure en Gràfic 12, la mitjana d'incorporacions els últims anys ronda les 42 dues persones per any, amb una pujada el darrer any del període.

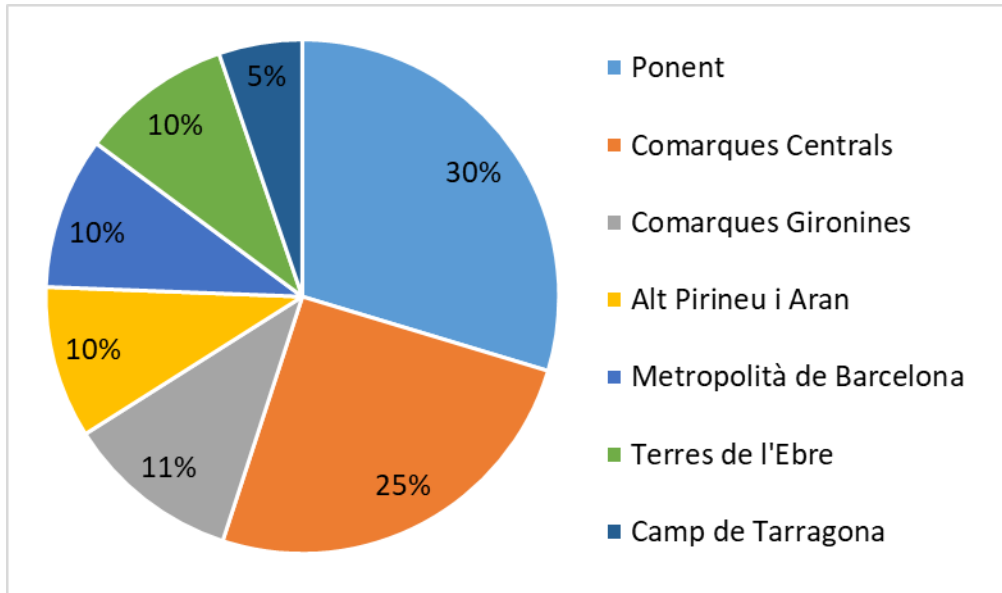
Gràfic 12: Nombre de respostes segons any d'aprovació d'expedient 2015-2019.

Font: Joves al Camp 2021.

En aquest sentit també s'han rebut respostes de tots els àmbits territorials, tal i com mostra el gràfic següent, amb un pes important de les terres de Ponent i les Comarques Centrals.

Gràfic 13: Nombre de respostes segons àmbit territorial 2015-2019.

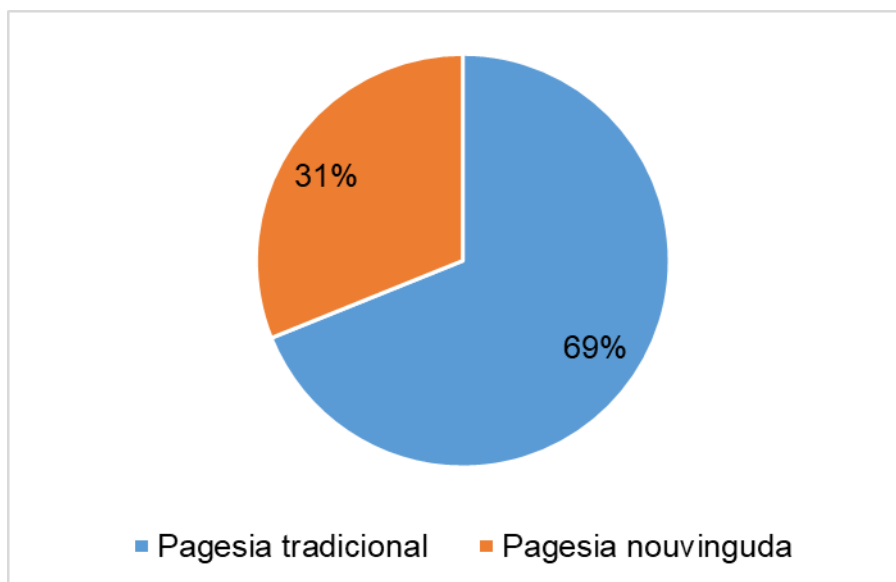
Font: Joves al Camp 2021.

3.2.2. Perfil de les persones joves instal·lades segons Joves al Camp 2015-2019

Persones instal·lades segons origen agrari

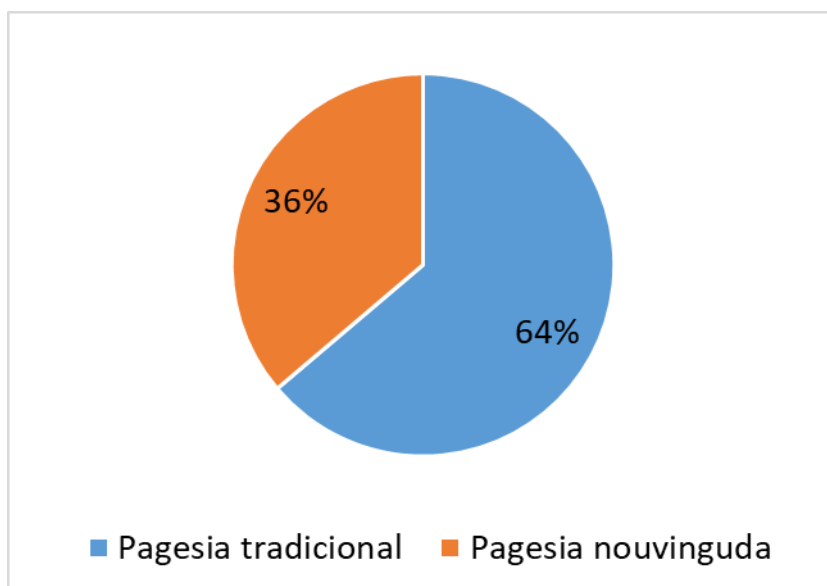
En els Gràfic 14 i Gràfic 15 es pot veure l'augment de la pagesia nouvinguda en el període 2015-2019 respecte al període anterior 2008-2014. Més concretament augmenta cinc punts, passant del 31% al 36%, mentre que la pagesia tradicional disminueix en la mateixa proporció.

Gràfic 14: Persones instal·lades segons origen agrari 2008-2014.

Font: Joves al Camp 2016.

Gràfic 15: Persones instal·lades segons origen agrari 2015-2019.

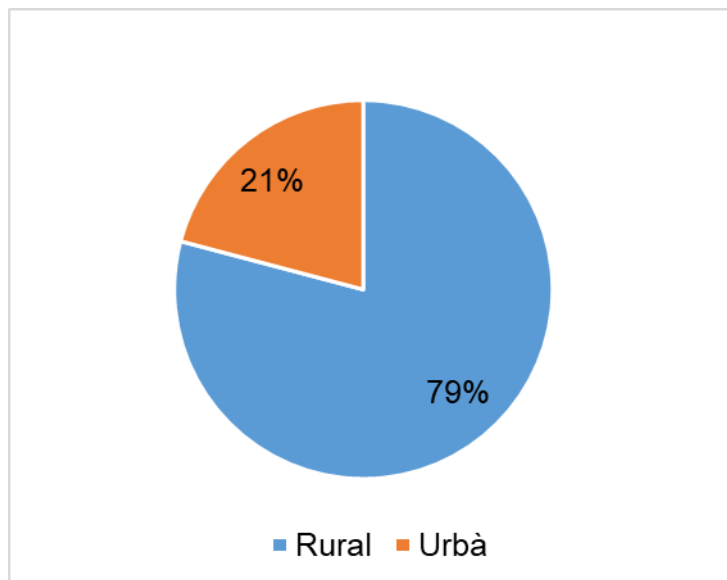

Font: Joves al Camp 2021.

Persones instal·lades segons origen geogràfic

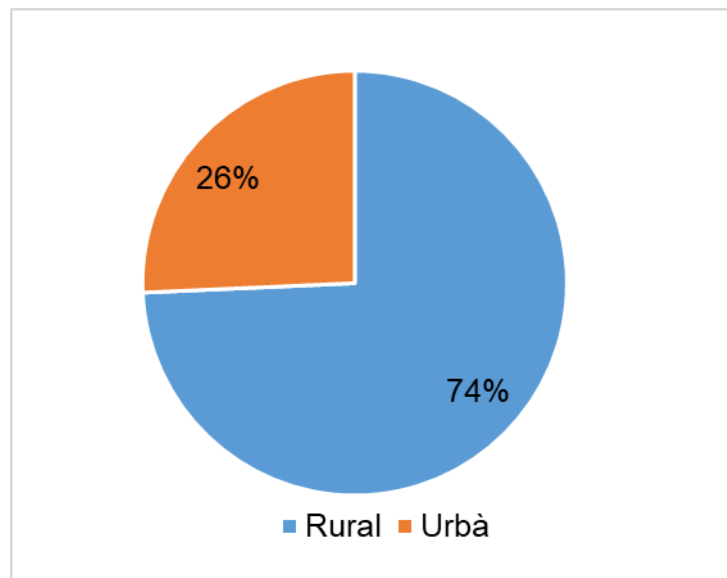
Pel que fa a l'origen geogràfic, les persones joves instal·lades en el període 2008-2014, representen un 79%, els que tenen un origen rural, i un 21% els que tenen un origen urbà. Mentre que en el període següent aquesta proporció augmenta a favor dels joves amb origen urbà, concretament passa del 21% al 26%, en el període 2015-2019, augmentant cinc punts respecte el període anterior.

Gràfic 16: Persones instal·lades segons origen geogràfic 2008-2014.

Font: Joves al Camp 2016.

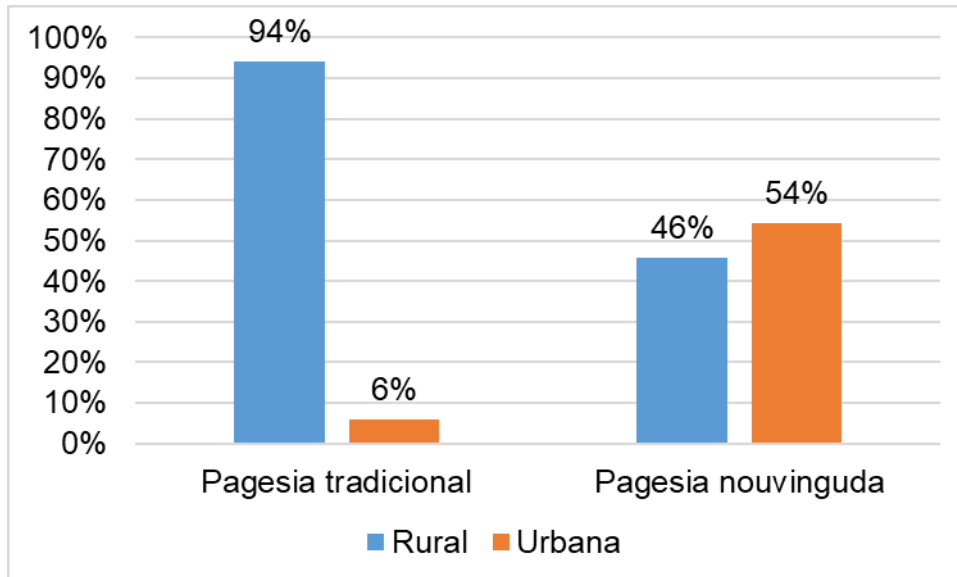
Gràfic 17: Persones instal·lades segons origen geogràfic 2015-2019.

Font: Joves al Camp 2021.

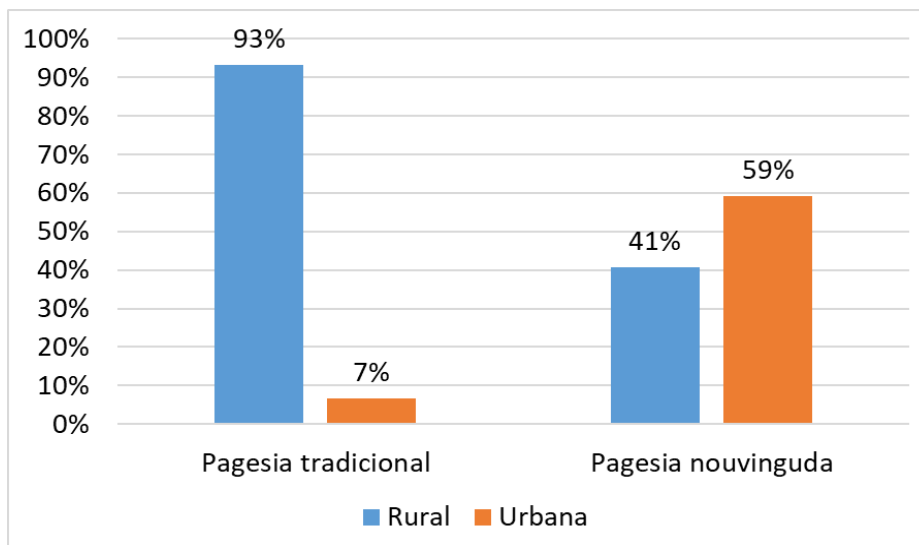
Si a més de l'origen geogràfic se suma l'origen agrari, els gràfics següents mostren com la major part de la pagesia tradicional en el període 2008-2014, té un origen rural, concretament un 94%. Pel que fa la pagesia nouvinguda, l'origen urbà es troba per sobre del rural, amb un 54%. El en període següent, 2015-2019, es pot apreciar com augmenta 5 punts la pagesia nouvinguda urbana, passant del 54% al 59%.

Gràfic 18: Persones instal·lades segons origen geogràfic i familiar 2008-2014.

Font: Joves al Camp 2016.

Gràfic 19: Persones instal·lades segons origen geogràfic i familiar 2015-2019.

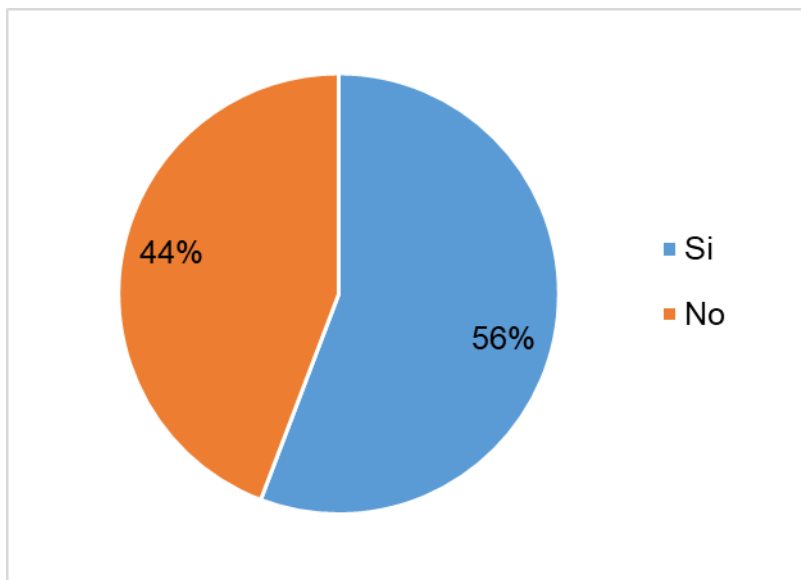

Font: Joves al Camp 2021.

Persones instal·lades segons mobilitat

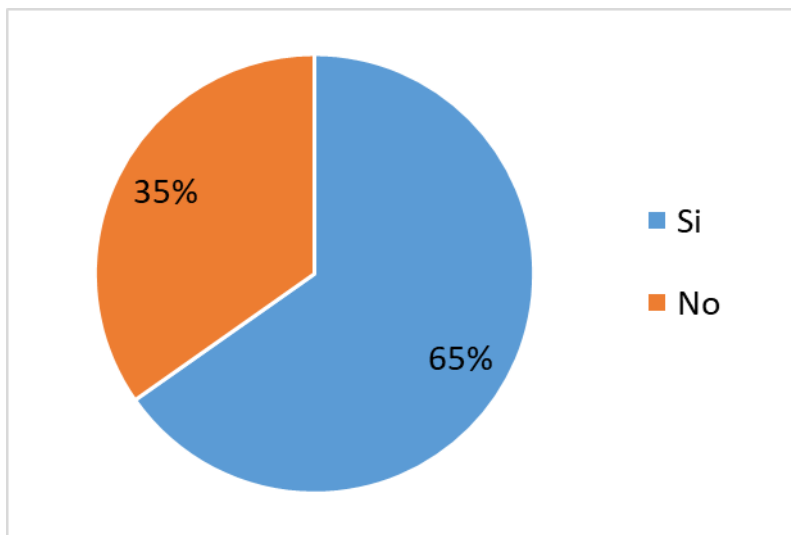
En referència a la mobilitat de les persones joves instal·lades al sector agrari, trobem que el percentatge que ha viscut fora del seu municipi d'origen en el període 2015-2019, augmenta respecte el període anterior, més concretament, passa del 56% al 65% en el següent període. S'evidencia un augment de la mobilitat de les persones joves, ja sigui per estudiar o per treballar.

Gràfic 20: Persones instal·lades segons mobilitat 2008-2014.

Font: Joves al Camp 2016.

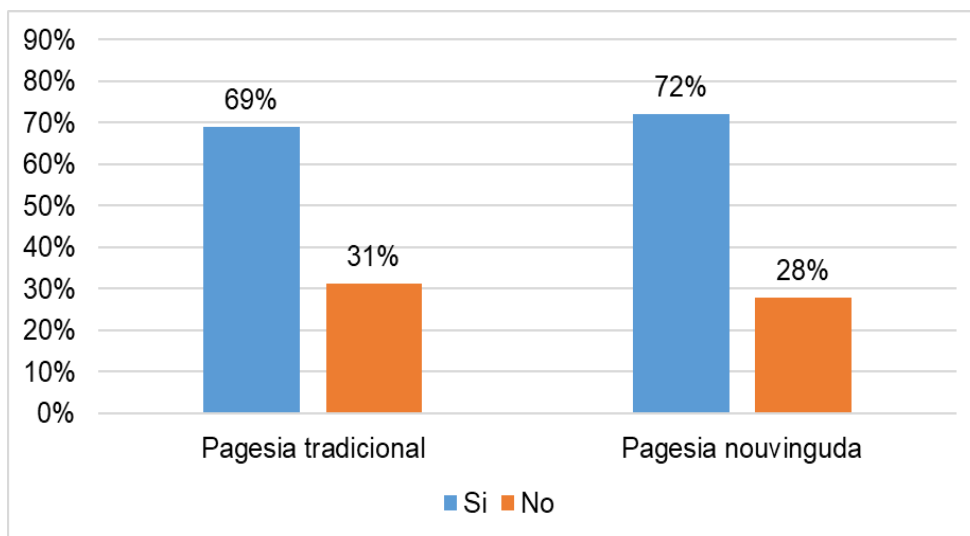
Gràfic 21: Persones instal·lades segons mobilitat 2015-2019.

Font: Joves al Camp 2021.

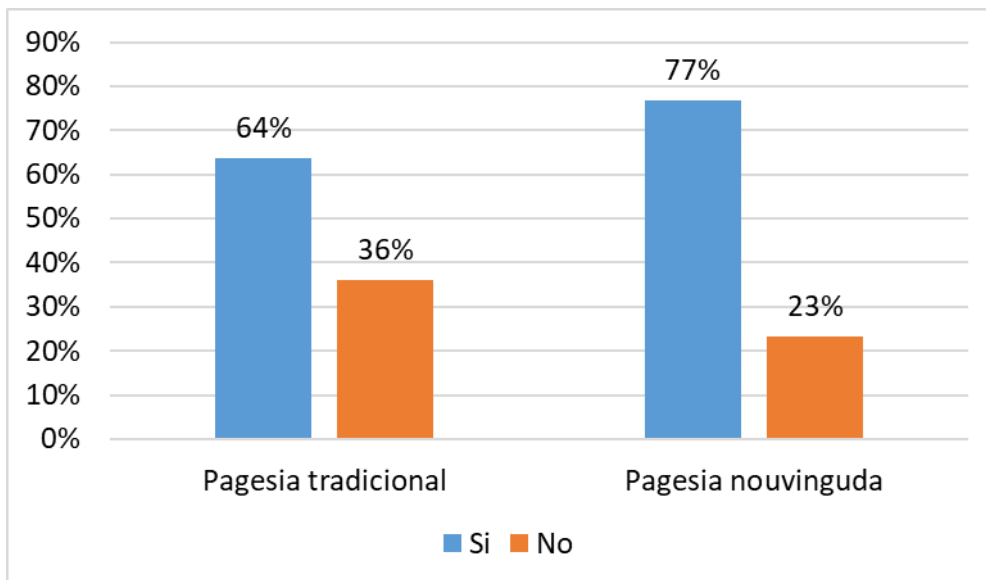
Si a més de mobilitat se suma l'origen agrari, els gràfics següents mostren com en el període 2008-2014, tant per la pagesia tradicional com la nouvinguda, un percentatge força alt de joves marxen del seu lloc d'origen, per estudiar i treballar, concretament, un 69% i un 72% respectivament. En el període següent, 2015-2019, les persones nouvingudes que marxen del seu lloc d'origen augmenten cinc punts, passant del 72% al 77%, mentre que pel que fa la pagesia tradicional disminueix, passant del 69% al 64%.

Gràfic 22: Persones instal·lades segons mobilitat i origen familiar 2008-2014.

Font: Joves al Camp 2016.

Gràfic 23: Persones instal·lades segons mobilitat i origen familiar 2015-2019.

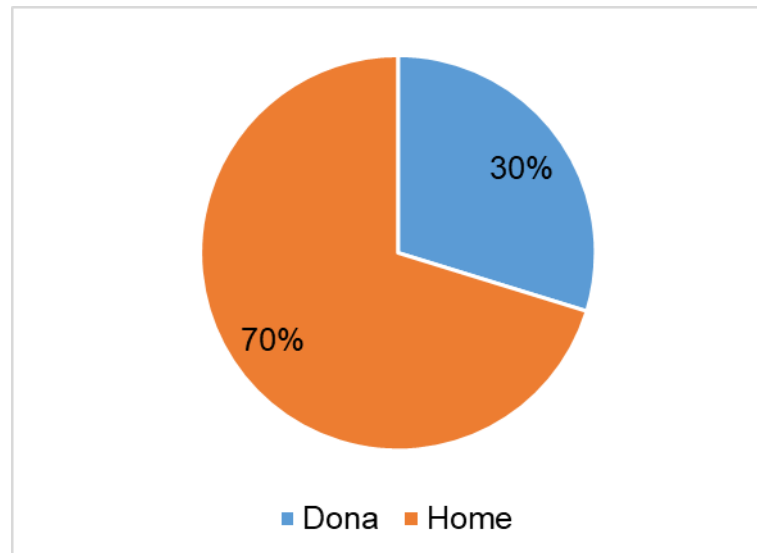

Font: Joves al Camp 2021.

Persones instal·lades segons gènere

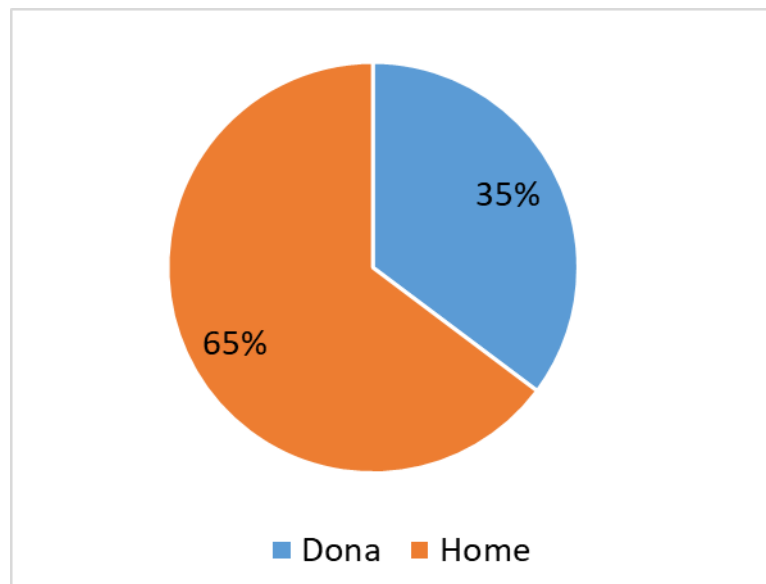
En els Gràfic 24 i Gràfic 25 pes pot veure la distribució de les persones instal·lades en funció del gènere, i com augmenten les incorporacions de dones entre el període 2008-2014, i el 2015-2019, passant del 30% al 35% respectivament.

Gràfic 24: Persones instal·lades segons gènere 2008-2014.

Font: Joves al Camp 2016.

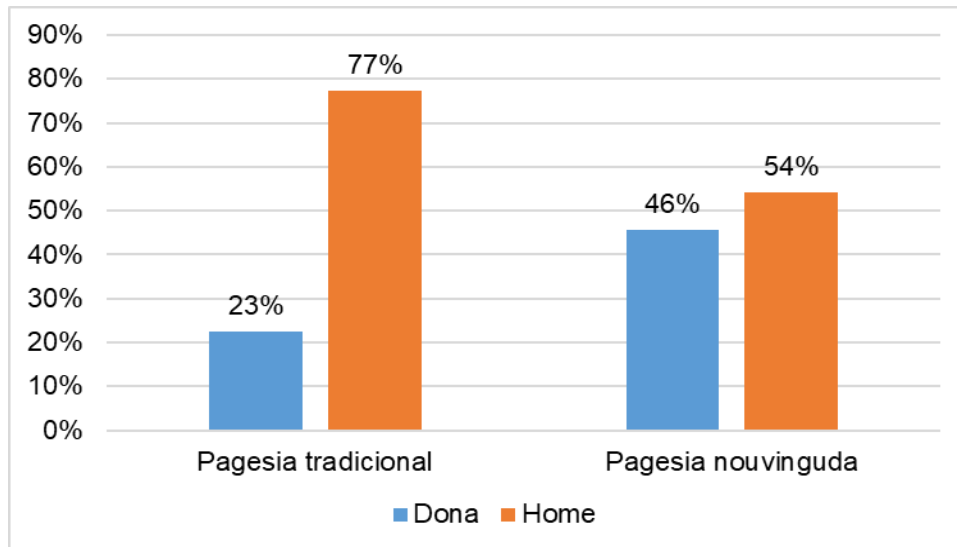
Gràfic 25: Persones instal·lades segons gènere 2015-2019.

Font: Joves al Camp 2021.

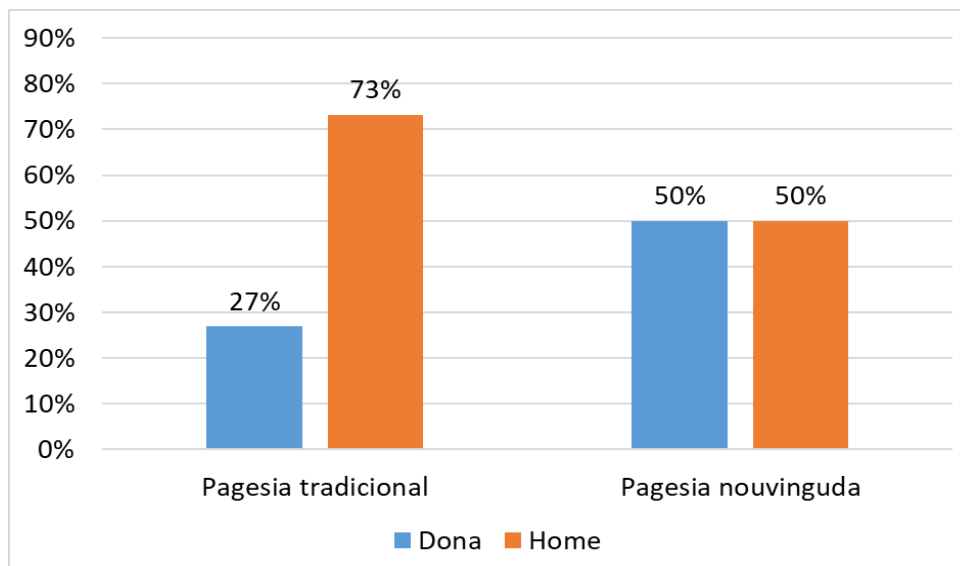
Si a més del gènere se suma l'origen agrari, els gràfics següents mostren com, en la pagesia nouvinguda les diferències són molt menys pronunciades; en el període 2008-2014, la diferència entre dones i homes era només de vuit punts, on les dones pageses nouvingudes representaven un 46% i els homes un 54%, mentre a la pagesia tradicional les dones representaven un 23% i els homes un 77%. En el període següent, 2015-2019, pel que fa la pagesia nouvinguda no hi ha diferència pel que fa la proporció de gènere, essent del 50% en ambdós. Pel que fa la pagesia tradicional, encara que la diferència disminueix, encara continua essent molt acusada, amb un 27% de dones i un 73% d'homes.

Gràfic 26: Persones instal·lades segons gènere i origen familiar 2008-2014.

Font: Joves al Camp 2015-2019.

Gràfic 27: Persones instal·lades segons gènere i origen familiar 2015-2019.

Font: Joves al Camp 2021.

3.2.3. Perfil de les empreses agràries segons Joves al Camp 2015-2019

Persones instal·lades segons OTE

Pel que fa a les persones instal·lades en funció de la orientació tecnicoeconòmica de la seva empresa, en el Gràfic 28 es pot veure, com la majoria d'empreses agràries es dediquen a produir cereals, oleaginoses i lleguminoses. També hi ha una proporció important d'empreses mixtes combinades de conreus i ramaderia, empreses especialitzades de bovins de carn, i empreses no classificades.

Gràfic 28: Persones instal·lades segons OTE 2015-2019.

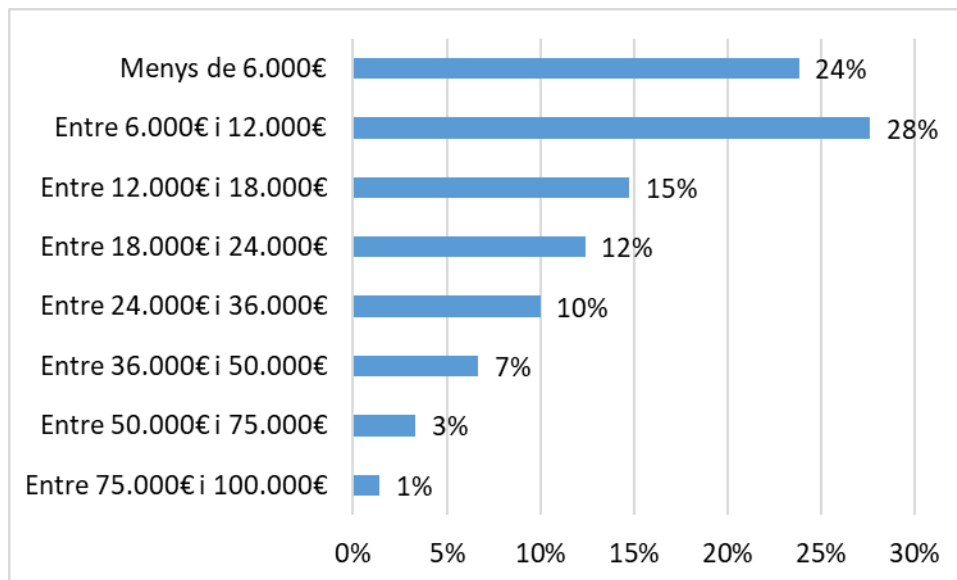

Font: Joves al Camp 2021.

Persones instal·lades segons renda anual de l'empresa agrària

En referència a la renda anual de les empreses de les persones instal·lades, el Gràfic 29 mostra com una quarta part de la mostra està per sota dels 6.000€ de renda anual, mentre un 28% de les empreses agràries, presenten una renda anual d'entre els 6.000€ i 12.000€. La resta es troba per sobre dels 12.000€ de renda anual, i només un 4% es troba per sobre dels 50.000€ de renda anual.

Gràfic 29: Persones instal·lades segons la renda anual de l'empresa agrària 2015-2019.

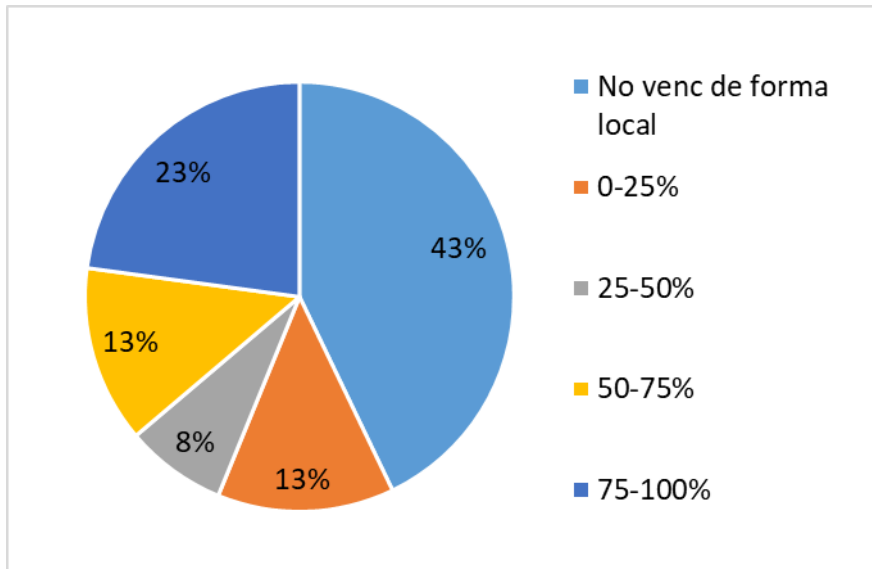

Font: Joves al Camp 2021.

Persones instal·lades segons model comercial

En el següent gràfic, es pot apreciar com un 43% de la mostra no ven de forma local. Per altra banda, dels que sí que van venda de proximitat, un 23% ven de forma local entre el 75% i el 100% de la seva producció. La resta d'empreses venen entre el 1% i el 75% de la seva producció de forma local.

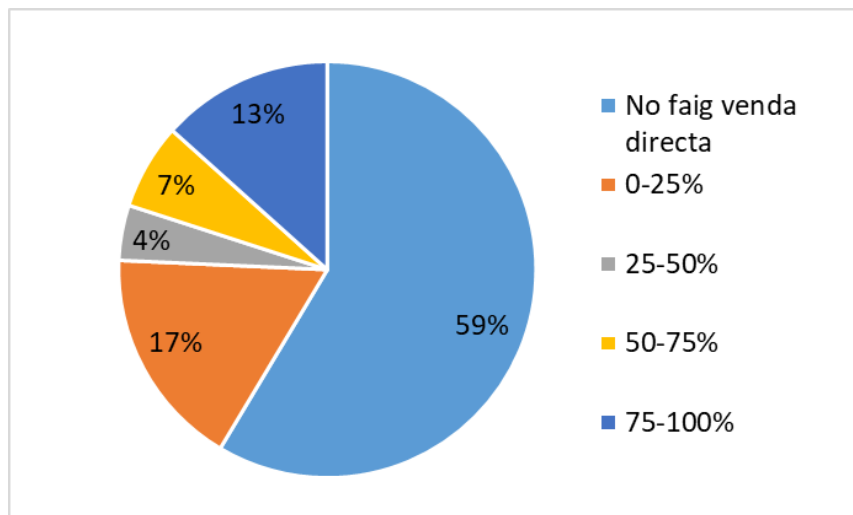
Gràfic 30: Venda local de l'empresa agrària 2015-2019.

Font: Joves al Camp 2021.

En cas de la venda directa, el panorama canvia, de manera que el 59% de les empreses no fan venda directa, el 17% de les empreses venen entre el 1% i el 25% de la seva producció i el 13% venen entre el 75% i el 100% del que produeixen de forma directa al consumidor.

Gràfic 31: Venda directa de l'empresa agrària 2015-2019.

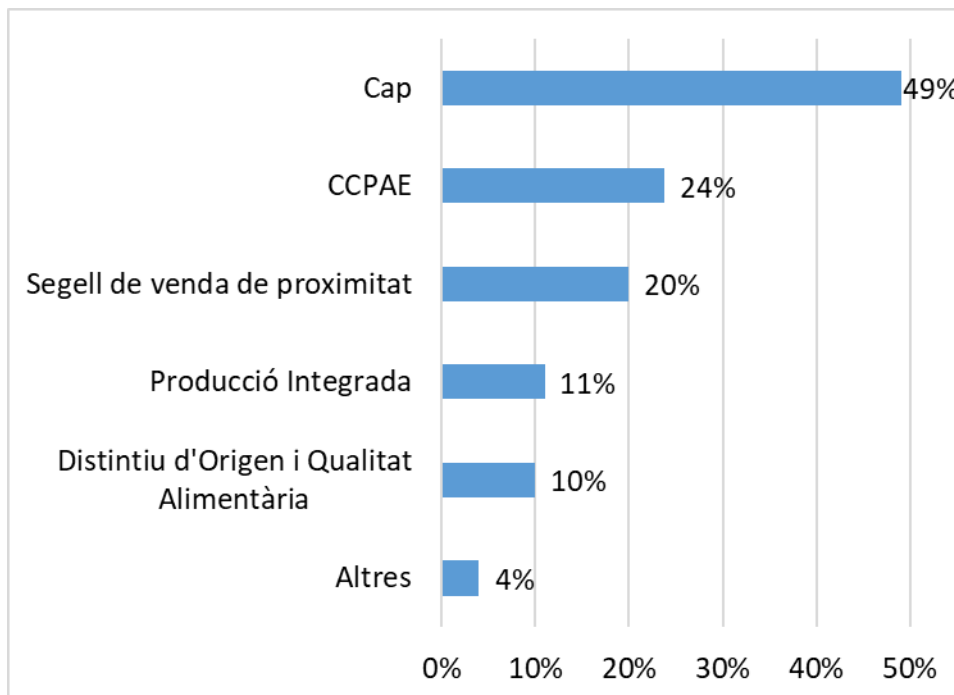

Font: Joves al Camp 2021.

Persones instal·lades segons segell de certificació de l'empresa agrària

Pel que fa el segell de certificació de les empreses agràries, en el Gràfic 32 es pot veure com la meitat de les empreses agràries de les noves incorporacions no tenen cap segell de certificació, concretament el 49%. Seguides de les empreses certificades amb CCPAE i amb el Segell de venda de proximitat, amb un 24% i un 20% respectivament, i per últim trobem amb un 11% i un 10%, empreses certificades amb Producció Integrada i empreses certificades amb el Distintiu d'Origen i Qualitat Alimentària.

Gràfic 32: Segell de certificació de l'empresa agrària 2015-2019.

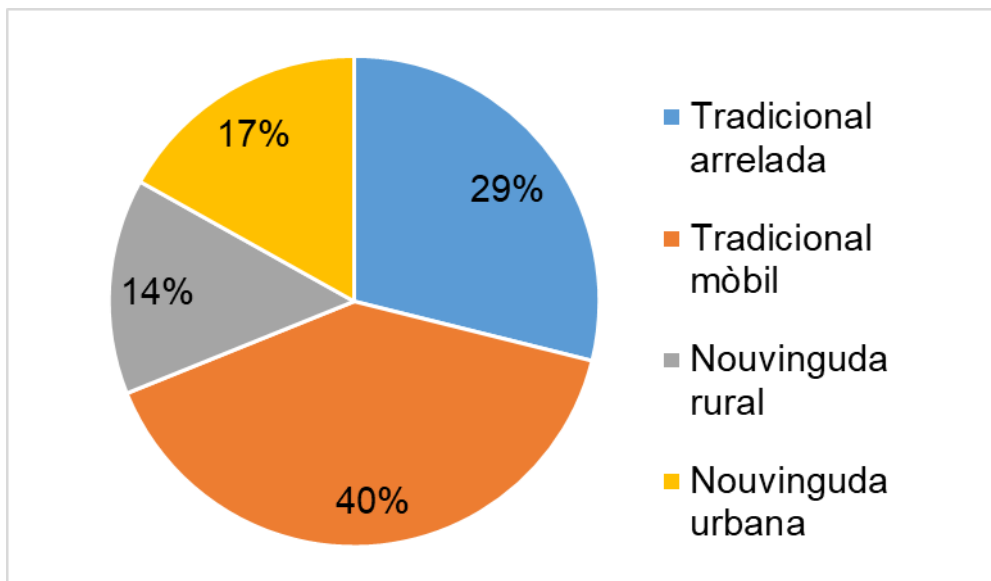

Font: Joves al Camp 2021.

3.2.4. Diferències entre perfils segons Joves al Camp 2008-2014 i 2015-2019

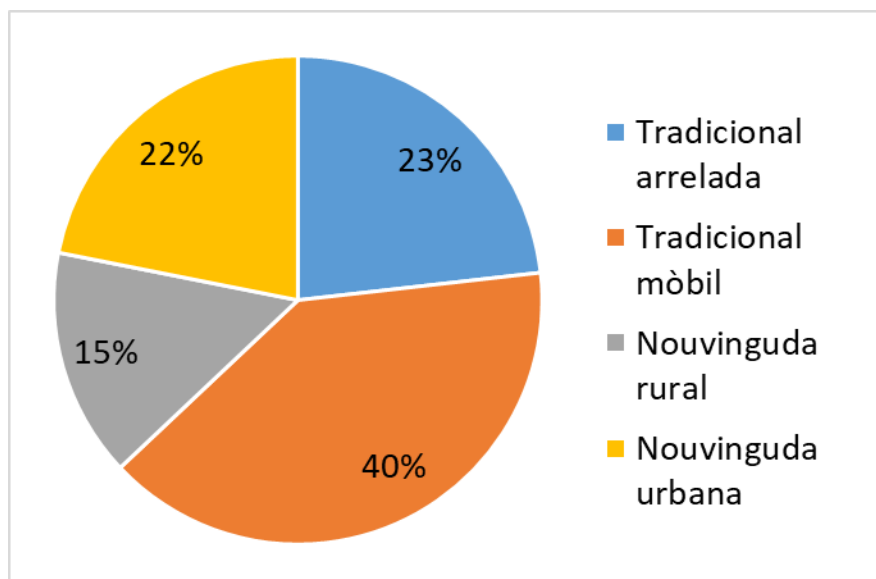
En els gràfics següents es mostra la tendència dels perfils de les persones instal·lades al sector agrari segons l'origen agrari, geogràfic i la mobilitat. Es pot observar com la pagesia tradicional mòbil es manté en els dos períodes en el 40%. En segon lloc, s'identifica com la pagesia tradicional arrelada disminueix, passant del 29% en el període 2008-2014 al 23% en el període 2015-2019. En tercer lloc, la pagesia nouvinguda urbana augmenta, contretament passa del 17% al 22% en el darrer període. I per últim, en referència a la pagesia nouvinguda rural, es pot veure com augmenta lleugerament, passant del 14% al període 2008-2014 al 15% en el període 2015-2019.

Gràfic 33: Perfil segons Joves al Camp 2008-2014.

Font: Joves al Camp 2016.

Gràfic 34: Perfil segons Joves al Camp 2015-2019.

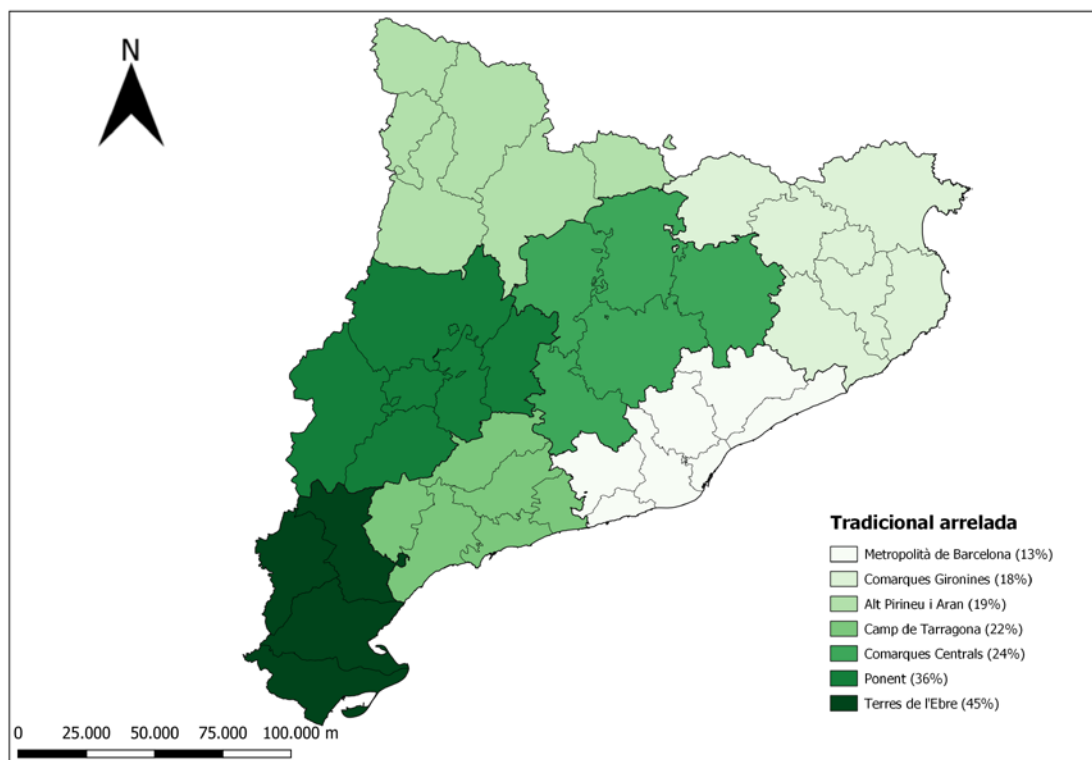
Font: Joves al Camp 2021.

Pagesia tradicional arrelada

La distribució de la pagesia tradicional arrelada ha patit una redistribució significativa entre els dos períodes de referència. En el període 2008-2014, la proporció més alta de pagesia tradicional arrelada es trobava a les Terres de l'Ebre, amb un 45%, seguida de Ponent, amb un 36 % i de les Comarques Centrals i el Camp de Tarragona, amb un 24% i un 22% respectivament, mentre que l'Alt Pirineu i Aran, les Comarques Gironines i el Metropolità de Barcelona, es trobaven per sota del 19% de pagesia tradicional arrelada.

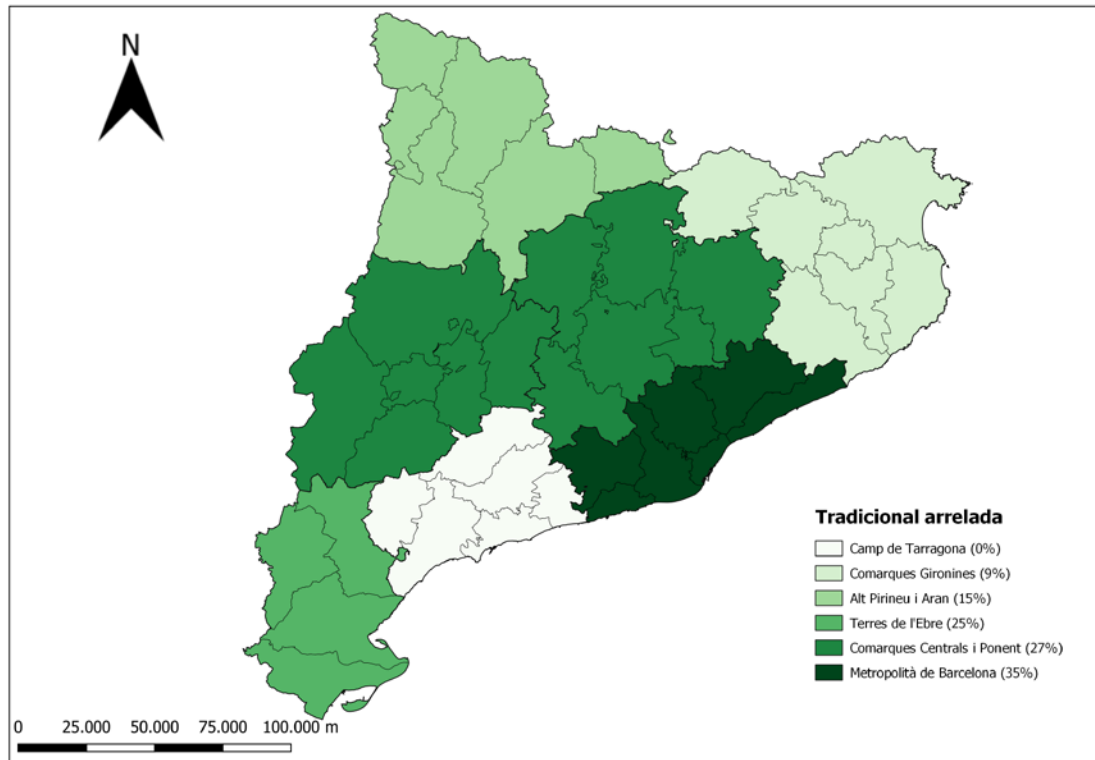
En el període 2015-2020, la major proporció de pagesia tradicional arrelada es troba al Metropolità de Barcelona, amb un 35%, aquesta dada es la que ha patit més desviació en aquesta interpretació, ja que segons altres fonts, el percentatge de pagesia més elevat al Metropolità de Barcelona es la pagesia nouvinguda. En segon lloc s'identifiquen les Comarques Centrals i Ponent amb un 27% de pagesia tradicional arrelada, i en tercer lloc, les Terres de l'Ebre amb un 25%. Per últim, tant l'Alt Pirineu i Aran, com les Comarques gironines, com el Camp de Tarragona, estan per sota del 15% de pagesia tradicional arrelada.

Mapa 21: Pagesia tradicional arrelada segons àmbit territorial 2008-2014.

Font: Joves al Camp 2016.

Mapa 22: PAGESIA TRADICIONAL ARRELADA SEGONS ÀMBIT TERRITORIAL 2015-2020.

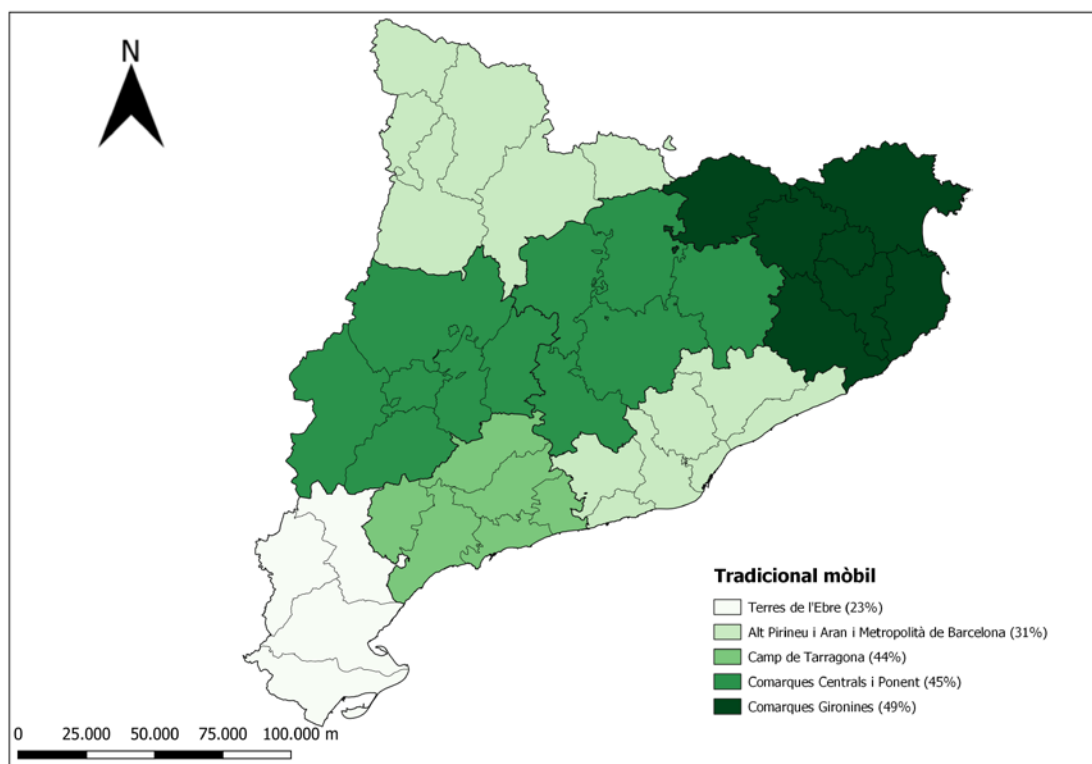
Font: Joves al Camp 2021.

Pagesia tradicional mòbil

En el cas de la pagesia tradicional mòbil, el període 2008-2014, el percentatge més alt d'aquesta es trobava a les Comarques Gironines amb un 49%, seguida de les Comarques Centrals i Ponent amb un 45%. En tercer lloc, el Camp de Tarragona amb un 44% de pagesia tradicional mòbil, i per últim, l'Alt Pirineu i Aran i el Metropolità de Barcelona ambdues amb un 31% i les Terres de l'Ebre amb un 23%.

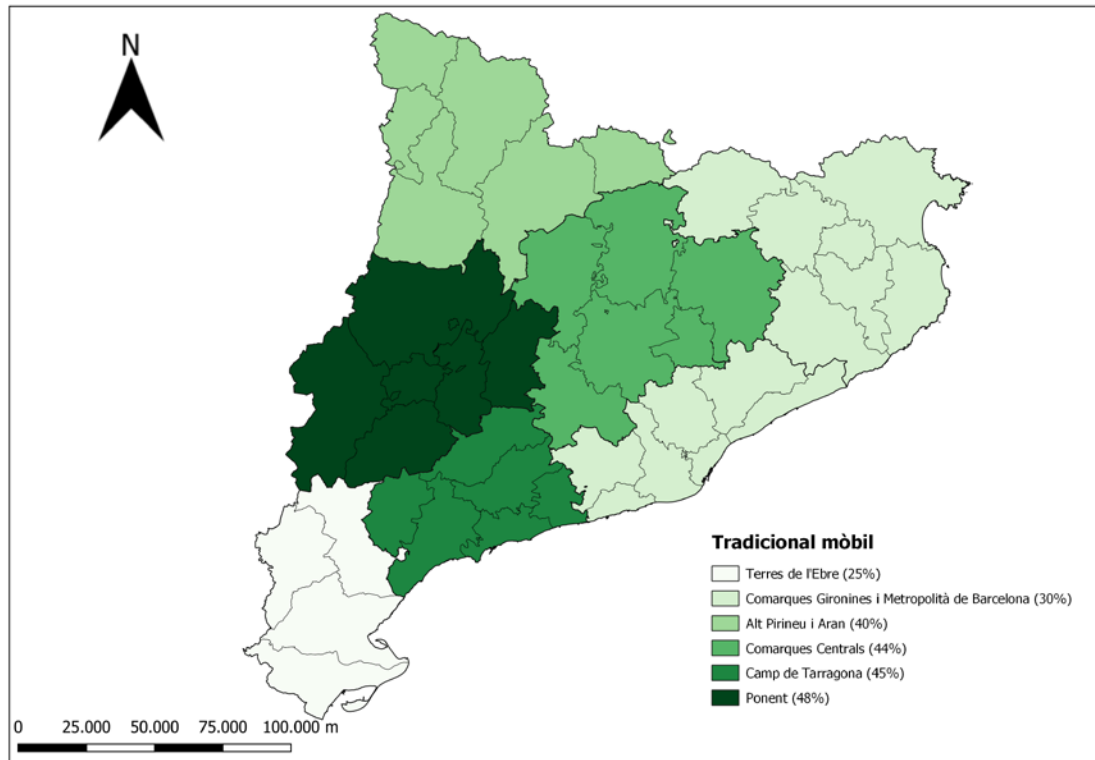
En contra posició, en el període 2015-2020, es troba que la proporció més alta de pagesia tradicional mòbil es troba a Ponent, amb un 49%, seguida del Camp de Tarragona i de les Comarques Centrals, amb un 45% i 44% respectivament. L'Alt Pirineu i Aran, tenia una proporció del 40% de pagesia tradicional mòbil, les Comarques Gironines i el Metropolità de Barcelona un 30%, i finalment les Terres de l'Ebre amb un 25% de pagesia tradicional mòbil

Mapa 23: Pagesia tradicional mòbil segons àmbit territorial 2008-2014

Font: Joves al Camp 2016.

Mapa 24: pagesia tradicional mòbil segons àmbit territorial 2015-2020.

Font: Joves al Camp 2021.

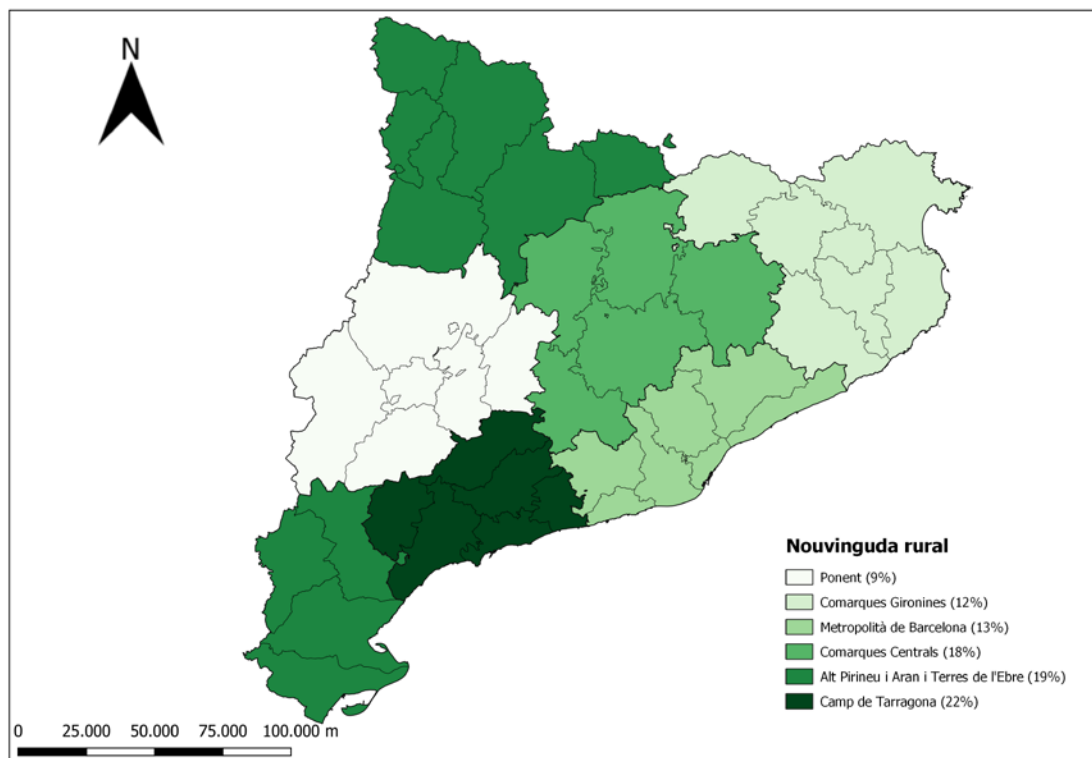
Pagesia nouvinguda rural

En referència a la distribució del perfil de pagesia nouvinguda rural, ens els mapes següents, podem veure clarament, com es comporta de manera oposada al llarg dels dos períodes de referència.

En el període 2008-2014, la proporció més elevada d'aquest perfil de pagesia, es trobava al Camp de Tarragona amb un 22%, seguida de l'Alt Pirineu i Aran i les Terres de l'Ebre, ambdues amb un 19%. Les Comarques centrals i el Metropolità de Barcelona, tenien un percentatge de pagesia nouvinguda rural del 18% i el 13% respectivament, i per últim, trobem les Comarques Gironines amb un 12% i Ponent amb un 8%.

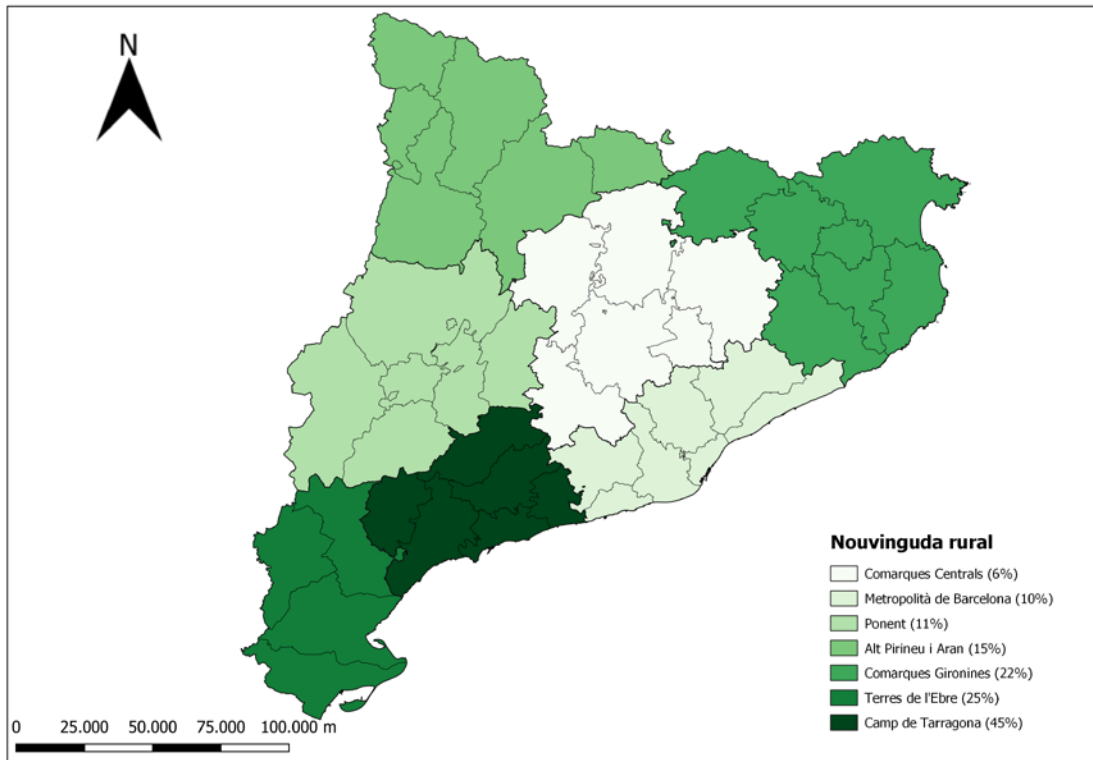
En el següent període, 2015-2020, encara que el percentatge més alt de pagesia nouvinguda rural es manté al Camp de Tarragona amb un 45%, es redistribueix per la resta del territori, essent en segon i tercer lloc les Terres de l'Ebre i les Comarques Gironines amb un 25% i 22%. Seguidament trobem, l'Alt Pirineu i Aran, Ponent i el Metropolità de Barcelona, amb un 15%, 11% i 10% respectivament, i finalment les Comarques centrals amb un 6% de pagesia nouvinguda rural.

Mapa 25: Pagesia nouvinguda rural segons àmbit territorial 2008-2014.

Font: Joves al Camp 2016.

Mapa 26: PAGESIA NOUINGUDA RURAL SEGONS ÀMBIT TERRITORIAL 2015-2020.

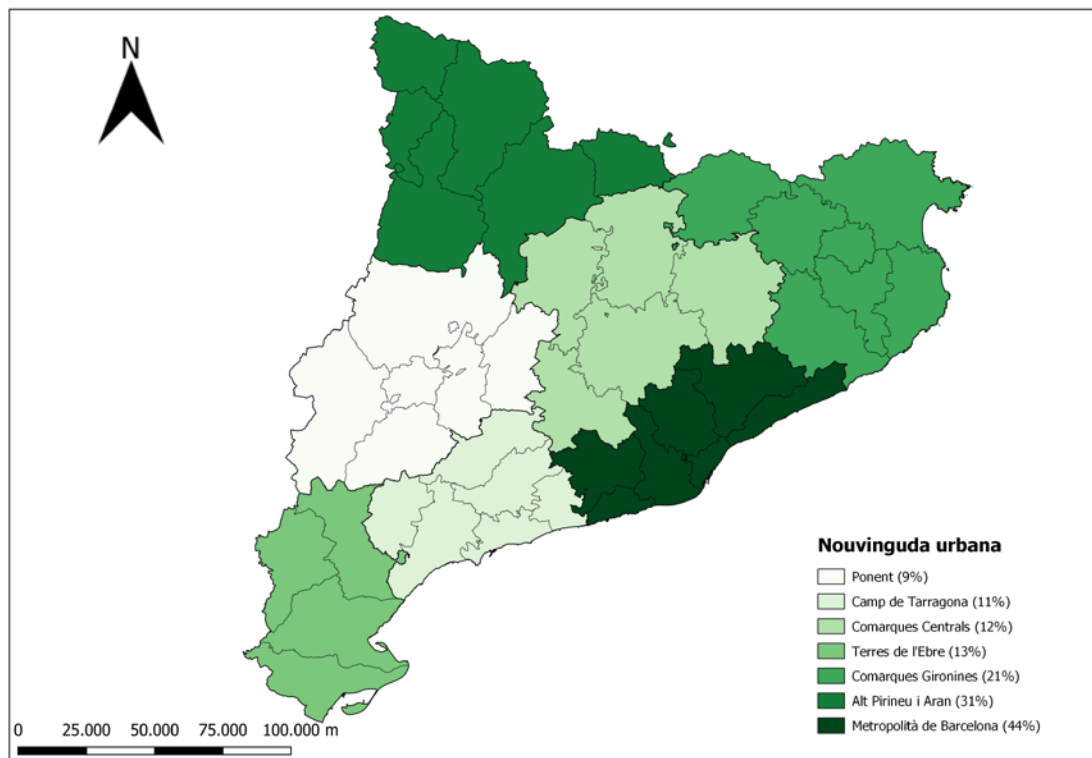
Font: Joves al Camp 2021.

Pagesia nouvinguda urbana

La pagesia nouvinguda urbana, en el període 2008-2014, es distribuïa principalment entre els àmbits territorials del Metropolità de Barcelona i de l'Alt Pirineu i Aran, amb un 44% i un 31%, coincidint amb les zones amb major proporció de producció en ecològic, juntament amb les Comarques Gironines, amb un 21%. Les Terres de l'Ebre, les Comarques Centrals, el Camp de Tarragona i Ponent, es troben per sota del 13% de pagesia nouvinguda urbana.

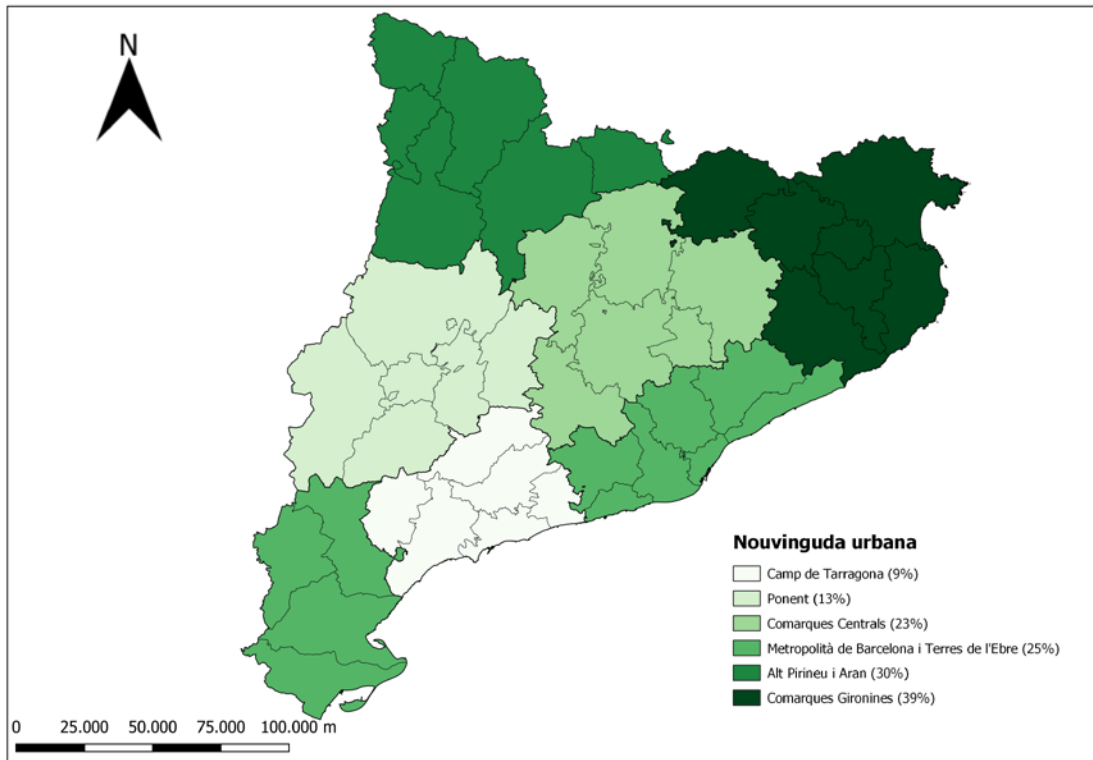
En el període 2015-2019, la pagesia nouvinguda urbana es continua trobant en major percentatge a les comarques del període anterior, però amb una proporció diferent. Així doncs, passa al cap davant les Comarques Gironines amb un 39%, seguida de l'Alt Pirineu i Aran amb un 30% i el Metropolità de Barcelona i les Terres de l'Ebre amb un 25%. Les Comarques centrals, Ponent i el Camp de Tarragona, tenen un 23%, un 13% i un 9% respectivament.

Mapa 27: Pagesia nouvinguda urbana segons àmbit territorial 2008-2014.

Font: Joves al Camp 2016.

Mapa 28: PAGESIA NOUINGUDA URBANA SEGONS ÀMBIT TERRITORIAL 2015-2020.

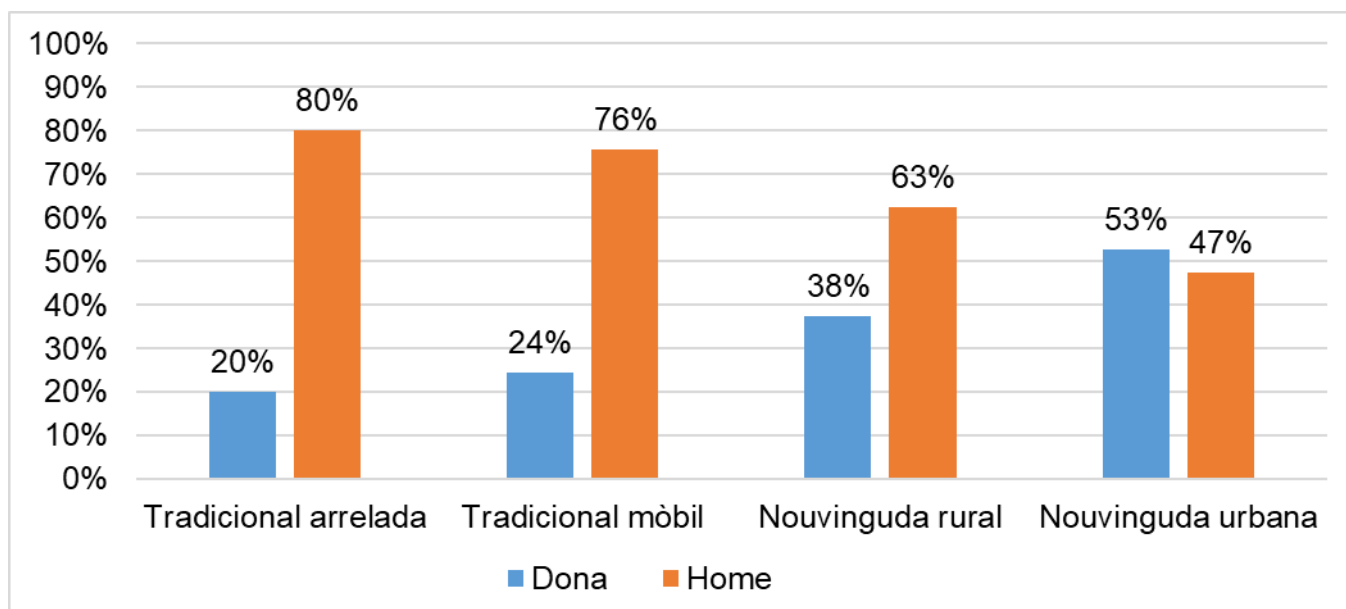
Font: Joves al Camp 2021.

Gènere segons perfil

Pel que fa a la distribució de les persones en funció del perfil i el gènere, es pot veure en ambdós períodes que a mesura que ens movem de “més tradicional” a “més nouvingut” disminueix la proporció d'homes i augmenta la de les dones, de manera que el percentatge de dones en la pagesia tradicional arrelada és del 20%, en el període 2008-2014, en la pagesia nouvinguda urbana, el percentatge de dones és del 53%. En la pagesia tradicional mòbil i en la nouvinguda urbana, els percentatges de dones són entremetijos, amb un 24% i un 38% respectivament.

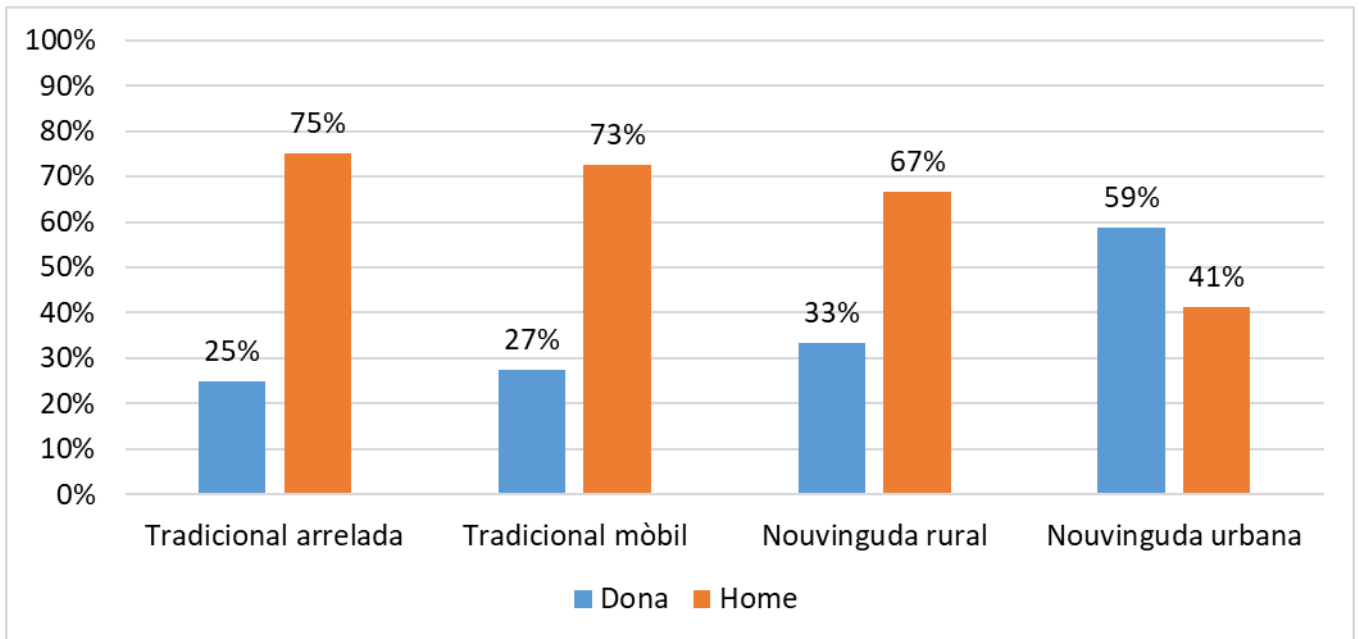
De la mateixa manera passa en el següent període, 2015-2019, encara que el percentatge de dones augmenta, es manté la tendència, i mentre que en la pagesia tradicional arrelada el percentatge de dones es del 25%, en la pagesia nouvinguda urbana es del 59%. En la pagesia tradicional mòbil i en la nouvinguda urbana, els percentatges de dones són del 27% i un 33% respectivament.

Gràfic 35: Gènere segons perfil 2008-2014.

Font: Joves al Camp 2016.

Gràfic 36: Gènere segons perfil 2015-2019.

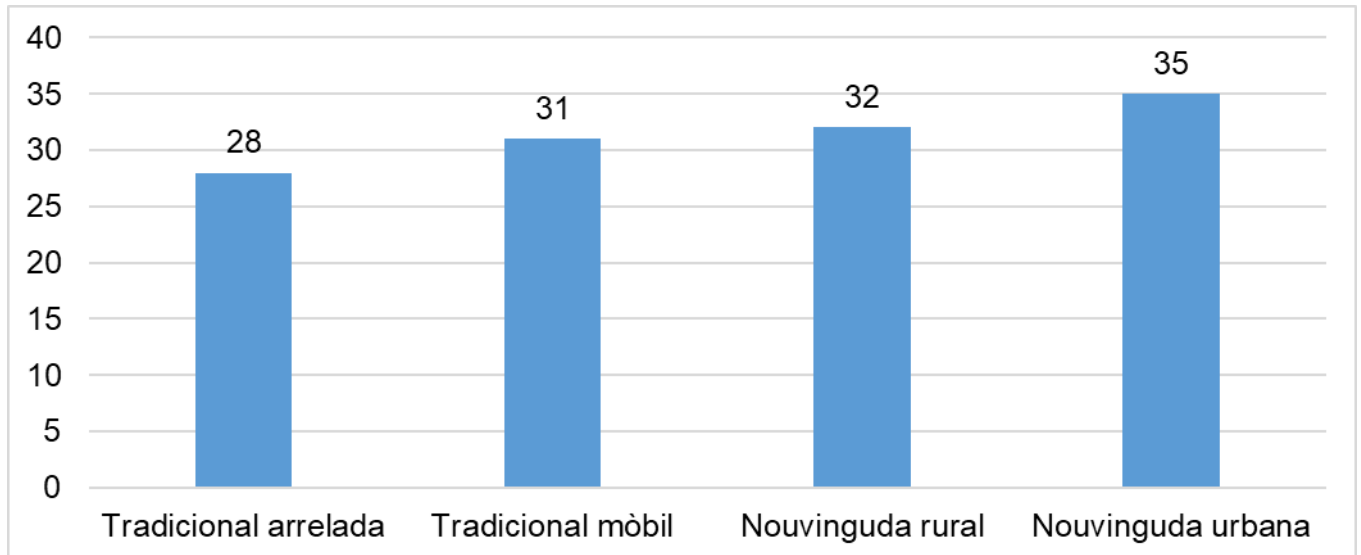

Font: Joves al Camp 2021.

Edat segons perfil

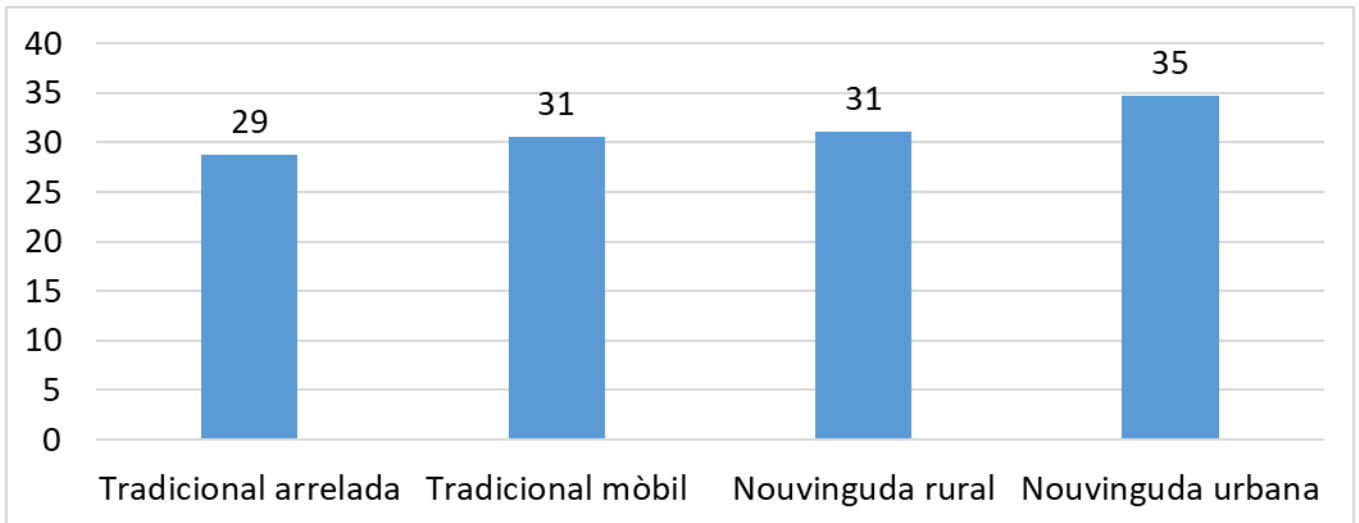
En referència a l'edat segons el perfil Odisseu, en els Gràfic 37 i Gràfic 38 es pot veure com la tendència és que contra més tradicional més baixa es la mitjana d'edat d'incorporació, en ambdós períodes. En ambdós períodes, la mitjana d'edat es manté aproximadament igual en relació als perfils.

Gràfic 37: Edat segons perfil 2008-2014.

Font: Joves al Camp 2016.

Gràfic 38: Edat segons perfil 2015-2020.

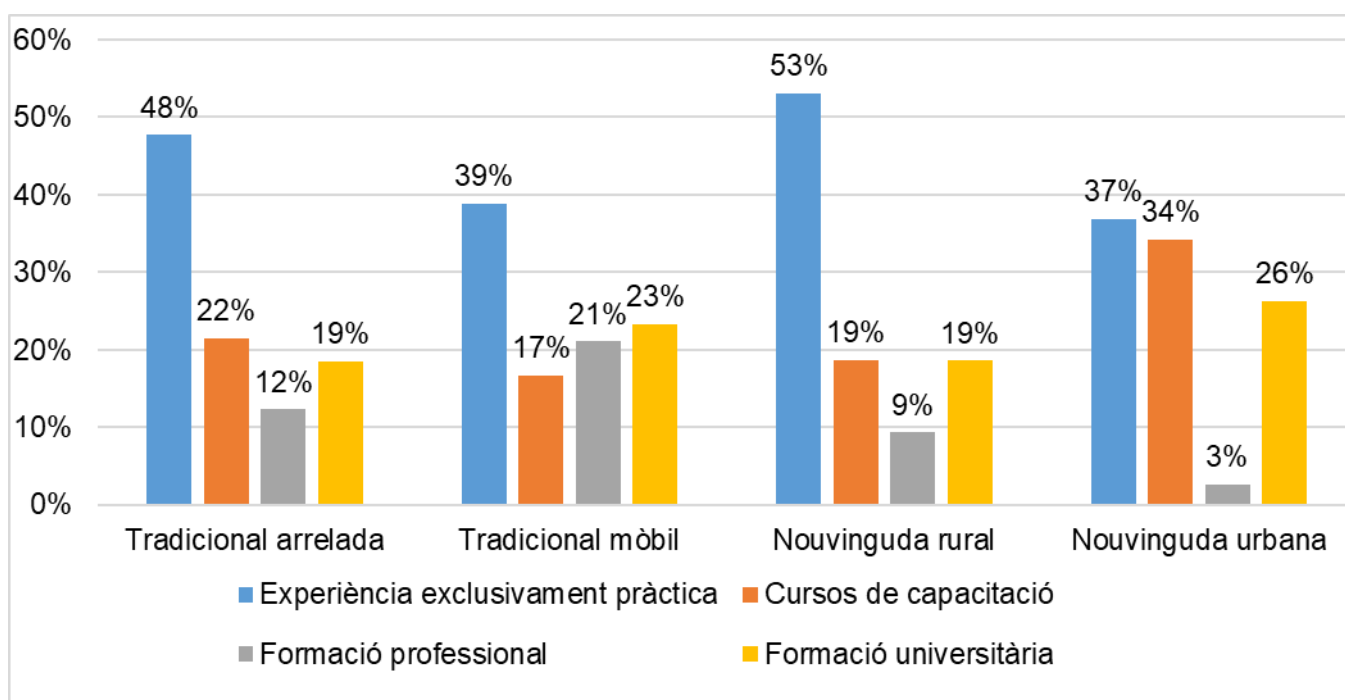

Font: Joves al Camp 2021.

Formació agrària segons perfil

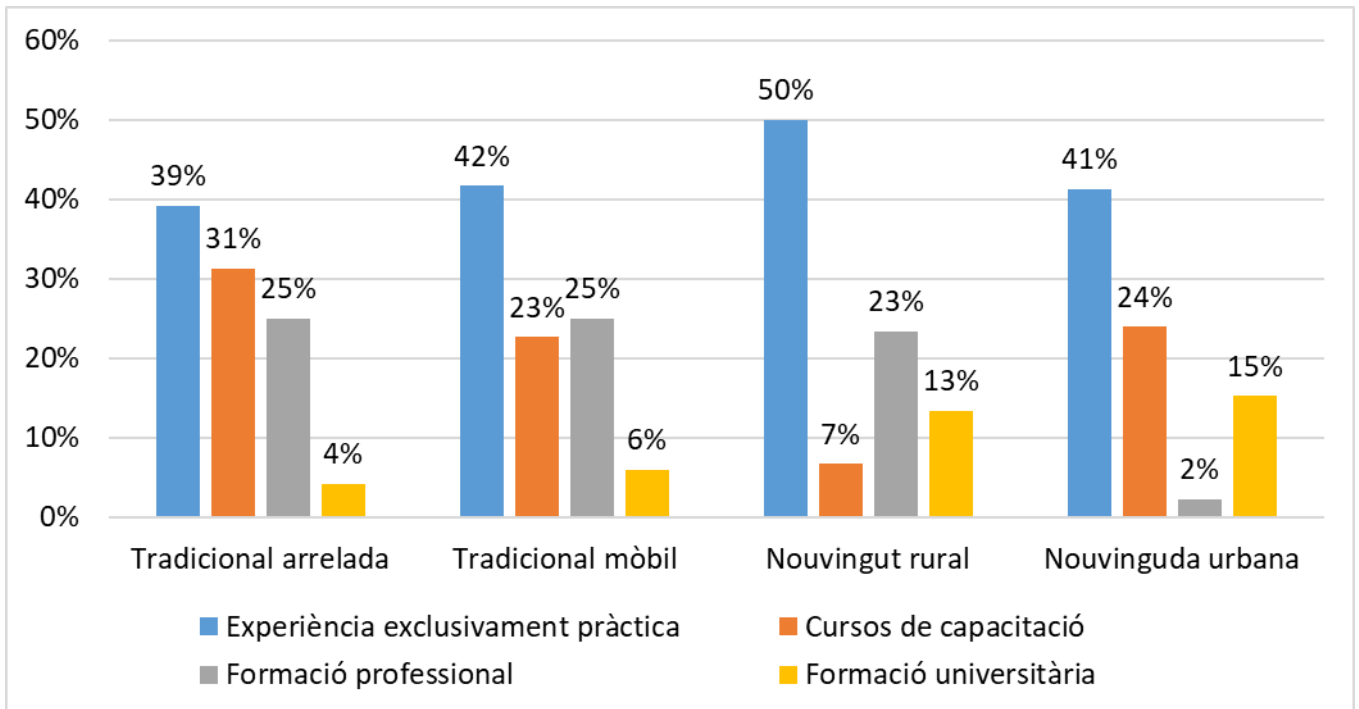
La formació agrària que predomina en ambdós períodes i en tots els perfils, es l'experiència exclusivament agrària, trobant-se sempre per sobre del 37%. Pel que fan als cursos de capacitació agrària, no segueixen una tendència concreta, ja que mentre en el període 2008-2014, en la pagesia nouvinguda urbana era del 34%, en el període 2015-2019 era del 24% en el mateix perfil, i així ocorre amb tots els perfils. En canvi, la formació professional tendeix a ser més alta en els perfils de pagesia tradicional, així doncs, mentre en el període 2008-2014, la mitjana del percentatge de pagesia tradicional amb formació professional era del 17%, la mitjana de la pagesia nouvinguda era del 6%. I de la mateixa manera passa en el període següent, on el percentatge de pagesia tradicional amb formació professional era del 25%, la mitjana de la pagesia nouvinguda era del 13%. De manera contrària passa amb la formació universitària, essent major el percentatge de pagesia nouvinguda amb formació universitària. En el període 2008-2014, la mitjana era del 22% per la pagesia nouvinguda, i només del 21% en la pagesia tradicional, i en el període 2015-2019, la mitjana era del 14% per la pagesia nouvinguda, i només del 5% en la pagesia tradicional.

Gràfic 39: Formació agrària segons perfil 2008-2014.

Font: Joves al Camp 2016.

Gràfic 40: Formació agrària segons perfil 2015-2020.

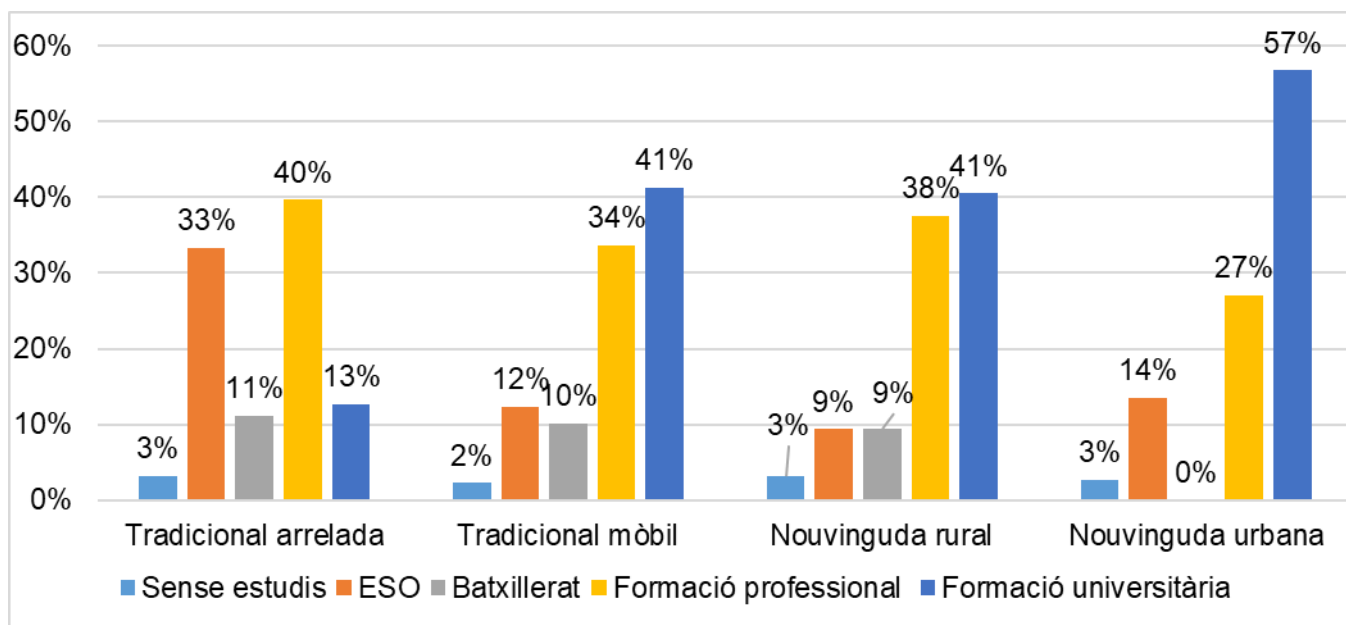

Font: Joves al Camp 2021.

Formació no agrària segons perfil

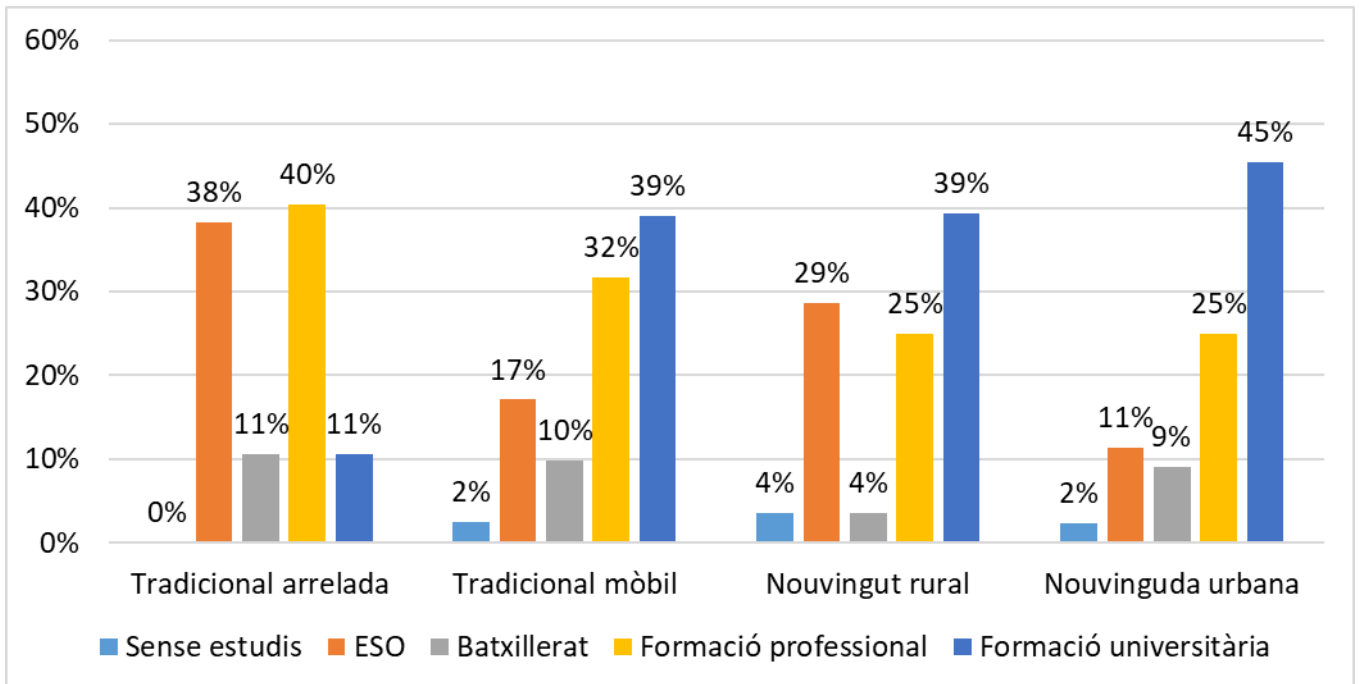
En referència a la formació no agrària, els Gràfic 41 i Gràfic 42, mostren com la formació universitària augmenta a mesura que passem dels perfils més tradicionals als menys tradicionals. De manera que, el per període 2008-2014, per la pagesia tradicional arrelada i mòbil, els percentatges són del 13% i del 42% respectivament, i en la pagesia nouvinguda rural i urbana, són del 41% i del 57% respectivament. En el període següent, els percentatges són del 11% i del 39%, per les pagesies tradicionals, i del 39% i del 45% per les pagesies nouvingudes. Pel que fa la formació professional, s'identifica la mateixa tendència que en la formació agrària, essent aquesta proporció més alta en la pagesia tradicional en ambdós períodes. En el període 2008-2014, la mitjana del percentatge de persones amb formació professional del perfil de pagesia tradicional, era del 37%, mentre que per la pagesia nouvinguda era del 33%, i en el període 2015-2020, la mitjana del percentatge de persones amb formació professional del perfil de pagesia tradicional, era del 36%, mentre que per la pagesia nouvinguda era del 25%. Pel que fa l'Educació Secundària Obligatòria, es pot apreciar un augment en el període més recent, 2015-2020, en tots els perfils.

Gràfic 41: Formació no agrària segons perfil 2008-2014.

Font: Joves al Camp 2016.

Gràfic 42: Formació no agrària segons perfil 2015-2020.

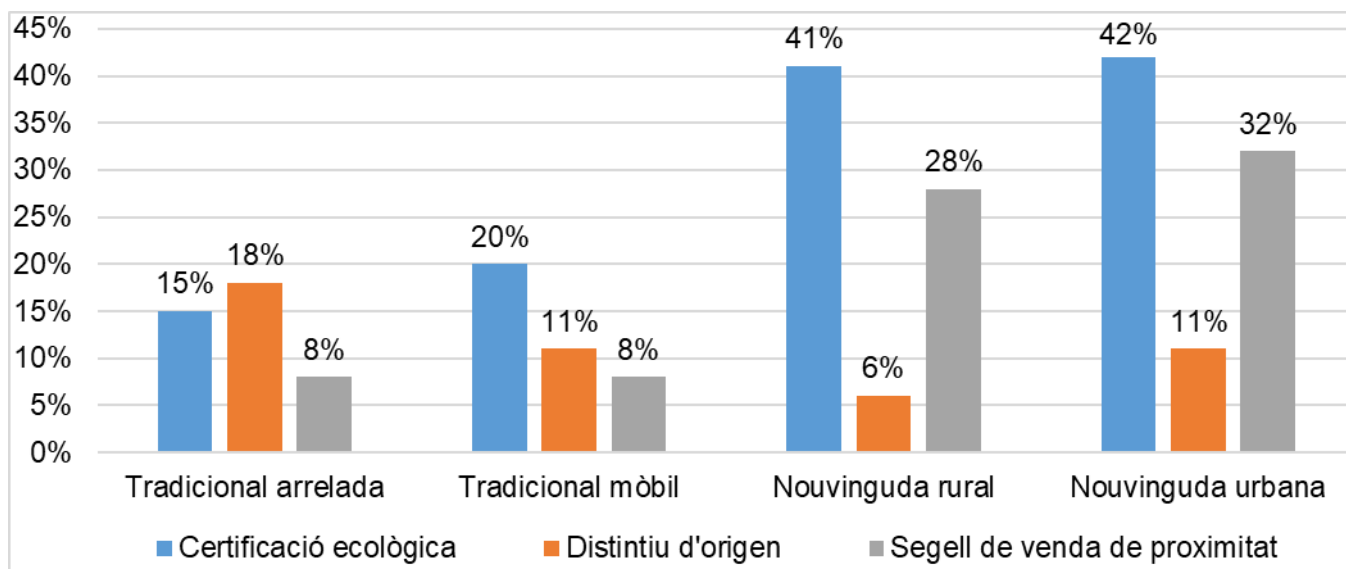

Font: Joves al Camp 2021.

Segell certificació segons perfil Odisseu

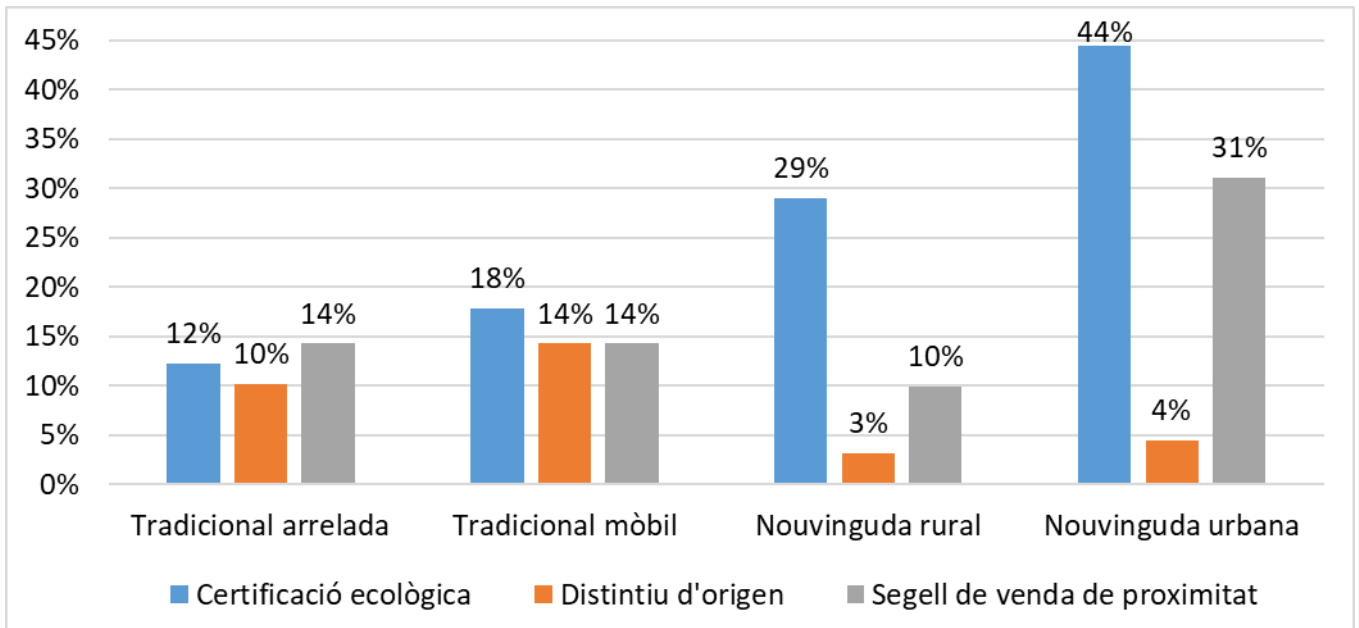
En referència als segells de certificació segons els perfils, es pot veure una tendència global en els dos períodes, on la pagesia nouvinguda, tant rural com urbana, presenten percentatges més alts de certificació ecològica (amb una mitjana de 42% en el període 2008-2014 i del 37% en el període 2015-2020) i de Segell de venda de proximitat, amb una mitjana de 30% en el període 2008-2014 i del 22% en el període 2015-2020. Mentre que la pagesia tradicional, tant arrelada com mòbil, presenten percentatges més alts de Distintius d'origen, amb mitjanes del 15% en el període 2008-2014 i del 12% en el període 2015-2020.

Gràfic 43: Segell de certificació segons perfil 2008-2014.

Font: Joves al Camp 2016.

Gràfic 44: Segell de certificació segons perfil 2015-2019.

Font: Joves al Camp 2021.

4. Diagnòstic

L'acostament a la realitat catalana en relació al relleu generacional i l'emprenedoria agrària ha permès identificar els elements més rellevants pel que fa al diagnòstic de les dinàmiques actuals, així com explorar les possibles accions que ha de recollir l'Estratègia de relleu generacional agrari.

En aquest apartat es fa un recull dels principals temes identificats, tant en l'enfocament quantitatiu com qualitatiu de la metodologia. S'ha optat per il·lustrar les idees exposades amb cites textuais extretes tant de les entrevistes en profunditat com de les respostes del qüestionari Joves al Camp¹⁴.

4.1. Una nova governança que faciliti el camí de la incorporació agrària

4.1.1. Situació alarmant que requereix d'accions urgents

Ho mostren les dades, ho constaten els agents, ho corroboren els joves i es percep als paisatges dels camps catalans. La situació és alarmant i requereix d'accions urgents. Pleguen més persones de les que entren i per mantenir el camp actiu és necessària una estratègia que reforci les persones que estan en procés d'incorporació agrària i que motivi aquelles que ho farien però que es troben amb múltiples entrebancs per arrencar. L'any 2020 només el 7% de les DUN corresponen a persones menors de 40 anys.

“Els pagesos es jubilen, pocs joves s'incorporen. Les finques passen a mans de pagesos que gestionen extensions molt grans o d'empreses agràries” (E26).

La realitat és que cada vegada menys empreses gestionen la mateixa quantitat de terra, o bé perquè l'explotació agrària familiar creix, o bé perquè corporacions agroalimentàries intervenen en l'espai agrícola i ramader. Aquesta realitat no suposaria un problema si el fet de perdre capital humà emprenedor no implicés la pèrdua d'altres valors com l'equilibri territorial, la cohesió social o la conservació ambiental. Les externalitats positives dels models agraris de les persones emprenedores que s'incorporen al sector són les que argumenten una política d'intervenció urgent que faciliti l'entrada d'una nova generació agrària capaç d'alimentar la població propera, gestionar el territori i omplir de vida les zones rurals.

“Crec que ens trobem en un moment on és més necessari que mai treballar pel relleu generacional agrari. Tot i que els diferents programes i eines d'acompanyament per joves agricultors estan essent útils i adients, cal una aposta conjunta per avançar en aquest relleu generacional i treballar per un canvi de paradigma” (E33).

Per tant, és més necessari que mai articular una estratègia de relleu generacional agrari que consensui un full de ruta i uns objectius ambiciosos que permetin un canvi de paradigma en les polítiques de suport a una nova generació agrària. El nou marc del Programa de Desenvolupament

¹⁴ La codificació respon a: entrevista (E) / tradicional arrelada (TA) / tradicional mòbil (TM) / nouvinguda rural (NR) / nouvinguda urbana (NU). Els nombres corresponen a l'ordre cronològic de resposta.

Rural 2023-27 permet assentar les bases sobre les que treballar un pla d'acció que faci front al greu problema d'envelliment i manca de renovació agrària a Catalunya.

"Si realment voleu que hi hagi relleu generacional i de retruc repoblació de les zones rurals que estan morint per envelliment, o es comença a fer un pla multisectorial de moltes conselleries, o com fins ara, no hi ha res a fer i acabareu tots vivint a Barcelona i rodalies, comprant el menjar de fora" (NU_55).

4.1.2. Mapa d'actors emergents pendent de coordinar

Una planificació estratègica per una nova generació agrària ha de comptar amb els agents sectorials i territorials que treballen per i amb les persones emprenedores. A Catalunya, el suport a les persones joves s'ha donat tradicionalment a través de la Generalitat de Catalunya, específicament des de les oficines comarcals del Departament d'Acció Climàtica, Alimentació i Agenda Rural. Les competències per gestionar els fons dedicats a fomentar la incorporació de nous actius, així com de posar en marxa les mesures complementàries adients, han recaigut majorment sobre aquesta administració; a la que s'han de sumar altres entitats privades com les que donen assessorament específic per tramitar els ajuts o com les cooperatives agràries, que ofereixen alguns serveis als seus socis en aquest sentit. Pel que fa la formació, caldria afegir les Escoles Agràries i les formacions reglades del Departament d'Ensenyament. I finalment, també es remarca el paper dels sindicats agraris com a entitats que aglutinen una part rellevant del sector.

"El Departament d'Acció Climàtica però també les cooperatives agràries, sindicats agraris i petites organitzacions distribuïdes per tot el territori que van aportant el seu granet de sorra com les entitats col·laboradores, bancs de terra, ARCA, etc." (E1).

Per altra banda, cal tenir en compte el paper de noves entitats que actualment donen suport a la pagesia, sobretot en temes d'emprenedoria agrària, tot i que també n'hi ha alguna més específica que treballa temes de relleu agrari. Des de l'àmbit públic, ARCA i alguns grups d'acció local estan apostant per dinamitzar el sector i per innovar en la implementació de noves eines com són els espais test agraris o els obradors compartits. Per la seva banda, hi ha alguns Ateneus cooperatius que des de l'economia social i solidària estan donant passes per acompanyar empreses agràries i xarxes, tant des de la producció com des del consum. A aquests cal sumar-hi el nou rol que estan agafant les entitats locals com ajuntaments, consells comarcals o diputacions, en activar mesures de dinamització agrària.

"Els grups d'acció local poden ser una bona eina per connectar gent i actors amb un objectiu comú, sense donar ajudes econòmiques directes, amb el tema del multifons des d'Europa, es podria donar un assessorament més integral a les joves incorporacions. Agències de desenvolupament, des del suport a l'emprenedoria, podrien incloure el sector agrari dins de les seves dinàmiques. Des del grup d'acció local de l'Alt Urgell es treballa el tema de joves amb Odisseu. El grup del Leader del Camp es treballa el tema dels obradors..." (E18).

Des de l'àmbit privat cal remarcar el paper que estan fent algunes associacions de productors, les entitats de custòdia especialitzades en temes agraris o entitats més específiques com Terra Franca¹⁵. Sembla que el territori respon a algunes de les mancances que les actuals mesures públiques no estan

¹⁵ <https://www.terrafranca.cat/>

cobrint, i neixen entitats que tenen com a objectiu donar-hi una resposta eficient. En aquest sentit, és rellevant la recent creada Xarxa de Relleu Agrari, que aglutina diverses entitats públiques i privades que tenen com a objectiu estratègic arrelar una nova pagesia a Catalunya.

"El DACC, les iniciatives des de l'àmbit local, associacions, fundacions, organitzacions, RETA, escola de pastors, bancs de terres locals des de consorcis, xarxa de conservació de la natura, etc. No té sentit que es faci una estratègia de relleu generacional agrari sense tenir en compte totes aquestes iniciatives, que s'han creat per respondre a les mancances de la política pública agrària" (E19).

El repte que genera el sorgiment de noves entitats que treballen temes agraris és el consens i la coordinació. Bona part dels agents entrevistats han posat de manifest la necessitat d'estructurar una governança capaç de donar resposta als reptes actuals i futurs de la renovació agrària. A nivell territorial han sorgit algunes iniciatives, com la que s'està dinamitzant al Pallars, promoguda pel Consell Comarcal del Pallars Jussà i dinamitzada per l'empresa Raiels¹⁶.

"No considero que faltin més actors sinó més coordinació entre els actors que hi participen" (E7).

"Tothom pot aportar alguna cosa, cal que l'estratègia sigui coordinada. S'ha de millorar l'alineament pel que fa a les actuacions i recursos que es posen a l'abast del sector. Encara que hi ha moltes accions a diferents nivells i sovint estem sent poc eficaços [...] hi hauria d'haver una finestreta única en termes de coordinació i amb objectius comuns"(E28a).

4.1.3. Paper estratègic de les entitats locals a nivell territorial

La diagnosi mostra com de rellevant són o podrien arribar a ser les accions implementades des de l'escala local. En els darrers anys cada vegada més entitats locals estan portant a terme intervencions a favor d'un nou model agrari. Des de la promoció de mercats locals, passant per temes de formació o de suport a projectes innovadors com els espais test agraris. Bona part dels agents identifica la idoneïtat de treballar des de l'escala local temes de dinamització agrària, tot i que s'apunta la limitació de certes competències, fet que implica el treball en xarxa amb altres entitats.

"Els ajuntaments podrien ajudar al relleu generacional, encara que no sigui de manera econòmica, podrien donar suport i facilitats en temes d'infraestructura, formació, accés a la terra, etc." (E2).

"L'administració hauria de promoure el traspàs de les terres als joves a través de la creació de programes agraris locals. Dins d'aquest programa hi hauria el banc de terres, l'espai test amb el mentoratge de l'agricultor jubilat i la cooperativa per gestionar les produccions. L'administració pot fomentar la creació dels programes locals a través de subvencions per la contractació de personal"(E24).

"Soc l'alcalde del meu municipi. Estem fent lleis per tal d'ajudar als pagesos i ramaders de la zona, tal com modificació del POUM, per tal de poder fer coberts i granges. Estem intentant crear un "segell o marca" municipal per vendre els productes. Arranjament de camins, bonificacions en alguns tràmits de l'ajuntament o en els rebuts de l'aigua, etc." (193_TM).

¹⁶ <https://www.raiels.cat/>

El valor fonamental de les entitats locals és el seu coneixement del territori, tot i que moltes vegades manca una visió agroalimentària de la realitat del sector. Són l'administració pública més propera, i coneixen bé el dia a dia de cada territori, element fonamental per treballar per a una pagesia arrelada, emprenedora i enxarxada. Els ajuntaments són antenes locals d'altres administracions com la Generalitat de Catalunya, i per tant, també són les entitats per poder treballar temes transversals com joventut o habitatge.

"Crec que les entitats locals poden tenir un paper protagonista a l'hora de generar sinèrgies en cada territori concret, i que han de ser part del canvi de paradigma. Han de ser les entitats les que tinguin el convenciment que cal desenvolupar aquesta estratègia, i poden aportar el coneixement concret de cada realitat territorial per construir solucions, accions i mesures en cada cas. Les entitats com MUNIXIC i MICROPOBLES poden aportar una mirada global sobre el què necessiten els territoris. I després, entitats juvenils o altres entitats que puguin haver-hi en cada realitat territorial" (E33).

Un dels àmbits en que actualment estan dedicant més esforços els ajuntaments són en les polítiques alimentàries, enfocades sobretot a facilitar l'accés a l'alimentació saludable per part de la població propera. La dinamització de mercats locals, la promoció d'activitats d'educació ambiental o les campanyes de consum de producte local, són exemples d'algunes de les actuacions que ja es porten a terme a un nombre important d'ajuntaments.

"Si, potser estan més acostumats a la dinamització del territori i són més propers al territori, i per que les seves temàtiques són més locals"(E8)

Pel que fa als temes que es podrien reforçar i que encara queda molt per fer, destaca el de l'accés a la terra. Bona part dels agents identifica les entitats locals com l'agent idoni per mobilitzar el mercat de la terra, ja sigui amb mesures més tradicionals com els bancs de terres o amb intervencions més innovadores com la mediació pel traspàs d'empreses agràries actives que estiguin per jubilar.

"Els ajuntaments i consells comarcals són molt coneixedors del territori i de la gent que hi ha, i tenen accés a la informació d'interès per la gent que es vol instal·lar; estat de les explotacions, comunals, traspassos, accés a l'habitatge; hauria de ser propi dels ajuntaments i dels consells comarcals" (15).

Malgrat la majoria d'agents identifica les entitats locals com a dinamitzadores de la pagesia i els processos de rejuveniment, també és cert que n'hi ha d'altres que mostren una mirada més escèptica en referència al que una entitat local pot arribar a fer.

"Els ajuntaments, no ho veig clar. No crec que pugin tenir un paper important. Existeixen altres iniciatives arreu del territori que poden intervenir, com els bancs de terres i altres entitats" (E1).

"No crec que a nivell d'ajuntament es pugui treballar per aquest tema. Depèn de polítiques nacionals" (211_NU).

En aquest sentit, més enllà del relat dels agents, són les persones emprenedores les que reclamen una major implicació per part dels seus ajuntaments, en alguns casos sense tenir molt clares quines són les competències de cada administració pública. Els temes més demandats són la reducció de burocràcia, l'agilització de tràmits, la facilitació en l'accés a la terra i l'habitatge, ajudes econòmiques i

d'acompanyament, una major sensibilitat envers la pagesia local, creació de xarxes i temes relacionats amb la normativa urbanística.

“Assessorament, banc de terres, facilitar tràmits o llicències” (98_TM).

“Bonificacions d'impostos per a joves agricultors, bancs públics de terres, hortes comunitàries, locals municipals on vendre productes agrícoles del municipi, etc.” (43_TM).

“Dignificar la feina de pagès i promocionar la comercialització dels productes locals” (86_NU).

“Estudi d'un nou model de comerç dels productes agraris, mantenir el sòl agrari, assessorament i més facilitat a les empreses del sector agrari” (208_NR).

4.1.4. Cooperatives agràries per dinamitzar les estructures locals

Les cooperatives agràries són entitats que tradicionalment han dinamitzat les explotacions agràries familiars oferint serveis tant diversos com el subministrament d'inputs, la gestió d'ajuts, l'assessorament tècnic o la comercialització del producte cooperatiu. En els darrers anys hi ha una sensació de que el model agrari cooperatiu necessita un canvi d'orientació. Malgrat algunes cooperatives locals s'han posat al dia en els darrers anys, en moltes altres les estructures directives estan envellides i masculinitzades, fet que provoca que l'entitat no sigui atractiva ni pels joves ni per les dones.

“L'estructura de les cooperatives està pensada per donar serveis als socis actuals, i per tant no tenen en compte els socis futurs, ni les eines per actuar a llarg termini [...] Necessitat d'un perfil en les cooperatives encarregada de dinamitzar el relleu generacional agrari, manca de recursos i finançament des de l'administració” (E20).

“Les cooperatives agràries tenen un potencial molt gran com a agent clau pel relleu agrari i se les ha d'implicar; promoure canvis en aquests agents per adaptar-se als nous temps i perquè s'impliquin en l'estratègia catalana de relleu agrari. Hauria de ser un full de ruta compartit per tots els agents; també sindicats, associacions de productors, etc.” (E19).

Segons les dades de Joves al Camp 2015-19, el 39% de les persones emprenedores forma part d'alguna cooperativa agrària i el 36% ven una part de la producció per aquest canal. Aquest percentatge mostra una participació destacable de les noves generacions en les estructures cooperatives, però no es pot saber amb aquestes dades quin és el seu grau de participació.

“Incorporar-se dins d'una cooperativa et soluciona part de les dificultats associades a la comercialització, temes d'assessorament, suport financer, tramitació d'ajuts, etc.” (E28a).

Hi ha una sensació, per una part dels agents entrevistats, de que les cooperatives no estan treballant de manera coordinada i de que són entitats que podrien donar més suport a les noves generacions agràries, tant tradicionals com novingudes. Algunes cooperatives encara mantenen estructures molt rígides que no permeten l'entrada de nous plantejaments, com per exemple els de la producció agrària ecològica.

“Les cooperatives, entre d’altres nous actors no estan treballant de manera coordinada [...] molts dels projectes nous d’orientació agroecològica es veuen desvinculats del sector més tradicional” (E13).

En aquest sentit, és destacable el rol que estan començant a assumir alguns ateneus cooperatius des dels quals es dona suport a l’economia social i solidària en models cooperatius, visió que moltes de les persones que entren de nou al sector agrari tenen com a filosofia de projecte.

“Els ateneus cooperatius, amb la tasca d’impuls del cooperativisme i l’economia social i solidària als diferents territoris, poden ajudar a introduir innovació i diversificació el sector, ajudant a la nova pagesia a generar nous models organitzatius, amb projectes socioempresarials innovadors” (E20).

En relació a les cooperatives agràries i destacant el seu coneixement de la realitat local, s’identifiquen com agents clau alhora de fomentar el traspàs d’empreses i/o finques de persones que es jubilin a les noves generacions agràries. A més, se’ls atribueixen altres valors com, per exemple, el mentoratge que podrien assumir aquestes persones que es jubilen en un programa de suport i acompanyament al relleu generacional agrari. Aquesta idea va estar explorada per la Federació de Cooperatives Agràries de Catalunya en el projecte “Liderem el Relleu.Coop”, en el que es va treballar en una Guia del relleu generacional de la cooperativa.

“Cooperatives agràries locals, com a gestor de les terres una vegada et jubilis la terra passi a un altre soci dins de la cooperativa, i adquirint cert benefici econòmic, mentoratge de la terra, etc.”(E24)

4.1.5. Simplificació administrativa per facilitar el procés d’incorporació

La complexitat en la gestió del sistema d’ajuts es constata tant per part dels agents com per part de les persones joves. El personal tècnic del DACC és conscient del volum de burocràcia que cal complimentar per accedir als ajuts públics, i bona part del jovent pateix les conseqüències d’un model excessivament complicat, sobretot quan no es coneixen els tràmits de manera directa. Actualment les entitats col·laboradores són les que fan una part d’aquestes gestions, però no sempre de manera encertada o no sempre en la direcció que la persona jove necessita.

“Molta burocràcia per a accedir als ajuts que s’atorguen des de l’administració, hauria de simplificar-se per a facilitar la incorporació” (E22a).

Aquest és un tema que l’administració reconeix, però que sembla que sigui complexa la seva resolució. Hi ha algunes propostes d’unificar els tràmits en una finestreta única o de posar a disposició de les persones emprenedores una persona que l’acompanyi de més a prop.

“Ajuda pel que fa els tràmits burocràtics i requisits sanitaris i ambientals, etc. L’assessorament no s’està donant tal i com hauria de ser, ni les entitats col·laboradores ni el DACC poden donar el suport requerit, hauria de ser una persona dedicada a temps complet a l’assessorament” (E11b).

4.1.6. Modernitzar la imatge de l’administració

L’excessiva normativa i paperassa a complimentar per la pagesia també implica que el DACC s’hagi convertit en un òrgan gestor, deixant de banda algunes de les seves funcions com l’acompanyament,

l'orientació i l'assessorament a les persones emprenedores. Aquest fet porta implícita una imatge de l'administració pública com a entitat fiscalitzadora, més que facilitadora. Moltes persones joves no volen saber-ne res o simplement es mostren molt escèptiques davant les propostes que puguin sorgir des de l'administració pública.

“Millor no ser assessorat per cap entitat pública” (TM_45).

“Som molts pocs el pagesos que queden i cada dia es fa més difícil poder continuar, crec que gran part de la culpa la té l'administració amb molta lentitud, poca iniciativa, molta burocràcia, i sobretot poques ganades d'ajudar, enfortir i millorar el sector” (TA_129).

“Les normatives les hauria de fer gent que hagi estat treballant en allò que es vol fer amb la normativa. Els impediments, normes absurdes i la paperassa destruiran el món agrari d'aquest país. I això no és bo per a ningú” (NU_103).

Davant aquest fet, s'identifica una necessitat de millorar la imatge de l'administració pública que pugui canviar el discurs d'una entitat que controla a una entitat que dona suport. Aquest gir implica una aposta per un equip tècnic renovat focalitzat a altres tasques que no siguin les purament administratives i normatives. Significa un esforç per incorporar perfils tècnics que realment estiguin a la vora de la pagesia i que resolguin les problemàtiques, tant del dia a dia com del suport més estratègic.

“No caldrien tantes ajudes, amb què no es possessin pals a les rodes... costos elevadíssims derivats de la paperassa requerida... poca mà esquerra dels tècnics, més pendents d'aplicar la normativa que de les necessitats de la pagesia, n'hi hauria prou” (NR_41).

4.2. Les noves necessitats per les empreses agràries de la nova pagesia

4.2.1. Perfils agraris diversos en funció de l'origen i la mobilitat

L'estudi de Joves al Camp ha permès dibuixar la realitat dels perfils de les persones que s'incorporen en funció del seu origen agrari, del seu origen geogràfic i de la seva mobilitat. Aquest ha donat com a resultat quatre tipologies de perfils de pagesia: tradicional mòbil, tradicional arrelada, nouvinguda rural i nouvinguda urbana. Aquesta realitat mostra diversos perfils agraris amb necessitats i oportunitats diferents.

“No val continuar insistint en fer polítiques per què esdevinguin pagesos només els fills de pagesos. Cal una visió més àmplia i holística de les modificacions que necessita el sector per definir iniciatives que tinguin raó de ser, tenint en compte la realitat actual” (E16).

“Si, ha de tenir un punt de vista holística i adaptada als diferents camins d'incorporació, cal identificar els camins i les estratègies d'incorporació, i els colls d'ampolla als que s'enfronten cada una de les persones que s'incorporen” (E32).

Un dels valors de la diversitat de perfils en relació a les persones que s'incorporen, és que són complementaris. Per una banda, la pagesia tradicional disposa dels recursos propis com la terra, les infraestructures, el coneixement i les relacions locals; per una altra, la pagesia nouvinguda acostuma a tenir un enfocament més innovador, experiència en altres sectors i un contacte més directe amb el

món urbà. Aquest fet mostra l'oportunitat de generar espais de trobada i confiança on els diferents perfils agraris es puguin trobar i generar sinergies.

"La pagesia nouvinguda pot servir com a model de bones pràctiques per veure com aquests projectes han sorgit allunyats dels models d'instal·lació més tradicional, aprendre dels seus errors i els seus encerts, i a partir d'aquí generar serveis i recursos per donar suport a un relleu agrari efectiu" (E19).

"Els joves tenen poca comunicació, falta d'interaccions entre ells; falta d'intercanvi d'experiències entre tradicional i nouvingut" (E1).

4.2.2. Pagesia nouvinguda per rejuvenir el camp català

Bona part dels agents i de les persones joves identifiquen en el perfil de pagesia nouvinguda una oportunitat per rejuvenir el camp català. Fins fa uns anys, aquestes persones emprenedores eren vistes amb escepticisme per part dels sectors més tradicionals. Les pioneres són les que als anys vuitanta varen apostar per la producció agrària ecològica d'horta o per l'elaboració artesana de formatge, dos dels sectors on més impacte ha tingut la incorporació de persones nouvingudes.

"Crec que es consolida la instal·lació de nova pagesia d'origen no pagès" (E19).

"Nova tipologia de joves nouvinguts a la pagesia, alguns d'ells molt ben formats acadèmicament però sense vincles previs amb el sector i alguns cops amb una visió poc real i idealitzada del món rural" (E12).

Actualment les incorporacions de persones nouvingudes són cada vegada més diverses i més nombroses. Amb dades de l'estudi de Joves al Camp, es constata que l'any 2016 el percentatge de pagesia nouvinguda era del 31%, mentre que l'any 2021 aquest valor puja 5 punts, situant-se al 36%. Aquestes dades mostren, per una banda, que les persones joves que s'incorporen sense orígens agraris ja suposen més d'una tercera part de les incorporacions, i que aquesta tendència va en augment.

"Ens trobem en un moment absolutament crític de manca de relleu i envelliment del sector on calen visions innovadores i fer accions noves i diferents per assolir una major taxa de relleu. D'altra banda, ens trobem amb un canvi de model de nova pagesia on s'incrementa el percentatge de perfils sense tradició familiar pagesa i on cal actuar redirigint les línies d'ajut així com els serveis d'assessorament disponibles" (E30).

Els perfils de pagesia nouvinguda s'identifiquen amb un perfil femení, més format i amb orígens tan urbans (59%) com rurals (41%). Les dones nouvingudes s'incorporen a l'activitat agrària en percentatges semblants als dels homes, mentre que entre la pagesia tradicional aquests percentatges són més baixos. Els nivells formatius de les persones nouvingudes responen majorment a estudis superiors, sense vincle agrari, i a nivell d'experiència, es constata més recorregut professional en altres àmbits. Finalment, és interessant remarcar que l'origen de la pagesia nouvinguda és percentualment més elevat del món urbà, però que també n'hi ha de rural.

"Penso que hi ha menys clixés en que una dona nouvinguda arrenqui un negoci agrari que si ho fa una tradicional, el relleu en tradicional em dona la impressió que és molt més difícil en dones"(E30)

Aquests perfils necessiten eines de suport i mesures d'acompanyament diferents a la pagesia tradicional. Els seus condicionants de partida pel que fa a l'accés a la terra, als recursos bàsics, a la

formació, a l'experiència o al món rural, fan que l'enfocament en termes de polítiques públiques hagi de ser diferent.

"Les necessitats dels nouvinguts són més d'acompanyament més ampli a nivell de formació i d'assessorament... Accés a la terra, l'estructura, habitatge, etc. Coneixement pràctic i tècnic, com portar l'explotació, gestió empresarial, etc." (E11a).

A més, els diferents perfils també acostumen a posar en marxa models agraris diferents. L'estudi Joves al Camp mostra com la pagesia nouvinguda aposta per produccions ecològiques i venda de proximitat, mentre que entre la pagesia tradicional, hi ha un ventall més ampli d'orientacions productives i d'estratègies comercials.

"Insistiria a que es tingui en compte que al territori coexisteixen diferents models agraris com l'agroecològic i agroindustrial [...] i cada model pot necessitar unes mesures de relleu diferents" (E6).

Malgrat cada vegada hi hagi més persones que s'incorporen al sector agrari sense orígens familiars directes, cal tenir en compte la vulnerabilitat d'aquest perfil. Començar des de zero o amb pocs recursos implica un camí llarg i ple d'incerteses. A més, hi ha una part de la pagesia nouvinguda que té idealitzat el món agrari, fet que pot suposar el plantejament de projectes poc viables.

"La nova pagesia té projectes innovadors des del punt de vista productiu i social, però molts d'ells no són viables a nivell econòmic; no tenen una visió empresarial ben resolta, fins i tot després del filtre de l'ajut de primera incorporació" (E22b).

4.2.3. Adaptació de l'ajut de primera instal·lació a les necessitats actuals

L'ajut de primera instal·lació es considera una mesura essencial en el marc de les polítiques agràries de suport a la pagesia. Actualment consisteix en un ajut econòmic, que està condicionat a un mínim de formació agrària i empresarial, així com al compliment d'un pla d'empresa que asseguri la viabilitat de l'activitat emprenedora. Per tant, la major part dels agents l'identifiquen com un ajut imprescindible, però amb certes mancances.

Tant els agents com les persones joves reclamen que l'ajut pugui ser més flexible, que sigui més versàtil per atendre les diferents necessitats que tenen les persones joves.

"Ajut més flexible pel que fa els requisits que es demanen i les necessitats dels joves. No regalem diners, però tampoc dificultem les incorporacions" (E24).

En alguns casos els tempos de resolució i cobrament no quadren amb els del pla d'empresa de la persona jove que s'incorpora.

"Els joves que comencen de nou no poden aconseguir el préstec amb conveni fins rebre la resolució, podrien començar amb el seu pla d'empresa just després de sol·licitar l'ajut [...] seria important que no s'hagin d'esperar tant per l'atorgament de l'ajut [...] fet que complica la instal·lació si necessites molt capital per començar" (E2).

També s'insisteix en que l'ajut valori aquells models productius que generen valor afegit, com les produccions ecològiques i locals, o els models extensius.

"Les joves incorporacions al sector agrari que sol·liciten l'ajut de nova incorporació no tenen cap incentiu ni condicionant per generar models agraris amb valor afegit. Pensem que caldria que incentivessin aquells models d'explotacions que tenen un major potencial de generar llocs de treball dignes i projectes amb un major benefici social, com són models agroecològics generadors de productes de proximitat, de qualitat i amb capacitat per diversificar l'oferta alimentària de producció local. Per això, caldria que la formació que s'ofereixi, vagi en aquesta línia" (E20).

Un altre tema és que cal tenir en compte que hi ha algunes persones joves que no demanen l'ajut de primera instal·lació. Els motius són varis, però segons els agents entrevistats els joves que s'incorporen sense l'ajut ho fan o bé perquè no es compleixen certs requisits (dimensió mínima, unitats de treball o edat de la persona incorporada), o perquè la persona emprenedora no es veu capaç d'assumir els compromisos o de gestionar la burocràcia. En tot cas, no se sap del cert quantes persones joves comencen una nova activitat sense demanar l'ajut de primera instal·lació.

"Sí, els que tenen més de 40 anys i els que la seva renda unitària de treball no arriba al mínim per poder demanar l'ajut i ho complementen amb altres ingressos no agraris i per tant, no poden assolir la condició d'agricultor professional" (E12).

"Per què tenen més de 40 anys, o per què no volen saber res de l'administració, i pels compromisos de l'ajut [...] L'ajut hauria de ser més flexible, sobretot pel què fa els models productius i en referència al pla de viabilitat" (E15).

"N'estic segur, molta gent sol anar bastant per lliure, potser per un criteri d'escepticisme en relació als suports estructurals" (E31).

En relació a l'ajut, és general la idea de que cal que sigui quelcom més enllà de l'ajut econòmic. Es valora tot el suport que pot significar en relació a la formació i l'experiència, així com amb la facilitació de l'accés als recursos bàsics com la terra, l'habitatge, les xarxes locals, etc.

"Cal aclarir el terme ajut d'instal·lació al món rural. La paraula ajut es refereix a un concepte més ampli que l'econòmic, l'ajut ha de ser un facilitador del relleu i això inclou la creació d'una xarxa local que aculli als joves facilitant l'accés a la terra i als serveis" (E24).

"Assessorament en el traspàs de les explotacions, per tal de que les dues parts es sentin còmodes, més enllà de l'ajut econòmic" (E28).

Finalment, en relació a l'ajut de primera instal·lació, també es genera una certa preocupació en alguns casos que no s'adeqüen al perfil d'una persona emprenedora que comença una activitat. Alguns tècnics del DACC confirmen que els casos són cada vegada més aïllats, però que pot ser que hi hagi una persona que sobre el paper compleixi els requisits, però que en la pràctica no sigui així.

"S'hauria d'estudiar detalladament si la persona jove que s'incorpora ho fa amb la finalitat de ser pagès o simplement per rebre l'ajut econòmic" (TA_69).

4.2.4. Ajut de primera instal·lació insuficient per als nous perfils

Pel que fa a l'ajut de primera instal·lació de joves agricultors i agricultores, una constatació de bona part dels agents és que està ben enfocat per a la pagesia tradicional, però que queda limitat per la pagesia nouvinguda. Quan l'empresa ja està engegada la mesura suposa un suport econòmic en el moment la persona jove assumeix compromisos de gestió i presa de decisions, al mateix temps que es pot formar en temes específics i rebre un assessorament en el marc de la mesura. Però quan es tracta de persones que comencen l'activitat de nou, la mesura queda molt limitada.

“Si, s’ha d’intentar parar la disminució, en primer lloc assegurar l’èxit de les noves incorporacions i de motivar als joves a incorporar-se[...] L’ajut ajuda a les incorporacions tradicionals” (E11a).

“L’ajut de primera instal·lació està molt enfocat cap a la pagesia tradicional i amb antecedents familiars, queda obsolet” (E19).

Una de les limitacions de l'ajut és la seva rigidesa, els compromisos que suposa i l'excessiva burocràcia que comporta. En alguns casos, en els que les noves incorporacions proposen incorporacions alternatives fora dels estàndards tradicional, el sistema no està preparat. Es poden donar casos on costi articular el pla d'empresa per la complexitat del model productiu o fins i tot del comercial, que no sempre s'inclou en els models del sistema actual.

“Sovint els ajuts de la generalitat no responen a les necessitats dels joves nouvinguts, que s’incorporen amb models alternatius que no estan representats amb els requisits que demana l’ajut [...] Cal estudiar amb detall les produccions del món ecològic, aquest tipus de produccions estan en creixement i els pagesos que es dediquen sovint fugen del sistema d’ajuts per la seva rigidesa” (E24).

Els nous perfils agraris necessiten un acompanyament al llarg del procés que actualment no s'està donant amb la intensitat que la situació es mereix. Aquest rol cal que l'assumeixi una persona coneixedora tant dels ajuts i les intervencions públiques, com de la realitat local per facilitar a les persones noves el seu aterratge al món agrari i local.

“La paraula ajut es refereix a un concepte més ampli que l’econòmic, l’ajut ha de ser un facilitador del relleu i això inclou la creació d’una xarxa local que acollí als joves facilitant l’accés a la terra i als serveis” (E24).

Més enllà de l'ajut de primera instal·lació també s'identifica la necessitat d'articular altres eines i de que no “es perdi camp jove pel camí”. Es constata una necessitat urgent d'oferir allò que les noves generacions reclamen, sobretot per anar incorporant-se al sector de manera progressiva.

“Sembla que el potencial hi és amb joves motivats i formats, però manquen instruments i recursos per canalitzar aquest talent; no pot ser que “perdem pel camí” algú que tingui formació en l’àmbit agrari i ganes per tirar endavant un projecte propi, és un actiu molt important que s’ha de posar en valor” (E19).

4.2.5. Mobilitat de la terra i noves formes d'accés

L'accés a la terra s'identifica com la barrera més rellevant per a les noves incorporacions agràries, sobretot per les que no agafen el relleu familiar. Una barreja complexa de factors incideix en que sigui, en molts casos, una tasca ingent. En primer lloc, una política agrària que encara dona ajuts directes a

titulars d'explotacions agràries, tinguin l'edat que tinguin. Aquest fet frena la venda o lloguer de terres per a les noves incorporacions agràries, ja que les generacions més grans mantenen els ajuts com un complement a la seva jubilació. En segon lloc, la terra entra en competència amb altres usos, i en algunes zones, com en les periurbanes, el valor del sòl està molt desfasat amb la rendibilitat que aquella terra pugui arribar a donar. En tercer lloc, la normativa actual no afavoreix la mobilitat de la terra, ni tan sols la que està en desús. I finalment, i no menys important, la terra té un valor sentimental que implica que moltes persones grans no vulguin traspasar-la. Les emocions vinculades al lloc són un factor limitant alhora de pensar en relleus extrafamiliars.

“Els joves tradicionals no tenen problema, el jove nouvingut ho té molt difícil per trobar terra ja que la terra està tota conreada i totes les terres tenen ajuts de la PAC i per tant els titulars no deixen anar la terra”(E25).

“El tema del pagament bàsic no ha ajudat massa, ja que el propietari necessita d'aquest ajut per a mantenir la seva qualitat de vida i les jubilacions acostumen a ser baixes”(E7).

“La política agrària comunitària és perversa de base, i permet perpetuar titulars d'explotacions agràries amb dret a ajuts, més enllà de la jubilació, aquests models que no són productius, que bloquegen l'accés a la terra als joves i que no porten enlloc”(E12).

Per posar solució a aquest factor limitant es plantegen diverses alternatives. La més coneguda són els bancs de terres, dispositius que faciliten el contacte entre la propietat i les persones demandants. Es consideren eines d'intermediació per mobilitzar el sòl agrari. Alguns dels que hi ha en marxa tenen algunes mancances com per exemple, la necessitat d'una persona dinamitzadora que pugui vetllar pel projecte o l'oferta de terres que compleixen les condicions de les persones demandants. A Catalunya el projecte referent és el Banc de Terres del Baix Camp¹⁷ que, a més de crear un sistema d'intermediació, també ha posat en marxa un Banc de recursos i un Mercat virtual de la pagesia local. A aquest cal sumar la iniciativa de la Diputació de Barcelona del Banc de Terres en Xarxa¹⁸, un espai virtual que facilita l'accés a tots els bancs de terres catalans.

“Mentoratge, que algú amb experiència els hi expliqués als joves tradicionals i nouvinguts com produir diferent. El Banc de Terres del Baix Camp és un exemple a seguir pel què fa les dinàmiques territorials, i a més s'està impartint formació en producció agroecològica, fet que atrau a molta gent” (E24).

“Creació de bancs de terres, no només posar en contacte a dos actors, si no fer una tasca de seguiment i d'assessorament, habilitació de les terres per la producció, que no només siguin llistes, cal una implicació proactiva” (E23).

“Creació de bancs de terres i identificació de les explotacions que estan a punt de jubilar-se per a facilitar el relleu extrafamiliar” (NU_2).

4.2.6. Incorporació progressiva per a la pagesia nouvinguda

La constatació de que el mapa del relleu agrari a Europa està canviant, implica una nova percepció de les incorporacions agràries, així com nous enfocaments per donar suport als processos de les noves generacions. Quan una empresa es passa d'una generació a la següent el camí és força lineal, però

¹⁷ <https://campviu.cat/>

¹⁸ <https://bancdeterras.cat/>

quan les persones emprenedores entren de nou al sector, el camí és més complex. És per aquest motiu que bona part dels agents i de les persones joves manifesten la necessitat de pensar en processos d'incorporació progressiva.

"L'ajut de primera instal·lació de joves ajuda, però potser s'hauria de considerar una instal·lació més a poc a poc" (E27).

Aquest suport progressiu es pot orientar de maneres diferents. Des de l'orientació prèvia a la instal·lació en programes com els espais test agraris, la facilitació d'una finca a través d'un banc de terres, o el suport a pràctiques formatives que generin confiança i experiència en la persona emprenedora.

"Bancs de terres; molts dels contractes que es signen són de persones que ja estan treballant i que comencen a poc a poc. Es dona l'oportunitat de que les empreses agràries petites pugin augmentar la seva rendibilitat. Hi ha sol·licitants que els hi falta formació. Actualment s'estan engegant des del banc de terres càpsules formatives, i recolzament pels nousvinguts per a crear el seu pla de negoci" (E14).

La incorporació progressiva ha d'anar acompanyada d'un suport tècnic que faci del procés un camí el més planer possible. La complexitat de les noves instal·lacions, sobretot si són nousvingudes, requereix que hi hagi un assessorament molt proper per una persona de confiança. Aquesta pot facilitar altres vincles com per exemple una persona mentora o altres joves del territori que tinguin realitats semblants. La figura de dinamització de joves es veu amb bons ulls, tant per part dels agents com de les persones joves.

"Mentoratge entre joves i titulars d'explotació; dinamització del sector pel que fa a la producció [...] Hem d'anar cap a un model més sostenible, i ha de ser viable econòmicament, però també socialment [...] Ens fan falta líders per a dinamitzar el territori" (E12).

"Donar suport i acompanyar de manera integral el procés d'incorporació de nous pagesos i pageses al sector agrari, cercar talent per incentivar noves incorporacions i coordinar-se amb els diversos agents per oferir infraestructura, recursos, serveis i finançament" (E19).

Els processos per fases requereixen diferents eines per a cada part del camí d'incorporació. Aquest fet implica, per exemple, temes formatius, pràctiques experimentals o acompanyament al traspàs d'una empresa. La incorporació progressiva és un recorregut en que la persona emprenedora va assolint les seves capacitats i va experimentant fins que crea l'empresa i aquesta assoleix un cert marge de viabilitat.

"Formació en escola agrària, pràctiques remunerades en l'empresa a traspassar, i un cop el nousvingut sap que li agrada la feina i coneix l'explotació, es parla sobre les condicions econòmiques del traspàs" (E5).

"Mentoratge, pràctiques agràries, assessorament per les persones que es jubilen per a ajudar-los a deixar l'explotació [...] Fa uns anys hi havia la línia d'ajut a la jubilació anticipada, i un procés de mentoratge entre el que deixa l'explotació i qui l'agafa" (E12).

4.2.7. Mediació intergeneracional per rejuvenir el camp

Bona part dels agents i de les persones joves plantegen la implementació de programes que facilitin el traspàs d'explotacions agràries actives a les noves generacions. Actualment aquesta dinàmica es dona de manera esporàdica, però no és un servei que s'ofereixi des de l'administració pública. Un dels factors que limita les dinàmiques intergeneracionals és el vincle que s'ha generat entre les persones que estan per jubilar i els ajuts directes de la PAC.

"Hi ha un problema amb la DUN, ja que hi ha pagesos jubilats que continuen cobrant l'ajut, es veu la DUN com una millora de la renda. Cal acompanyar també a les persones que es jubilen, i regular els arrendaments, etc." (E21).

"S'ha de tenir en compte el traspàs de les explotacions per tal de que continuïn sent competitives, ja que és molt difícil començar des de zero [...] Poder-te sumar a una explotació que funcioni i que tingui un enfocament al mercat" (E29).

"Hi ha explotacions molt viables que no tenen relleu generacional i que necessitarien un traspàs de l'empresa agrària" (E5).

Bona part de les propostes van en la línia de facilitar els contactes entre les persones que estan per plegar i les que necessiten terra per començar. A aquesta tasca cal sumar-hi una dinamització i un acompanyament per una persona que generi confiança entre les parts, tant per la pagesia que plega com per la que entra de nou.

"Cal plantejar la possibilitat de canviar la mentalitat del sector més tradicional, de manera que es necessitat temps per guanyar-se la confiança dels agricultors, i poder elaborar programes de cessió, reempresa, relleu extrafamiliar, etc." (E26).

"Fer una borsa de productors actuals per facilitar els contactes amb els interessats" (NU_55).

"Facilitats de contacte i d'experiències entre jubilats i joves" (TM_67).

"També seria important crear espais per fer xarxa amb la resta d'agricultors de cada zona (joves i grans)" (TM_49).

Per cobrir aquesta mancança són algunes entitats privades les que estan fent aquesta tasca. Per exemple, Terra Franca vetlla per acompanyar traspassos de finques agroecològiques. S'encarrega de rebre sol·licituds de finques que estan per plegar, les analitza i una vegada feta la valoració, cerca la persona emprenedora més adequada per aquell espai. Els resultats són qualitativament molt engrescadors, però quantitativament l'impacte és reduït, ja que és una entitat amb recursos limitats. Per la seva banda, l'Escola de Pastors de Catalunya¹⁹ i gràcies a un projecte Erasmus+²⁰, ha editat una guia pel traspàs de finques agràries. La Xarxa de Conservació de la Natura²¹, a través del projecte RURALIZATION²², també ha engegat una experiència pilot a la Vall del Corb.

¹⁹ <https://escoladepastorsdecatalunya.cat/>

²⁰ <http://www.erasmusplus.gob.es/>

²¹ <https://xcn.cat/es/>

²² <https://ruralization.eu/?lang=es#>

"Els bancs de terra són programes molt interessants, però també es poden explorar altres mecanismes com els que s'impulsen a França amb Terres de Liens, i que a Catalunya lidera Terra Franca [...] S'ha de trencar aquesta vinculació amb la propietat i intentar donar sortida als terrenys que no estan en producció" (E19).

"L'administració podria fer la mateixa tasca que fa Terra Franca, sempre i quan tingui en compte les diferències culturals, etc., s'ha de fer amb cura de les persones i de les relacions entre aquestes [...] un perfil de tècnic diferent amb formació en psicologia i sociologia, etc." (E23).

En relació al traspàs d'empreses d'una generació familiar a una extrafamiliar, també hi ha alguns agents que creuen que és una tasca complexa, ja que la pagesia que està per plegar difícilment deixa la terra a una generació que desconeix.

"El pagès no es jubila, mor" (E24).

"A la baixa d'incorporacions, amb uns titulars cada vegada més envellits els quals tenen un sentiment de propietat cap a les explotacions que dificulta el cessament i el traspàs de les explotacions" (E12).

En aquest sentit, es fa èmfasi en que cal un canvi de mentalitat de les generacions que estan per plegar. El treball de sensibilització i acompanyament a les generacions que es jubilen s'identifica com una tasca essencial per fomentar els processos de relleu agrari extrafamiliar.

"Cal canviar alguns imaginaris i generar un nou paradigma entre els propietaris de les terres per tal de fer possible el relleu generacional a altres generacions més joves, i especialment, a generacions que no provenen del camp i que no tenen tradició agrícola" (E35).

"No hi ha traspàs ja que hi ha una forta dificultat en la mentalitat del sector. És complicat que es cedissin les terres un cop l'agricultor s'hagi jubila" (E24).

"Existeix una gran desconfiança envers els nous, i és molt difícil que s'incorporin en una explotació viable i en funcionament [...] Les ajudes de la PAC ajuden a la concentració de la terra" (E23).

4.2.8. Persona de confiança per acompanyar les persones emprenedores

Bona part de les necessitats detectades pels agents i per les persones joves necessiten d'un perfil tècnic que vetlli per la seva aplicació. A més, cal que sigui una persona que generi confiança, que conegui el camí de la incorporació, que tingui vincles territorials i que sigui empàtica amb les noves generacions, entre altres coses. Hi ha qui recorda l'antic tècnic d'extensió agrària com una figura que s'hi podria assemblar.

"Bon sistema d'extensió agrària adaptada a l'actualitat, accés al coneixement i a l'ajuda, assessorament en temes ecològics i agroecològics, accés a la terra, important la creació de xarxa entre els propis productors, respectant vies d'organització, facilitats en temes d'escorxadors, obradors mòbils, facilitar el comerç, venda directa i la comunicació amb el consumidor, compartir serveis per comarques; reforçar les cooperatives amb gent amb empenta; mancomunat serveis i estratègies, re-valorització de la importància del sector, inventari de les explotacions..." (E32).

"Persona empàtica, deixant de banda els seus coneixements tècnics, cal que tingui habilitat de comunicació, de treball en grup, etc. [...] Un dinamitzador no es pot rendir mai, ha de veure sempre el got mig ple; ha de conèixer el territori i els diferents agents que hi ha" (E12).

Aquesta figura, des del DACC, s'ha començat a testar amb els dinamitzadors i les dinamitzadores de joves, tot i que es detecten algunes manques. Les més importants tenen a veure amb la dedicació de la persona, que hauria de ser a temps complet; i realitzar un treball molt més integral amb el territori i la seva gent.

“Si ho volguéssim fer bé, un dinamitzador hauria d'estar casi al 100% de la jornada amb això” (E2).

“El dinamitzador hauria de ser d'àmbit local i més vinculat al territori per a generar confiança al jove nouvingut i assessorar-lo de manera realista en consonància amb el territori i no pas pel que fa a l'ajut” (E24).

“Tenen una funció d'instal·lació als ajuts, caldria una figura més àmplia i amb una visió transversal del sector, una figura semblant als tècnics d'extensió agrària [...] es centra molt en l'ajut i hauria d'anar més enllà del ajut” (E25).

De fet, algunes de les reflexions, proposen que el que cal és un equip de persones dinamitzadores coordinades entre elles, que siguin capaces de capgirar el model d'acompanyament i de suport a les noves generacions agràries.

“N'hi haurien d'haver més i haurien de ser un equip, estructuració del negoci, gestió del temps, etc. [...] un model d'emprenedoria agrària, organització de cursos online per a donar eines als joves que s'incorporen, viviers d'empreses” (E32).

4.3. Innovació per a l'emprenedoria agrària arrelada al territori

4.3.1. Models agraris viables que consolidin teixit innovador

Una de les constatacions evidents, però no menys rellevants, és que només hi haurà futur agrari quan les empreses tinguin una mínima viabilitat econòmica garantida. Aquesta es pot assolir de maneres molt diferents, tant des de la producció com des de la comercialització. La clau és que totes les persones que facin o vulguin fer de la pagesia el seu ofici, assoleixen una mínima viabilitat econòmica, que els faciliti la viabilitat social, sempre que l'ambiental estigui garantida.

“Crec que s'hauria de facilitar la viabilitat econòmica de l'empresa ja que acostumen a ser petites empreses i amb pocs beneficis, un exemple seria reduir els autònoms dels progenitors” (TM_116).

“Formació agrària, mentoratge de pagesos, divulgació de temes relacionats... Però el problema segurament està més amunt de l'àmbit municipal i és, com és que costa tant guanyar-se la vida amb aquest tipus d'activitats” (NU_106).

La realitat que porta a que les empreses agràries familiars tinguin seriosos problemes de viabilitat econòmica és complexa. Per una banda, està vinculada a uns costos de producció que cada vegada són més alts, mentre que el preu de venda del producte no es correspon als diferents increments. De fet, si es pagués un preu just, i no ajustat, a les persones emprenedores, segurament es resoldrien moltes de les problemàtiques per la supervivència de les noves empreses agràries. Per altra banda, s'ha de tenir en compte que és una activitat molt vinculada a les condicions climatologies, fet que genera incertesa en la producció. També cal considerar que el mercat és molt competitiu i, en certa manera, agressiu. Les empreses que opten per produir matèria prima per l'agroindústria, estan veient com cada vegada costa més competir amb produccions d'altres llocs del món. Finalment, les empreses

que opten pel mercat local, tenen seriosos problemes de distribució i comercialització, moltes vegades per la manca d'infraestructures adequades als models productius.

"Calen incentius econòmics, tant ajuts, com la tranquil·litat de saber que el raïm i la fruita tindrà un preu que com a mínim cobrirà els costos de producció" (E4).

"Pel que fa a producció, optimització de processos, anàlisi de costos, tinc la sensació que existeixen eines bones, però que moltes explotacions petites o mitjanes no les acaben d'aprofitar, segurament per desbordament, o manca de formació" (E13).

Per tal de donar suport a les estratègies que puguin implementar les persones joves per assolir empreses viables, cal que l'assessorament estigui orientat a les necessitats de cada realitat, sobretot quan cal generar models de negoci nous.

"Cal un assessorament integral del jove des d'abans de la incorporació, i per tant, una formació del personal tècnic pel que fa l'assessorament, i una formació dels nousvinguts pel que fa la viabilitat econòmica, models alternatius, etc." (E9).

"L'accés a la terra, el coneixement pràctic sobre la activitat productiva i sobre l'entorn i la viabilitat de les explotacions, cal suport alhora d'implementar l'activitat i no només els ajuts econòmics" (E28a).

Alguns dels agents matisen que hi ha diferents tipus de pagesia i que per cadascun, la viabilitat econòmica de l'empresa pot ser entesa de formes diferents. Hi ha persones que s'orienten d'una manera molt clara a generar un model d'empresa que doni beneficis econòmics, independent de l'orientació productiva o del tipus de producció, i n'hi ha d'altres que entenen la pagesia com una manera de viure i poder guanyar-se la vida, sempre respectant uns valors concrets com poden ser l'ecologia o la proximitat.

"La pagesia ofereix un model de vida diferent, és molt atractiu per a tothom; hi ha dos tipus de joves, el jove que s'incorpora per ser agricultor, li agrada la feina de agricultor, normalment està en un model intensiu i prioritza la viabilitat econòmica de l'empresa; i el jove que s'incorpora per ser pagès, sovint s'incorporen en produccions ecològiques i alternatives, produccions petites, locals i transformades"(E24).

"Per una part hi ha una nova generació de joves hàbils tecnològicament que segueixen el relleu generacional que aposten per produccions de qualitat, estan més oberts a fer venda directa i no a produir per preu. I per l'altra hi ha una concentració d'explotacions que busquen volum i rendibilitat. Potser coexistiran aquests dos models, un adreçat a la indústria agroalimentària i l'altre als productes de proximitat" (E18).

"Pel que fa a la tipologia d'instal·lacions, penso que hi ha dues línies que són l'antítesi una de l'altra: una en la que ha augmentat la mida de les instal·lacions pel que fa a hectàrees treballades incrementant-se el nivell de mecanització, i l'altra que busca la diversificació i tancar el cicle de distribució del producte, incorporant, si s'escau, la transformació del producte"(E20).

"Cada vegada hi ha menys ramaders [..]. Hi ha tres camins; els que aprofiten una tradició família forta (maquinària, infraestructura, xarxa de comerç, etc.), l'agroecologia (més dones, problemes d'accés a les terres, ramats més petits, transformació, ovelles i cabres, etc.), integració vertical on et diuen el que has de fer (exemple àrea de Guissona, granges de porcs, agroindústries, etc.)"(E32).

A més, també cal tenir en compte que és una feina molt sacrificada, ja que en la major part de les orientacions productives requereix una dedicació molt intensiva.

"Una feina molt sacrificada, per una poca remuneració econòmica" (TA_95).

"Molts pocs nous entrants a Ponent i la Vall del Corb [...] les expectatives del jovent no encaixen amb les dinàmiques del sector. Els agricultors creuen que els nouvinguts no estan disposats a fer certs sacrificis socials i personals" (E22b).

4.3.2. Nous formats formatius al llarg del procés d'incorporació

La formació actual en temes agraris està força ben valorada, tant pels agents com per les persones joves. Les escoles agràries del DACC han adaptat els seus formats i les seves temàtiques a les noves realitats, i al mateix temps altres ofertes formatives s'han anat generant per complementar la formació reglada actual. Tot i així es detecten algunes mancances, sobretot pel que fa a les necessitats de la pagesia nouvinguda, i específicament pel que fa a la part més experimental o alternativa.

"En primer lloc, crec que és necessari millorar la difusió de l'oferta, i que aquesta no depengui de cada escola de capacitació. L'oferta crec que també ha de tendir a ser coordinada de manera supracomarcal, per àmbits regionals i també visualitzant nuclis especialitzats en el conjunt del país. Cal obrir el ventall temàtic en la línia que ja es va fent, creant vincles amb àmbits emergents com el teletreball i altres. Cal també una oferta més específica per a aquelles persones que volen tenir una intervenció més parcial o complementària en el sector" (E31).

"Sobretot el nouvingut necessita formació prèvia a la instal·lació. Estaria bé que abans d'instal·lar-se els nouvinguts fessin "pràctiques" per posar-se a prova. Què provin el que significa collir fruita a Lleida, o fer la verema, o fer parir una ovella, etc." (E14).

"Reorganitzar els recursos formatius per a personalitzar els itineraris formatius; oportunitat de la formació online a distància, píndoles formatives [...] Des del Banc de Terres del Baix Camp amb el programa Joves amb Talent, s'està impartint coneixement aplicat de l'agricultura regenerativa combinada amb la col·laboració dels pagesos professionals, i la creació de grup entre persones que es troben en la mateixa situació; fet que genera molta motivació i empatia" (E27).

En el cas de la pagesia nouvinguda el format de l'Escola de Pastors es valora molt positivament. És una formació teòrica intensiva combinada amb pràctiques a empreses actives. La persona jove també rep un acompanyament en el seu procés d'incorporació a l'activitat agrària. Des de l'Escola de Pastors una de les eines en que s'està treballant per continuar donant suport a l'alumnat des d'un punt de vista d'incorporació progressiva al sector, són els espais test agraris i la transmissió de finques actives.

"Penso que l'escola de pastors per exemple ha sabut donar resposta a la demanda de persones que es volen fer pastor des del punt de vista de la formació que és molt interessant i es podria replicar en altres subsectors. Tot i així, no és suficient perquè una persona s'instal·li i cal fer un pas més, en aquest sentit els espais test poden oferir una formació pràctica molt més completa i caldria impulsar-los" (E30).

En relació a les temàtiques la formació agronòmica sempre és reclamada, al mateix temps que es valora una formació en la gestió d'ajuts i temes administratius, així com temes comercials. També és important la necessitat de formar les noves generacions agràries en temes de noves tecnologies i digitalització.

"Cal formació agronòmica i tecnològica, per a fer compatible la digitalització i el sector agrari. Ajudes col·lectives per a adquirir i compartir maquinària" (E21).

"Innovació i digitalització, sense desvincular-ho de la terra i del territori, la digitalització com a eina per aconseguir certs objectius, ambientals, comercials, etc." (E19).

4.3.3. Assessorament personalitzat per a models emprenedors

Tal i com s'ha anotat, alguns dels agents entrevistats fan referència als antics serveis d'extensió agrària, com una manera de donar suport i assessorar, tant a les persones que s'incorporen de nou com a les que ja hi són i continuen cercant assessorament. Cal tenir en compte que només un 9% de les persones joves han respòs que no necessiten més assessorament una vegada passat el moment de la incorporació. Un 76% estan convençudes de que sí, mentre que un 15% no ho sap del cert. En tot cas, el que queda palès és que les noves generacions demanen assessorament i que les entitats que l'han d'oferir són conscients que cal un canvi d'orientació en la manera com s'està assessorant fins ara.

"Més suport abans, durant i després de la instal·lació. Amb formació, foment de l'activitat, buscar noves solucions per al món agrari en general" (NR_208).

"Assessorament personalitzat i acompanyament en cada pas de la incorporació, des d'abans de la sol·licitud de l'ajut fins a la consolidació de l'empresa agrària" (1_NU).

"Un acompanyament més estret el procés, un tècnic que les faci un assessorament més intens, tant en la fase prèvia d'orientació com posterior a demanar l'ajut durant mínim els primers 5 anys" (E30).

Un dels temes claus en l'assessorament és qui el dona i com. La figura d'una persona de suport permanent i propera s'identifica com a clau, però està per veure com es pot articular. De moment, el DACC ha posat en marxa un pla pilot amb personal propi per millorar l'assessorament a les noves incorporacions. En el mapa actual dels assessoraments hi ha diferents entitats col·laboradores i entitats assessores; entre les que hi ha empreses vinculades als sindicats agraris, cooperatives agràries o empreses privades de gestió, entre altres. Algunes d'aquestes reben crítiques per les seves manques en l'assessorament, tant pel que fa a temes administratius com per l'acompanyament i seguiment dels plans d'empresa de les persones emprenedores.

"A nivell de les entitats col·laboradores, hi ha persones que sí que assessoren bé i n'hi ha que no" (E1).

"Les entitats col·laboradores el que fan és cobrar a canvi d'elaborar un pla d'empresa que quadri, però que el jove no sap com funciona, ja que no l'ha fet ell" (E24).

"Potser fent més fàcil la incorporació amb programes d'assessorament i suport, mentoratge per part dels agricultors actius [...] els sindicats s'haurien de posar les piles, de la mateixa manera passa amb les cooperatives" (E19).

L'assessorament també és diferent en funció de l'origen familiar. Els que agafen el relleu de la família acostumen a necessitar un assessorament més enfocat a reorientar l'empresa o a cercar nous models comercials o noves tècniques de producció; mentre que la pagesia novinguda necessita un assessorament més integral des dels primers estadis fins que l'empresa està consolidada.

"N'hi ha que si i que no; els que venen de família pagesa no necessiten tant assessorament ja que ja tenen els contactes i la informació, per part d'entitats assessores, etc. Els que no venen de família pagesa si que necessiten orientació prèvia" (E29).

"Accés a la terra, buscar facilitadors al mateix territori. Assessorament financer i tècnic. Fer una bona orientació abans de la instal·lació per als nous, a la fase inicial; incloure una figura que els orienta en el seu pla d'empresa [...] De vegades alguns nous venen amb una visió poc realista del que serà el seu projecte" (E3).

4.3.4. Eines innovadores per a l'emprenedoria agrària

Tant la pagesia tradicional com la nouvinguda necessiten eines innovadores que facin dels models agraris models de futur. La major part de les incorporacions dels i les joves que relleven les explotacions agràries familiars continuen el que fan els pares, amb alguna millora o amb algun redimensionament, però sense massa canvis. Alguns dels agents identifiquen una necessitat d'innovació en algunes d'aquestes estructures productives. En aquest sentit es proposa reforçar els sistemes d'assessorament i acompanyament, tant al llarg del procés d'incorporació, com una vegada l'empresa ja està arrencada. També es matisa la necessitat de fomentar les relacions i crear xarxes, tant sectorials com territorials. Es recorda els programes dels Grups d'Emprenedoria, com una experiència engrescadora per les generacions més joves.

"Obrir el marc de formació i de xarxes entre els agents. Mentoratge que acompanyi al jove en el procés de formació, recolzament, empatia, etc." (E21).

"Pràctiques en empreses agràries consolidades, jornades d'intercanvi d'experiències per fer xarxa. Enfocar la formació a les competències dels diferents perfils professionals agraris. De fet, totes aquestes pràctiques ja s'estan treballant des de les escoles agràries" (E3).

Pel que fa a la pagesia nouvinguda, la major part dels agents identifiquen la necessitat d'estructurar eines que acompanyin tot el procés emprenedor, des de la generació de la idea fins a la consolidació del model de negoci. L'actual ajut de primera instal·lació està molt focalitzat en el moment de la incorporació, però manquen recursos en les fases anteriors que permetin que la persona jove prepari de manera adequada el seu projecte i accedeixi als recursos necessaris per posar-lo en marxa amb el màxim de garanties.

Una de les eines que s'està posant en marxa en els darrers anys enfocada a la pagesia nouvinguda són els espais test agraris, uns programes que faciliten el trànsit entre la formació i l'empresa. Estan pensats per donar suport a la persona emprenedora abans de que faci les inversions, i es focalitza en que agafi el màxim d'experiència abans d'instal·lar-se al sector i demanar l'ajut de primera instal·lació.

"Els espais test com a eina per reduir la inversió inicial i trencar les barreres envers el finançament; acompanyament per fer el projecte econòmicament viable, assessorament, etc. Una bona estratègia d'acompanyament als nous emprenedors" (E26).

"Si, seria l'idea, que es pogués fer una incubació de veritat, com l'espai test de fase preliminar i després es pugui accedir a l'ajut de primera instal·lació" (E20).

"Com un espai test, un programa de suport a la instal·lació, sense que afectés a l'accés de l'ajut de primera incorporació [...] Flexibilització dels requisits per accedir a l'ajut. Tenir temps abans de decidir agafar més

responsabilitat ja que actualment no hi ha marge d'error, falta temps d'exploració per assegurar l'èxit de la incorporació" (E19).

4.3.5. Models nous de producció i comercialització basats en la bioeconomia

Una de les realitats que mostren les dades i que corroboren els agents és l'augment dels models de producció lligats als sistemes agroalimentaris locals i a produccions sostenibles. Bona part de les noves generacions, tant tradicionals com novingudes, estan apostant per estratègies on incorporen elements com la producció agrària ecològica, la venda directa o l'elaboració del producte final.

"Sens dubte. Cal adaptar cada model a la zona, però això cal prendre-s'ho com una oportunitat, per exemple la producció ecològica ha agafat molta importància, sobretot pel que fa les explotacions petites i aïllades" (E7).

Aquesta tendència des de les noves incorporacions està en consonància amb les noves demandes de la societat que reclama aliments més saludables i més propers als llocs de consum. El fet que el mercat s'obri genera noves oportunitats per les generacions que s'incorporen o que estan pensant en una nova incorporació. Al mateix temps també són models que requereixen d'una infraestructura local que no sempre està a l'abast, com per exemple escorxadors locals o mercats de proximitat.

"El sector agrari és un sector imprescindible per la societat, i cada vegada hi ha més conscienciació al respecte de la producció agroalimentària de proximitat, ecològica, agroecològica, etc.; poc a poc es va incorporant la importància del sector agrari" (E23).

"Per a una pagesia diversificada i agroecològica, les necessitats d'inversió sovint no es troben en una única màquina molt cara, sinó en petites instal·lacions de transformació, que en molts casos té sentit que es puguin compartir. Aquesta necessitat no encaixa en l'actual model de subvenció de la jove incorporació" (E20).

Cal tenir en compte que aquests models no es donen per igual a tot arreu. Per exemple, en relació als expedients de primera instal·lació 2015-2020, la producció ecològica certificada es distribueix sobretot a l'Alt Pirineu i Aran (37%), Barcelona (30%) i Girona (25%); mentre que a Terres del Ebre (12%) i Lleida (3%), el percentatge és molt menor.

"L'oportunitat que un té varia segons el lloc on es trobi, ja que depèn d'on es té la terra. A l'àrea metropolitana hi ha opcions de producció ecològica i comerç de proximitat, en canvi a la zona de Lleida es veuen lligats pel model agroalimentari industrial" (E6).

Algunes de les entitats entrevistades aposten clarament per models que donin resposta a les necessitats globals, des de la producció fins al consum.

"Des de joventut apostem per promoure models emmarcats dins de l'economia social i solidària, com a models que aposten i promouen aspectes de justícia global i bé comú, prioritant els que promoguin una economia circular i una producció sostenible, inclusiva, baixa en emissions i ecològica" (E33).

"Si volem fomentar l'agroecologia i la sobirania alimentària, a través de la sostenibilitat, l'economia solidària, etc., s'ha de donar suport a tots els àmbits de la producció agroecològica, com són els consumidors [...] divulgació, conscienciació, suport financer, etc." (E23)

*“Canviar el model econòmic agrari per facilitar la vida als productors petits i no als grans com passa ara”
(55_NU).*

4.3.6. Externalitats positives de la producció agrària local

La nova pagesia, tant la tradicional com la nouvinguda, genera externalitats positives en el medi on desenvolupa la seva activitat. La presència de pagesia arrelada al territori comporta uns beneficis que no hi serien de cap altra manera. El primer és evident, i és que si hi ha pagesia activa l'accés a una alimentació de proximitat és més fàcil. Però n'hi ha altres com la gestió del territori en relació a temes com la pastura del bosc o el manteniment de camins; o la preservació de paisatges i biodiversitat. L'activitat agrària respectuosa és imprescindible per mantenir la salut de les zones rurals.

“Pagar pel servei donat. Netegem boscos i no volen pagar. Hi han franges antiincendis i no paguen per mantenir-les” (NU_175).

“En el context català deixar de produir vol dir que el bosc avença, el risc d'incendis augmenta i per molts hi ha pèrdua de biodiversitat. Un reté demogràfic en el territori té beneficis, però aquest reté no sobreviu avui només de l'activitat agrària de producció d'aliments, cal que comparteixi això amb tasques de guarda i manteniments de camins, accés a punts d'aigua, serveis de bombers, i moltes tasques més que han de ser reconegudes i retribuïdes” (E16).

“Conscienciar a la societat civil sobre la importància del sector agrari, no tant pel que fa la producció si no més aviat en el sentit de serveis ecosistèmics que beneficien la totalitat de la societat. És important gestionar i conservar allò que s'ha aconseguit amb la gestió” (E21).

4.3.7. Dones que emprenen en models agroalimentaris locals

El paper de la dona és essencial per mantenir el camp viu i actiu. Elles sempre han estat a les explotacions agràries familiars, tot i que la seva visibilitat no ha estat en molts casos la merescuda. Avui encara són més els rostres masculins que femenins al camp català, però s'identifica una major presència de les dones i sobretot les que ho fan en models agroalimentaris locals. Tant si són tradicionals com nouvingudes, les dones aposten en major mesura per treballar el producte final, per elaborar-lo i per posar-lo directament al mercat. Les xarxes socials les estan ajudant a difondre el missatge i a arribar al consumidor final.

“El paper de la dona és clau en el relleu generacional. L'experiència és que s'incorporen en explotacions petites però treballen molt més el tema de la venda i comercialització dels productes de l'explotació i també posen més èmfasi en la divulgació de la feina i del sector” (E1).

El percentatge de dones que han demanat l'ajut d'incorporació en el període 2015-20, ha estat del 27%, del mateix ordre que el període anterior 2008-14, en que va ser del 26%. En canvi si s'analitzen els perfils de persones emprenedores en base a l'estudi de Joves al Camp, aquest percentatge era per al període 2008-14 del 30% i per al 2015-20 del 35%. Aquest fet mostra dues coses. La primera que el percentatge de dones que han respòs el qüestionari és major que el d'homes; i la segona, que el percentatge augmenta en el darrer període. També és rellevant destacar que les dones estan molt més representades en els perfils nouvinguts, sent un 59% per la nouvinguda urbana i un 33% per la nouvinguda rural, mentre que per la tradicional significa un 25% per l'arrelada i un 27% per la mòbil.

"Cada dia va agafant més importància, hi ha més dones que s'instal·len, tot i que la majoria són homes [...] quan hi ha una dona a l'explotació, aquestes són les emprenedores a que hi hagi diversificació a l'explotació de diferents tipus: tant d'elaboració del propi producte, com turisme rural, aules d'entorn rural, etc." (E2).

"Ara la dona està més present al sector agrari que abans, pot ser pel canvi social i cultural de temes de gènere, la dona està agafant un paper més actiu. El nombre de dones en els bancs de terres ha augmentat, sovint es fan projectes en parella [...] més implicació per part del gènere femení. La inclusió de la dona està en augment, partint de que històricament el sector agrari és un sector masculinitzat" (E14).

Per tal de fer visible el paper imprescindible de la dona cal integrar la perspectiva de gènere al llarg de tota la tasca de previsió i definició d'actuacions. N'hi ha que han de ser específiques per a les dones, però el canvi de mirada s'assenta quan es proposen i es porten a terme accions que posen les dones al centre sense haver de fer-ne distinció amb els homes.

4.3.8. Equipaments agroalimentaris que vertebrin l'activitat pagesa

Una de les demandes de les noves generacions agràries, que també identifiquen els agents, és la necessitat de recuperar els equipaments agroalimentaris que estructurin els sistemes locals. En els darrers anys s'han perdut alguns serveis bàsics per la pagesia de proximitat com són els escorxadors o els mercats locals. Per afavorir la viabilitat de certes empreses cal apostar per una xarxa local d'equipaments que faciliti tota la cadena de valor del producte fins al consum.

"El grau de complexitat de manipulació del producte no és igual en horta que en ramaderia i hi intervenen agents tant importants com els escorxadors, obradors, sales de desfer, centrals lleteres, etc." (E12).

"Extensió estructural holística i infraestructures; que acompanyi el projecte de manera integral, escorxadors, engreixos col·lectius, acompanyament personalitzat al projecte, respectant els camins, passos canadencs accés a la terra, maquinària, etc." (E32)

"Fomentar el cooperativisme i el consum local" (TM_68).

"Mercats locals a l'aire lliure exclusivament d'agricultura local. Una escola de pastors. Un banc de terres. Una estratègia de seguretat alimentària amb una estratègia de millora en la gestió del regadiu. Escorxadors i obradors cooperatius. Compostadora cooperativa" (NU_164).

"Ajuts directes per a diversificar les fonts d'ingressos i emprendre la venda directa al consumidor. Burocràcia i adequació d'espais per a la transformació i envasat de productes" (TA_90).

4.3.9. Finançar empreses agràries viables

Posar en marxa una activitat nova o reestructurar-la requereix de capital inicial. Poques són les persones que el tenen disponible, fet que implica estratègies de finançament per poder emprendre. En aquest sentit el fet de ser jove no ajuda a que les entitats bancàries confiïn en els projectes emprenedors, que a més a més, en molts casos poden arribar a ser arriscats.

"Contra més finançament tinguessin millor, més coses podrien fer i més desfogats anirien a nivell econòmic" (E29).

"El que necessita el jove per començar qualsevol activitat econòmica és seguretat i diners, i les cooperatives haurien de donar seguretat als socis pel que fa a la comercialització [...] si l'administració vol apadrinar joves s'ha

de fer responsable dels fracassos dels joves; no pot ser que una persona amb un projecte vital quan s'arruïni, s'arruïni de per vida" (E28b).

"No faciliten l'accés als préstecs i el finançament en molts casos és bàsic per iniciar l'activitat" (E4).

Actualment existeixen instruments financers a l'abast de les noves generacions agràries, però en molts casos no s'adeqüen a les situacions de les persones joves que els demanen.

"Els tradicionals necessiten finançament per créixer i millorar les infraestructures, estan millor posicionats, etc., mentre que els nous necessiten finançament per començar des de zero" (E5).

"No s'adapta el finançament a les noves tipologies de projectes que busquen diversificar les activitats agrícoles de l'explotació i sovint això comporta incorporar perfils diversos des d'un principi" (E20).

"Si el que té base territorial que ja té una infraestructura més o menys mínima, no tenen problema per tirar endavant; els que no tenen base territorial necessiten sobretot finançament i la base territorial" (E29).

"A priori, els nous són els que el finançament és clau per fer front a les inversions inicials, per això és important un bon assessorament financer i tècnic per poder ajustar les inversions a les necessitats reals" (E3).

Per part dels agents entrevistats, es proposen algunes mesures com que l'aval inicial per part de l'administració pública sigui més fàcil d'accedir. També s'apunta la necessitat de millorar les eines d'assessorament i orientació quan es planteja un procés de finançament per a l'empresa agrària.

"Entre les inversions que ha de fer i el temps que triga a tenir ingressos les necessitats són molt altes, i els resultats molt incerts" (E13).

"Aval inicial per part de l'administració per a que pugin demanar un préstec" (E25).

"Hi ha d'haver suports financers, perquè sinó s'obliga a altres sobreesforços individuals. Ara bé, han de ser posats al dia en funció de la realitat actual i han de ser complementats amb altres suports (des de l'actualització de normatives a altres que es va comentant)" (E31).

"Crec que els instruments financers són fonamentals, però potser eines d'assessorament i orientació per a poder contrastar dubtes i prendre les decisions adients, podrien ser d'utilitat" (E33).

4.3.10. Xarxes socials que fan visible la realitat agrària

Les xarxes socials s'han convertit en un canal de comunicació estratègic per algunes pageses i pagesos que venen els seus productes de manera directa. Arreu de la situació de pandèmia en 2020, en que moltes empreses agràries es van haver de reorganitzar per adaptar la seva manera de vendre, les xarxes socials s'han convertit en un mostrador de la realitat agrària i dels productes locals i de qualitat del camp català.

"La pagesia nouvinguda és més dinàmica encara que hi ha molts pagesos de tradició que estan fent coses molt interessants i s'estan en xarxes socials per donar a conèixer la feina de pagès" (E14)

"El món va cap aquí, el pagès avui en dia fa venda directa de fruites i verdures online, comandes a través de WhatsApp [...] a part cada cop més es controlen els conreus i les tasques agràries amb aplicacions mòbils [...] és el futur" (E4).

"Si, sobretot pel que fa la millora de la qualitat de vida amb la tecnologia GPS, venda directa, GEO localització, pàgines webs per donar-se a conèixer [...] jo compro carn per WhatsApp" (E32).

4.4. Territori divers que necessita atenció urgent

4.4.1. Especificitats territorials que condicionen els processos d'incorporació

Quan parlem de relleu generacional i d'emprenedoria agrària hi ha trets que són comuns a bona part del territori. De fet la constatació d'una realitat europea comú permet identificar certs patrons que es repeteixen com l'envelliment de la població agrària, l'augment en la dimensió de certes estructures productives o la diversitat de perfils que s'incorporen al sector. Tot i així, l'agricultura i la ramaderia a Catalunya són molt diverses, tant en orientacions productives com en models de producció i comercialització. Aquest fet força a pensar en elements territorials que ajudin a aterrar les estratègies més generals.

“En funció de la zona geogràfica podem trobar problemes aliens al sector agrícola que poden influir en les instal·lacions de joves, com el tema de l'habitatge, serveis [...] Hi ha zones en què és difícil trobar lloc on viure i hi ha pocs serveis de manera que difícilment els joves es podran arrelar en aquest territori” (E1).

“Sí, totalment, sobretot pel que fa la zona geogràfica, s'han de fer polítiques diferenciades, treballar en el que és el producte comercial, i trobar un equilibri entre els diferents models productius, per exemple; mentalitat al Segrià és vendre a nivell internacional [...] Diferenciar models productius, tenint en compte el paper que juga el territori, No tot val per tot arreu” (E21).

Aquestes especificitats territorials són les que cal tenir en compte quan es pensa en models agraris lligats al lloc on es produeix. Bona part de les noves incorporacions agràries necessiten estar connectades al territori, a les dinàmiques que s'hi donen i a la xarxa de relacions que pot afavorir la viabilitat dels projectes emprenedors.

“Gestió del territori per afavorir incorporacions” (NU_194).

“Les polítiques de relleu generacional agrari han d'anar molt lligades amb el territori, adaptació d'un programa segons les necessitats territorials” (E19).

4.4.2. Incorporacions a zones de muntanya

Una de les zones que condiciona les incorporacions al sector agrari, són les de muntanya, ja que són els espais agraris més allunyats dels centres de consum i els que tenen unes condicions climàtiques i orogràfiques que dificulten la productivitat de l'activitat agrària.

“Em frenen les condicions dures de l'entorn on visc com les pistes forestals, distància al poble, pocs serveis, la dificultat afegida per a la conciliació familiar per les zones de muntanya, serveis per als joves rurals...” (NU_190).

“Serveis bàsics mínims, per exemple, llar d'infants i escola, connexió a internet com deu mana, etc.” (TM_49).

A més a més, en alguns casos són zones rural remotes o aïllades, fet que condiciona els serveis necessaris, tant per la part productiva com pel desenvolupament del dia a dia de les persones que hi viuen. Per a les persones joves que s'incorporen en espais de muntanya, la condició geogràfica pot limitar o desafavorir processos d'arrelament.

4.4.3. Agricultura periurbana

Les zones periurbanes properes a les ciutats també són espais on el desenvolupament d'una activitat agrària es pot veure limitada per elements territorials. En aquest cas la proximitat als nuclis urbans genera una pressió sobre l'ús del sòl que en molts casos distorsiona l'accés a la terra. Tant l'accessibilitat per normativa urbanística com pels preus de la terra, fan que en moltes zones periurbanes dedicar-se al sector agrari, sigui molt complex.

A més, en el cas d'explotacions ramaderes, l'activitat es pot veure limitada per les infraestructures i les possibilitats de pasturar el ramat. En els darrers anys, alguns pastors de les zones periurbanes estan arribant a acords amb les entitats locals per gestionar les franges de prevenció d'incendis, els camins o les pastures properes a les ciutats.

"Em frenen les zones urbanes, les carreteres, els pocs llocs per anar amb el ramat" (TA_22).

En relació a les zones periurbanes, també cal tenir en compte la proximitat als centres de consum. Per aquestes empreses agràries que aposten per la venda directa, produir a la vora de la ciutat, facilita els canals comercials i la manera d'arribar-hi.

"Depèn del model de producció que es vulgui fomentar; en la zona periurbana tenen els canals de comercialització molt a prop, fet que permet que les explotacions siguin més petites, i igual de viables que explotacions més grans"(E19)

També s'identifica una necessitat de col·laboració entre diferents entitats que intervenen en l'àmbit dels espais periurbans. La complexitat de l'entramat territorial i el poc valor que se li dona a l'espai agrari, posen de manifest una necessària col·laboració institucional a favor de l'alimentació de proximitat i la pagesia local.

"En l'àmbit periurbà s'hauria de aconseguir més implicació de les entitats locals: Diputació, AMB, Ajuntaments i Consells comarcals. L'espai agrari és pràcticament un equipament de la ciutat i haurien de dedicar-hi més recursos. Caldria una major coordinació amb aquestes entitats i participar tots de la mateixa estratègia" (E9).

"Cal la col·laboració dels ajuntaments i de les entitats locals [...] en el cas de zones periurbanes les immobiliàries tenen una quantitat de terres amb potencial agrari bloquejades"(E11b)

4.4.4. Habitatge digne per una nova generació agrària

Més enllà del repte de l'accés a la terra, una bona part dels agents i de les persones joves, identifiquen l'accés a l'habitatge com un factor limitant dels processos d'incorporació agrària. Per a les persones que no són del sector moltes vegades és complicat trobar un habitatge que permeti treballar prop de la finca on es portarà a terme l'activitat agrària.

"Habitatges molt més accessibles i barats ja que la gran majoria de cases estan buides, son velles o estan desocupades i els preus son cars" (TM_167).

Tal i com passa amb la terra, hi ha una part de les persones propietàries d'habitatge que tenen un vincle que no els permet ni vendre ni llogar. Aquest fet implica que hi hagi pobles on realment és molt complex accedir a un habitatge digne. D'altra banda, hi ha zones agràries en les que l'activitat turística hi entra en competència directa, i fa que no s'alliberi habitatge que no sigui per un ús residencial o turístic. Les persones joves també reclamen que la llei d'urbanisme s'adapti als nous temps i permeti ser més flexible en les obres que es puguin fer a les masies.

"Canviar la llei d'urbanisme per facilitar la divisió vertical i horitzontal de les masies abandonades o en runa. La falta d'habitatge al món rural de muntanya es el principal escull per la repoblació" (NU_55).

"Donar ajudes perquè les persones que volen quedar-se a viure a la zona puguin arreglar les cases de pagès per poder viure amb comoditats. Hi ha molts plans que protegeixen les cases de pagès de tal manera que sovint no et deixen fer obres i hi ha cases de pagès que per poder-hi viure s'han de poder arreglar, cal revisar aquests plans de protecció per mantenir el patrimoni de les cases però també afavorir que s'hi habiti" (TM_185).

Un altre dels conflictes territorials té a veure amb la competència per l'habitatge. Actualment l'accés a l'habitatge condiciona algunes de les incorporacions agràries. En algunes zones de Catalunya la proliferació de les cases dedicades al turisme és un element més de limitació de l'activitat agrària.

"Que les cases d'agroturisme no fossin tan abundants ja que aquestes podrien ser una possible opció per gent que volgués anar a treballar al medi rural (TA_125).

4.4.5. Experiències agroturístiques per enfortir el territori

Bona part dels models agraris de la nova pagesia estan lligats al territori i a la diversificació de les activitats agràries. Una de les que s'estan estructurant en els darrers anys són les propostes d'experiències agroturístiques que permeten obrir les portes de l'explotació agrària per tal de conèixer el dia a dia d'una empresa agrària. Aquesta modalitat d'activitat complementària està molt estesa en el món del vi, però ultimant també està agafant protagonisme en altres subsectors com el ramader o fruiter.

"S'haurien d'aprofitar les sinèrgies que es donen en el territori. Cal intentar trobar l'equilibri entre el sector agrari i el món rural, etc.; turisme, cases rurals, alimentació, agricultura i ramaderia (E21).

Dinamitzar l'activitat turística comptant amb la pagesia local, és una aposta pel desenvolupament rural i la diversificació econòmica. El producte local està molt relacionat amb un turisme de qualitat on es posi en valor la gastronomia, el paisatge i el medi natural.

"Ajudes a l'habitatge, mantenir les oficines bancàries obertes, millora de les carreteres, millora en el sector turístic" (NU_26).

"Si, estaria bé reforçar activitats que no fossin 100% producció agrària, i que comptessin altres activitats complementàries: elaboració, turisme, restauració, lleure, etc." (E13).

4.4.6. Món rural per equilibrar la saturació urbana

Una part dels agents entrevistats posa de manifest la saturació de les zones urbanes i l'oportunitat del món rural com un espai on desenvolupar un projecte de vida lligat a uns valors de tranquil·litat, salut i qualitat de vida.

"Cada vegada hi ha més gent, arrel de la pandèmia, que es planteja el sector agrari com a projecte de vida" (E15).

"La tranquil·litat, la qualitat de vida, el fet de viure en contacte amb la natura, la xarxa social, etc." (E21).

Des de les zones urbanes es valora cada vegada més el món agrari i els seus productes. Aquest fet fa que la població de les ciutats s'acosti a la realitat rural i que, en alguns casos, senti la necessitat o l'oportunitat de fer un canvi de vida, ja sigui per dedicar-se a l'agrari o simplement per canviar d'aires i viure al rural.

"Creixent demanda de productes locals, agroecològics en alguns sectors de la població. Creixent autoestima rural. Problemes d'habitatge i de salut a les ciutats..."(E32).

En relació a aquestes dinàmiques cal tenir en compte que la vida al món rural es pot veure idealitzada, fet que pot portar processos de canvi des de la ciutat als pobles, que no s'acabin consolidant.

"Cada vegada, poc a poc, es va valoritzant la pagesia, ja que es van precaritzant altres sectors, i es perd qualitat de vida a les ciutats i per tant es veu més la pagesia com una opció de vida preferent, encara que falta coneixement de la realitat"(E22a).

4.4.7. Qualitat de vida per una incorporació agrària de futur

Més enllà de que la població de les zones urbanes se senti atreta pel món rural, també és imprescindible que la població del món rural es quedi al seu lloc d'origen. Malgrat pugui haver població jove que marxi a viure o a treballar una temporada fora de l'àmbit familiar natal, és estratègic que aquestes persones tinguin motius per tornar als seus pobles.

"Afavoreix l'entorn, si! Tranquil·litat, aire pur i poc veïnat" (TM_58).

Un entorn favorable, en relació a les condicions de vida, facilita que les noves generacions valorin el món rural i vulguin fer dels pobles els seus llocs de residència i treball.

"El poder viure i treballar a l'aire lliure, no tant a nivell econòmic, si no pel que fa a la qualitat de vida"(E2)

"La principal oportunitat és la qualitat de vida però per aconseguir-ho el primer que s'ha de fer és facilitar infraestructures i nova tecnologia"(E7)

4.4.8. Conflictes territorials per l'ús de sòl i l'espai públic

La diversificació del món rural i l'ús per l'espai generen conflictes que poden dificultar l'activitat agrícola o ramadera. Per exemple, en les zones de muntanya, l'ús dels camins per activitats com les curses o les persones que cacen bolets, fan que es donin situacions incòmodes.

“Em frenen la mala imatge que té la pagesia, amb problemes a la hora de tenir el bestiar al bosc a la època dels boletaires i curses” (TA_66).

4.5. Paper imprescindible de la ciutadania en l'alimentació sostenible

4.5.1. Imatge social de la pagesia pendent de reconeixement

La tasca pagesa es veu, en termes generals, amb bons ulls. Dedicar-se al sector agrari ha estat en molts casos una opció de vida poc valorada i reconeguda, fins i tot relegada a aquelles persones que no tenien més opcions laborals. Actualment ens trobem en un moment en que es poden identificar dos processos que passen al mateix temps, per una banda, una creixent revaloració del món rural i agrari; i per una altra, una manca de prestigi que encara no fa de l'activitat agrària una professió amb “glamur”.

“Em frenen la imatge social poc valorada, poc prestigi de la societat” (TA_57).

Per tant, sembla obvi que cal aprofitar el creixent interès per un nou relat agrari, per tal de proposar accions innovadores per dignificar el sector. Seria interessant treballar noves narratives envers el món rural i l'activitat agrària. Aquest fet facilitaria que les persones joves que ja hi són se sentin més reconegudes i que les que vulguin accedir de nou al sector, se sentin atretes per aquesta nova professió.

“Emprendria accions per dignificar el sector” (NR_18).

“Als instituts s'hauria de facilitar l'accés als oficis i donar suport i informar de la Estratègia de Relleu Generacional Agrari a les famílies amb empreses” (TM_116).

“Donar a conèixer la importància d'aquesta feina, valorar els recurs i respectar el medi ambient” (NU_161).

Malgrat cada vegada està millor valorada la tasca agrària, continua sent una activitat que no té el respecte i el posicionament que es mereix. En els mesos de confinament la pagesia es va reivindicar com essencial amb el lema “si el camp para, la ciutat no menja”. Aquest fet va suposar que la ciutadania agafés una mica més de consciència de la necessitat de mantenir un sector agrari dinàmic.

“En aquest moment hi ha més conscienciació pel que fa el consum per part de la ciutadania, producte local i ecològic; el fet de treballar la terra i a l'aire lliure” (E18)

“Facilitant la feina del camp. Sobretot evitant conflictes amb els veïns, motivant a la gent jove per conèixer aquest món, sobretot donant veu per donar importància aquesta feina” (TA_160).

Una de les accions que es proposa és que des de la infantesa es treballi l'educació envers la pagesia i el món rural, que es puguin fer activitats divulgatives i de sensibilització, tant al món rural com a l'urbà.

“Implicar l'educació escolar a les explotacions familiars agràries, visites i transmissió de coneixements” (TM_77).

“Considero que seria important donar molt més valor al sector primari ja des de la infància sobretot en entorns urbans i que els infants i joves aprenguin a estimar la terra i a valorar els productes de proximitat perquè quan siguin joves tinguin més informació i valorin com a possible feina incorporar-se al sector” (TM_49).

“Aquesta estratègia també hauria d’incloure un pla de sensibilització dirigit tant a agricultors en actiu per a què cedeixen les seves terres com a fer una crida per a futurs pagesos i pageses” (E30).

4.5.2. Acostament món rural i món urbà

Les dinàmiques entre el món rural i el món urbà estan canviant. Malgrat continua havent-hi una dicotomia entre les ciutats i els pobles, també és cert que es detecten signes d'acostament. Per una banda, hi ha una població urbana que cada vegada valora més el producte local i la qualitat dels aliments que es produeixen a la vora de casa. Per una altra, també hi ha una obertura de la societat rural vers les noves dinàmiques urbanes.

“Falta molta educació per a l'acostament entre el món rural i el món urbà [...] s'ha de fer entendre a la ciutat la importància del món rural, i la qualitat dels aliments, per tal de que la ciutat vegi l'activitat agrària com una activitat molt positiva per l'entorn urbà, venda directa, etc.” (E9).

Jaime Izquierdo (2008)²³ argumenta que la pagesia té futur, però que aquest passa per la ciutat. Passa perquè la societat valori d'una manera molt clara la importància de l'alimentació i del sector agrari, i perquè aquesta població urbana cada vegada més conscient, també motivi la població rural a valorar tot el que les zones menys poblades tenen com a valors.

“El canvi vindrà del món urbà, el món rural no és tan conscient de la importància de l'alimentació i del sector agrari” (E21).

Aquest acostament entre les zones rurals i urbanes, també es pot donar des de l'atracció dels espais menys densament poblats com a territoris amb una bona qualitat de vida. En aquest sentit, iniciatives d'acostament a nous relats i narratives com el *Programa Autoestima Rural*, promogut per l'Oficina Jove de la Terra Alta, que vol fer valdre la qualitat de vida dels territoris rurals, desmuntar l'imaginari col·lectiu dels pobles buits i sense vida i trencar amb l'estereotip de territoris petits d'on el jovent i el talent hi fuig.

4.5.3. Consum conscient per donar suport a la pagesia d'arrel

Cada vegada hi ha més persones que valoren els productes ecològics, locals i de temporada. L'alimentació sostenible i la consciència ambiental, són dos dels elements que fan que la pagesia de proximitat trobi en el mercat local una sortida directa als seus productes. La coherència de consumir productes fets a prop de casa és la que està provocant un augment en la demanda d'un ventall d'aliments que fa uns anys eren considerats gourmet. Tot i que encara no és el consum majoritari, cada vegada més persones i entitats fan una compra conscient dels seus productes alimentaris.

“El sector agrari és un sector imprescindible per la societat, i cada vegada hi ha més conscienciació al respecte de la producció agroalimentària de proximitat, ecològica, agroecològica, etc.; poc a poc es va incorporant la importància del sector agrari” (E23).

²³ http://www.conama9.conama.org/conama9/download/files/JTs/65489528_ppt_IJzquierdo.pdf

En relació al consum conscient de productes de la pagesia de proximitat, també cal tenir en compte el que implica a nivell de seguretat i sobirania alimentària, de lluita contra el canvi climàtic i d'aposta per nous models productius i de consum.

“Seguretat alimentària en un context de crisi energètica i climàtica” (NU_164).

4.6. Matriu DAFO

L'anàlisi de les diferents fonts d'informació, tant quantitativa com qualitativa, permet dibuixar una aproximació a l'escenari actual per entendre en quin moment es troba el relleu generacional i l'emprenedoria agrària a Catalunya. Per poder estructurar els elements clau per definir l'estratègia de relleu generacional agrari, en aquest apartat, se sintetitza la informació recollida en una matriu DAFO.

La matriu DAFO és una de les tècniques més emprades en planificació estratègica per a la realització de diagnòstics amb l'objectiu d'ajudar en la tria de les estratègies i les tasques més adequades. Les sigles DAFO, fan referència a debilitats, amenaces, fortaleeses i oportunitats. La intenció és estructurar tota la informació obtinguda sota els diferents factors que afecten l'elaboració de l'estratègia.

- **Debilitat:** factor intern que pot dificultar o alentir l'avanç cap a l'assoliment del projecte de futur. Factor intern que pot limitar la bona marxa i la capacitat d'actuar o d'aconseguir els objectius estratègics.
- **Amenaça:** factor extern que influeix o pot influir en el futur negativament sobre el desenvolupament de l'organització. Factor de l'entorn que pot afectar la bona marxa i incrementar els riscos per assolir els objectius estratègics.
- **Fortalesa:** factor intern que contribueix o catalitza l'avanç cap a l'assoliment del projecte de futur. Factor intern que pot facilitar l'obtenció de bons resultats o esdevenir un avantatge competitiu per assolir els objectius estratègics.
- **Oportunitat:** factor extern que influeix o poden influir positivament en el futur. Factor de l'entorn que pot representar un avantatge o una possibilitat per millorar i avançar cap als objectius estratègics.

DEBILITATS

Context

- Reducció del nombre d'explotacions agràries, sobretot en les zones més desfavorides.
- Dependència del sector d'empreses agràries familiars del model agroindustrial.
- Masculinització del medi rural, pel major èxode de les dones.
- Les estructures directives de la majoria de les cooperatives agràries catalanes, estan envellides i masculinitzades, fet que provoca que l'entitat no sigui atractiva ni per les persones joves ni per les dones.
- Dificultat de conciliació de la vida personal i familiar amb la vida laboral, sobretot per part de les dones.
- Escassetat i encariment en el manteniment dels serveis bàsics, socials, sanitaris i culturals i en molts casos absència d'aquests en zones rurals.
- Reducció en algunes zones rurals d'infraestructures bàsiques pels sistemes agroalimentaris locals (escorxadors, mercats, centres logístics, etc.).
- La vinculació de les ajudes a la superfície i la pressió fiscal afecta a la mobilitat de la terra.
- L'accés a terres abandonades exigeix inversions majors per a poder fer-la productiva.
- La pèrdua de població i l'envelliment d'aquesta genera un clima social desfavorable per a què les persones joves decideixin quedar-se al medi rural.
- Poc reconeixement social de la pagesia i del seu paper multifuncional.

Governança

- Política agrària comunitària que dificulta la mobilitat de la terra i l'accés de les persones joves als factors de producció.
- Entitats que treballen pel sector agrari sense un full de ruta consensuat ni una coordinació eficient.
- Ajut de primera instal·lació insuficient per resoldre els reptes actuals de relleu agrari (pagesia nouvinguda, majors de 40 anys, pluriactivitat, zones desfavorides, zones periurbanes, etc.).
- El calendari actual dels pagaments de l'ajut de primera instal·lació provoca que sigui necessari recórrer a finançament extern i incrementar el nivell d'endeutament.
- Deficiències en el model d'assessorament i acompanyament al llarg del procés d'incorporació.
- Manca d'estudis en profunditat i periòdics sobre la realitat del relleu agrari i l'emprenedoria agrària.
- Coneixement limitat del personal tècnic i polític de les entitats locals en relació al sector agrari.

Emprenedoria

- Baixa rendibilitat econòmica de les explotacions agràries familiars; necessitat de creixement continu de la dimensió de les explotacions per adaptar-se al escenari de competitivitat agrària global.
- Dificultats per assolir empreses viables socialment.
- Manca de projectes col·lectius de producció i comercialització.
- Manca de xarxes d'intercanvi i suport entre les noves generacions agràries.
- Barreres estructurals difícils de superar per a la pagesia nouvinguda; necessitats específiques per a persones noves en el sector agrari sense tradició familiar agrària.
- Díficil accés al finançament de costos inicials per part de les persones joves.
- Sovint les persones joves sense antecedents familiars en el sector, tenen una escassa formació i experiència agrària.
- Reducció d'infraestructures bàsiques pels sistemes agroalimentaris locals en algunes zones rurals (escorxadors, mercats, centres logístics, etc.).
- Escassa presència de dones com a titulars d'explotació (només un 27% de dones es van instal·lar en el període 2015-2020 amb l'ajut del PDR).
- Baixa participació de les dones als òrgans de decisió d'empreses i cooperatives agroalimentàries.
- La duresa de las condicions laborals del sector agrari juntament amb la baixa remuneració i el poc prestigi de l'ofici, provoca una tendència al rebuig a la incorporació per part dels joves.
- Les explotacions agràries de les persones emprenedores són poc competitives a l'inici de l'activitat i amb mitjans de producció obsolets que sovint necessiten un pla d'inversions per modernitzar l'explotació a la que s'accedeix (el 24% de les empreses tenien una renda anual inferior a 6.000€, segons dades del Qüestionari Joves al Camp 2021).

AMENACES

Context

- conflicte per l'ús del sòl en les terres més fèrtils i més accessibles, sobretot en zones periurbanes.
- La pressió d'altres activitats econòmiques limita la disponibilitat de sòl per activitats agràries, encarint el preu del sòl.
- La terra potencialment disponible, especialment la de major qualitat, sovint és acaparada per explotacions més grans, consolidades a nivell productiu i amb una capacitat financera més alta.
- Efectes negatius del canvi climàtic en els sistemes productius i incertesa en relació a l'escenari agrari i alimentari generat per la COVID-19.
- Competència dels models familiars amb els models agraris corporatius que limiten l'accés a alguns recursos locals (terra, aigua, etc.).
- Dificultats socials de la gent jove procedent de zones urbanes, alhora d'integrar-se al sector agrari.
- Visió tradicionalista i estereotipada lligada al gènere en el món rural, especialment en el sector agrari.
- Reducció dels serveis bàsics en certes zones rurals, fet que comporta una manca d'oportunitats per desenvolupar un projecte de vida.
- Hi ha pobles on es molt complex accedir a un habitatge digne, pel vincle que tenen les persones propietàries que no els permet ni vendre ni llogar.
- L'activitat turística entra en competència directa amb l'habitatge, fet que fa que no se n'alliberi per persones que volen viure i treballar al món rural.

Governança

- Marcs normatius que limiten els projectes emprenedors de les persones joves.
- Falta de coordinació i comunicació entre les entitats implicades en el relleu generacional agrari.
- Enfocament sectorial de les polítiques públiques que afecten a la pagesia.

Emprenedoria

- Atracció del món urbà per part de la joventut rural; sense oportunitats de retorn al lloc d'origen.
- Despoblament i desagrutzació d'algunes zones rurals de Catalunya.
- Dependència del sistema agroalimentari català del mercat global.
- Increment del preu de les matèries primes a nivell mundial.
- Les oscil·lacions dels mercats que produeixen variacions acusades dels preus dels inputs i outputs que amenacen les rendes agràries, juntament amb un increment dels costos de producció.
- La pèrdua de la transferència del coneixement entre generacions comporta un risc de desaparició de la base de coneixements relacionats amb la producció agrària.

- Dificultat d'accedir als recursos productius bàsics per a crear una empresa nova.

FORTALESES

Context

- Territori divers en produccions i models agraris.
- Distintius de qualitat alimentària com a garantia de bon producte local.
- Existència de diferents entitats que potencien la compra de proximitat.
- Oferta formativa extensa i diversa a les Escoles Agràries de Catalunya.
- Nou enfocament en temes d'innovació (Grups Operatius EIP-AGRI).
- Bon posicionament del producte local, ecològic i de temporada.
- Nous models agraris de producció i consum basats en l'economia circular.
- Augment de la consciència que té el propi sector pel que fa la necessitat de fomentar models alternatius més respectuosos amb el medi ambient.
- Flexibilitat organitzativa; possibilitat de dedicació parcial a l'activitat agrària i complementar-la amb altres activitats d'estacionalitat complementària.
- Associacionisme femení creixent en l'àmbit rural amb la creació de l' Associació de Dones del Món Rural i Ramaderes de Catalunya, entre d'altres.

Governança

- Voluntat de noves institucions i entitats per implementar eines de suport a l'emprenedoria agrària (Ajuntaments, Diputacions, Ateneus cooperatius, etc.).
- Grups d'Acció Local i ARCA com a entitats motors per al desenvolupament rural i la dinamització agrària local.
- Iniciatives locals col·lectives per donar resposta als reptes del relleu generacional i de l'emprenedoria agrària.
- Existència de la figura del Banc de Terres, en algunes zones de Catalunya, com a instrument per facilitar l'accés de terres a les persones joves interessades, i de la figura dels espais test agraris, per ajudar a la incorporació progressiva de les persones que es volen dedicar al sector agrari.

Emprenedoria

- Ajut de primera instal·lació de joves agricultors i agricultores en el marc del PDR 2023-27.
- Pla pilot de les persones dinamitzadores del DACC per acompanyar d'una manera més personalitzada les noves incorporacions agràries.
- El Planter com un espai virtual dinàmic per les persones que cerquen informació, recursos i contactes, tant en el moment de la incorporació com al llarg de la seva carrera professional.

- Creixent interès de les noves generacions pel sector agrari, tant per part de la pagesia tradicional com de la nouvinguda.
- Augment de la presència i visibilitat femenina en els nous perfils emprenedors.
- Paper clau de la dona en la diversificació de les explotacions agràries i en la producció de qualitat.
- La majoria de les persones que emprenen en el sector agrari tenen estudis, ja siguin de formació professional o universitaris.
- Major facilitat per part dels joves per la utilització de noves tecnologies i la seva adaptació al món rural.
- El paper de les noves tecnologies alhora de millorar la qualitat de vida i la viabilitat de les empreses emprenedores.

OPORTUNITATS

Context

- Augment de la consciència envers la pagesia i el seu paper multifuncional, en el nou context post-COVID i de crisi climàtica.
- Augment de la divulgació de la realitat del sector per part d'acadèmics especialitzats en la situació del sector agrari.
- Nous nínxols de mercat i models organitzatius (agricultura comunitària, cadenes curtes de distribució, etc.), i increment de la demanda d'aliments ecològics, locals i de temporada.
- El món rural com a espai de qualitat de vida. Caràcter atractiu del medi rural per a un determinat segment de la població més jove i més ben qualificada, com alternativa a les zones urbanes.
- Creixement del turisme rural, cultural i gastronòmic, que posa en valor el patrimoni del territori rural.
- Externalitats positives de l'activitat agrària i contribució als reptes ambientals globals.
- Major capacitat del món rural per afavorir al desenvolupament sostenible.
- Potencial del sector primari per la creació de llocs de treball directe i indirecte
- Increment del percentatge de la pagesia nouvinguda per afavorir el relleu de les explotacions agràries familiars viables.

Governança

- Nous marcs normatius favorables a reorientar el suport a una nova generació agrària i fomentar la producció ecològica (Farm to fork, PDR 2023-27, Agenda Rural de Catalunya, etc.).
- Programes innovadors de recerca per respondre a les necessitats del sector i millorar les incorporacions progressives a les necessitats del sector agrari (espais test agraris, bancs de terra, mentoratge, etc.).

- Naixement de xarxes noves que treballen pel relleu generacional i l'emprenedoria agrària (Xarxa pel Relleu Agrari, Xarxa d'Espais d'Emprenedoria Agroalimentària, Red de Espacios Test Agrarios, etc.).
- Imatge positiva del món rural emesa pels canals de comunicació. Vinculació entre paisatge, medi natural i qualitat de vida, que constitueixen temes d'interès per als medis de comunicació i la societat en general.

Emprenedoria

- Existència de terres de cultiu sense aprofitament actual, susceptibles a ser posades en cultiu per noves persones emprenedores.
- Augment de persones interessades en el sector agrari i el món rural, tant de perfil tradicional com nouvingut.
- Major rendibilitat de persones joves altament formades i qualificades per al sector agrari, alimentari i forestal.
- Augment de la presència de la dona en llocs de responsabilitat, tant a les empreses agràries com a altres estructures de suport a la pagesia.
- Noves modalitats de cursos semi presencials i a distància. L'accés a la banda ampla pot facilitar la formació i la transferència de coneixement.
- Tecnificació i transformació digital del sector com a via per canviar la percepció social de l'activitat agrària i millorar les condicions de treball i rendibilitat.
- Incorporació de les noves tecnologies al sector agrari (drons, GPS, etc.) i les xarxes socials com altaveu per a les empreses que comercialitzen en canal curt i/o diversifiquen l'activitat agrària.
- Articulació de nous projectes per donar suport a l'emprenedoria agrària com la RETA, l'Erasmus +, el Programa Cultiva, etc.
- Efecte positiu de les Indicacions Geogràfiques (DOP i IGP) sobre el preu, al marge del tipus de producte, l'origen de la regió, i fins i tot si la IG fa temps que està establert o es de registre recent.

5. Visió estratègica

La visió estratègica es basa en la definició de la missió, la visió i els valors en els que es basa i s'arrela l'Estratègia de relleu generacional agrari de Catalunya.

Missió

Facilitar el procés d'incorporació agrària a totes aquelles persones emprenedores, tinguin o no relació amb el sector, que tinguin un projecte agrari viable, en el marc dels sistemes agroalimentaris sostenibles, amb eines diverses adaptades a cada perfil emprenedor.

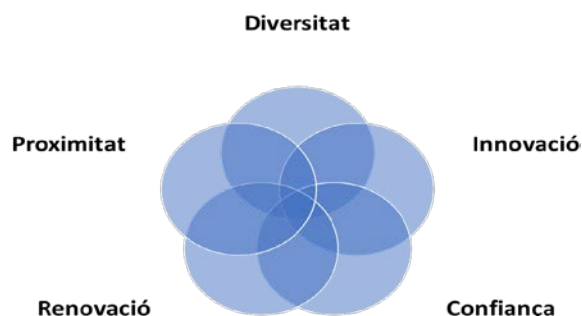
Articular i coordinar les eines necessàries per facilitar el relleu generacional i l'emprenedoria agrària per als diferents perfils de persones que s'incorporen al sector en models viables econòmica, social i ambientalment.

Visió

Generar i consolidar un ecosistema innovador de suport i acompanyament interinstitucional al relleu generacional i l'emprenedoria agrària, tant de la pagesia tradicional com de la nouvinguda, que faciliti el procés d'incorporació agrària a totes aquelles persones emprenedores que tinguin un projecte agrari viable.

Valors

- **Diversitat** de joves que s'incorporen al sector, productiva, territorial i de comercialització.
- **Innovació**, digitalització i generació de coneixement en les empreses liderades per joves.
- **Confiança** en el procés d'instal·lació amb un bon acompanyament i assessorament.
- **Renovació** generacional, de l'explotació familiar i en el traspàs d'explotacions.
- **Proximitat** entre la producció agrària i els consumidors.

Reptes estratègics i accions

Es defineix una visió estratègica basada en 5 reptes:

Repte 1) Coordinar tots els agents, entitats i institucions que donen suport, assessorament i acompanyament al procés de relleu generacional i empenedoria agrària per treballar conjuntament en la mateixa direcció, sense duplicitat d'accions. Aquesta coordinació requerirà una **governança** que hauria de liderar l'òrgan competent que és el Departament d'Acció Climàtica, Alimentació i Agenda Rural.

Repte 2) Rejuvenir el camp català amb un relleu generacional natural de les explotacions familiars, fomentant el traspàs d'explotacions que no tenen continuïtat familiar i la creació de noves empreses agràries recolzant una **nova pagesia** vinculada a la terra i a la producció sostenible local.

Repte 3) Enfortir a les empreses agràries liderades per joves assessorant-les i acompanyant-les amb un suport específic i personalitzat creant **teixit innovador** basat en models agroalimentaris sostenibles i bioeconomia, integrant la perspectiva de gènere i fomentant models cooperatius, que incorporin els conceptes de la responsabilitat social.

Repte 4) Aconseguir **arrelar** als/les joves al món rural facilitant l'accés a l'habitatge, als serveis bàsics i a la digitalització, perquè aquest **territori** sigui un lloc d'acollida i de vida.

Repte 5) Sensibilitzar del paper imprescindible de la pagesia com a productor d'aliments sostenibles, sans, de qualitat i proximitat. Que és garant del territori, ja que té cura amb el medi ambient. I així la **ciutadania** conegui la importància d'aquesta professió.

Figura 2: Reptes estratègics.

Repte 1: COORDINAR / GOVERNANÇA

Estructurar un sistema de suport i acompanyament interinstitucional pel relleu generacional i l'emprenedoria agrària

Objectiu 1.1. Coordinar la xarxa d'entitats catalanes que treballen pel relleu generacional i l'emprenedoria agrària

Acció 1.1.1. Crear i dinamitzar un sistema de coordinació interinstitucional

Acció 1.1.2. Donar suport a les taules de treball territorials que neixin de les entitats locals

Objectiu 1.2. Articular eines per l'emprenedoria agrària des de les entitats locals

Acció 1.2.1. Acompanyar les entitats locals en la implementació d'eines de dinamització agrària des de l'escala local

Acció 1.2.2. Capacitar el personal tècnic de les entitats locals que treballen temes de relleu generacional i d'emprenedoria agrària

Objectiu 1.3. Comunicar i divulgar les eines existents pel relleu generacional i l'emprenedoria agrària

Acció 1.3.1. Consensuar un pla de comunicació, amb perspectiva de gènere, en relació al relleu generacional i l'emprenedoria agrària amb les entitats catalanes que treballen en xarxa

Acció 1.3.2. Potenciar la plataforma online "el Planter"

Repte 2: REJOVENIR / NOVA PAGESIA

Facilitar l'accés, tant de la pagesia tradicional com de la nouvinguda, a empreses agràries viables econòmica, social i ambientalment

Objectiu 2.1. Oferir un suport específic i personalitzat a les noves incorporacions agràries

Acció 2.1.1. Adaptar l'ajut de Primera instal·lació de joves agricultors i agricultores als nous perfils emprenedors

Acció 2.1.2. Implantar la figura de la persona dinamitzadora de joves a temps total a tota Catalunya

Acció 2.1.3. Coordinar les eines de suport existents des de diferents entitats sectorials i territorials

Acció 2.1.4. Revisar el rol de les entitats col·laboradores actuals cap un model d'entitat assessora dels joves reconeguda

Objectiu 2.2. Facilitar la incorporació progressiva al sector agrari

Acció 2.2.1. Articular un dispositiu interinstitucional de "Preinstal·lació agrària"

Acció 2.2.2. Enfortir el Banc de Terres en xarxa / Promoció del banc de terres per impulsar l'accés a la terra en coordinació amb el programa de relleu generacional de les cooperatives agràries (ES24.2 del PEAC).

Acció 2.2.3. Donar suport a la xarxa catalana d'espais test agraris / Impuls dels espais test agraris com a fórmula per facilitar de manera innovadora la incorporació progressiva de noves persones al camp (TR11.9 del PEAC)

Objectiu 2.3. Acompanyar els processos de traspàs d'empreses agràries

Acció 2.3.1. Estructurar un programa pilot de traspàs de l'empresa agrària / Facilitació i acompanyament del traspàs d'una explotació agrària en actiu quan la persona titular cessa en l'activitat i foment de l'ús continuat de les terres agràries en les zones de muntanya i en zones amb limitacions naturals i altres limitacions específiques (ES27.1 del PEAC).

Acció 2.3.2. Creació i gestió d'un directori dinàmic d'empreses agràries que estan per plegar i de joves que es volen incorporar

Repte 3: ENFORTIR / TEIXIT INNOVADOR

Acompanyar les empreses agràries amb models innovadors de producció i comercialització

Objectiu 3.1. Oferir un suport específic i personalitzat a les empreses agràries innovadores

Acció 3.1.1. Facilitar eines d'assessorament pel teixit innovador basat en models de bioeconomia / *programa transversal sistemes agroalimentaris sostenibles*

Acció 3.1.2. Estructurar una xarxa de mentors en diferents sectors i territoris / Impuls a un programa de mentoria adreçat específicament a persones de nova incorporació a l'activitat agrària i pesquera (*FO2.2 del PEAC*)

Acció 3.1.3. Millorar les eines de finançament / Promoció de l'establiment d'un sistema de finançament àgil i eficaç per a les noves incorporacions de joves amb la col·laboració de l'Institut Català de Finances (*TR8.5 del PEAC*)

Acció 3.1.4. Fomentar la participació de les empreses agràries liderades per joves en projectes d'innovació i generació de coneixement / Activar el programa d'acompanyament a joves i emprenedors/es (HubLlabor)

Acció 3.1.5. Dissenyar programes de formació orientats a capacitar i acompanyar els i les professionals del sector agroalimentari i altres agents implicats en aquest àmbit (*FO1 del PEAC*).

Acció 3.1.6. Impulsar l'aplicació de les tecnologies emergents al sector agroalimentari per potenciar el procés de transformació digital (*RDI3 del PEAC*).

Objectiu 3.2. Donar suport a les empreses agràries liderades per dones

Acció 3.2.1. Integrar la perspectiva de gènere en totes les accions de l'Estratègia de relleu generacional agrari

Acció 3.2.2. Sensibilitzar sobre les necessitats específiques de les dones

Acció 3.2.3. Foment i increment de la presència de les dones en el teixit associatiu del món rural i marítim i en els seus òrgans de decisió (*ES25.1 del PEAC*).

Acció 3.2.4. Identificar les necessitats que tenen les dones en la conciliació per al desenvolupament de les activitats productives en l'àmbit rural i marítim, i que condicionen el seu accés al lideratge de les organitzacions (*ES25.2 del PEAC*)

Objectiu 3.3. Fomentar els models cooperatius de producció i comercialització

Acció 3.3.1. Promoure la figura del "dinamitzador cooperatiu" en diferents cooperatives agràries de Catalunya / Impuls de relleu generacional a les cooperatives agràries (*ES24.3 del PEAC*)

Acció 3.3.2. Fomentar les estructures cooperatives per les noves incorporacions agràries

Acció 3.3.3. Incorporar l'economia social i solidària en els plans d'empresa de les noves incorporacions agràries

Acció 3.3.4. Fer que les estructures cooperatives siguin atractives per les dones

Objectiu 3.4. Articular una xarxa catalana d'equipaments agroalimentaris locals

Acció 3.4.1. Crear un directori d'equipaments agroalimentaris locals (escorxadors, obradors, mercats, centres logístics, etc.)

Acció 3.4.2. Donar suport a la creació i/o dinamització dels equipaments agroalimentaris locals / Impuls d'instal·lacions i infraestructures de petita dimensió adaptades a les necessitats dels professionals del territori (per exemple, escorxadors de baixa capacitat) *(TR11.14 del PEAC)*.

Acció 3.4.3. Articulació d'espais de trobada, coordinació i cooperació, per promoure projectes comuns entre agents de diferents baules de la cadena alimentària *(TR12.1. del PEAC)*

Acció 3.4.4. Foment de les infraestructures compartides (obradors, cellers, centres de neteja i desinfecció per al transport, banc de barques de pesca, etc.) *(TR11.13 del PEAC)*.

Repte 4: ARRELAR / TERRITORI

Teixir un ecosistema acollidor al món rural que arrelhi les noves generacions al territori

Objectiu 4.1. Crear ecosistemes locals de dinamització agrària local

Acció 4.1.1. Coordinar els agents locals amb un full de ruta de dinamització agrària local

Acció 4.1.2. Apostar per projectes tractora a nivell territorial

Objectiu 4.2. Fer del món rural un espai d'acollida i arrelament

Acció 4.2.1. Articular punts d'acollida al món rural i agrari des de l'àmbit local

Acció 4.2.2. Programar activitats d'enxarxament que facilitin l'acollida de persones nouvingudes

Acció 4.2.3. Treballar l'oferta cultural de les zones rurals

Objectiu 4.3. Assegurar els serveis bàsics per a la població rural

Acció 4.3.1. Innovar en les mesures per facilitar l'accés a l'habitatge

Acció 4.3.2. Desplegar les infraestructures necessàries per la digitalització i l'accés a les noves tecnologies

Acció 4.3.3. Impuls dels projectes orientats a garantir que la població rural disposa de l'accés a infraestructures i serveis essencials (*ES26.1 del PEAC*).

Repte 5: SENSIBILITZAR / CIUTADANIA

Conscienciar la ciutadania del paper imprescindible de la pagesia i del seu vincle amb l'alimentació sostenible

Objectiu 5.1. Generar una imatge constructiva sobre la professió pagesa

Acció 5.1.1. Treballar a les escoles i instituts per sensibilitzar les noves generacions, tant urbanes com rurals, sobre la professió pagesa / Promoció d'un programa de fira escolar sobre els oficis del sector primari per donar-los a conèixer i ser palanca d'atracció per a les noves generacions (*ES28.2 del PEAC*).

Acció 5.1.2. Crear materials divulgatius sobre la professió pagesa per sensibilitzar la població de la importància de l'ofici

Acció 5.1.3. Creació de projectes educatius conjunts entre escoles rurals i escoles urbanes a fi de compartir diferències i similituds entre ambdues zones (*FO4 del PEAC*).

Objectiu 5.2. Sensibilitzar la ciutadana sobre la importància de consumir producte de proximitat i sostenible

Acció 5.2.1. Impulsar campanyes de comunicació de gran impacte i accions complementaries de difusió (*CO1. del PEAC*)

Acció 5.2.2. Incorporar en tots els plans docents formació estructurada i sistemàtica sobre hàbits vida saludable, origen i producció d'aliments, sostenibilitat, cuina i gastronomia (*FO4. del PEAC*)

Acció 5.2.3. Promoure accions innovadores d'acostament de la producció i el consum sostenible

6. Bibliografia

Alberdi, J.C. (2016). Problemática de los centros de intermediación de tierras agrarias en espacios periurbanos. Discusión a partir del ejemplo vasco.

Baker, J. R.; Lobley, M. y Whitehead, I. (2016): "Non-successional entry into UK farming: an examination of two government-supported schemes". Keeping it in the Family, 127-144.

Binimelis, R.; Bosch, M. y Herrero, A. (2008): A sol i serena. dones, món rural i pagesia. Barcelona: Institut Català de les Dones, Generalitat de Catalunya.

Calvário, R. (2017): "Food sovereignty and new peasantries: on re-peasantization and counter-hegemonic contestations in the Basque territory". Journal of Peasant Studies, 44(2), 402-420.

Castillo, M y Guerrero-Baena, M.D. (2019). Caracterización estructural, productiva y financiera de las explotaciones de jóvenes agricultores, ITEA-Información Técnica Económica Agraria, nº 115, pp. 62-82.

Castro, P.; Cavalier, J-B; Monllor, N.; Nicolay, C. y Potočnik, I. (2016): "The role of local authorities fostering new entrants into farming". EIP-Agri Focus Group. New Entrants into Farming: Lessons to Foster Innovation and Entrepreneurship. Minipaper.

CESE (2014). "La agricultura periurbana" DICTAMEN del Comité Económico y Social Europeo sobre "La agricultura periurbana" NAT/204.

https://www2.udg.edu/Portals/3/ISSE/CESE_Dictamen_Agricultura_Periurbana.pdf

CESE (2015). Dictamen del Comité Económico y Social Europeo sobre el tema «El acaparamiento de tierras: llamada de alerta a Europa y amenaza para la agricultura familiar» (2015/C 242/03).

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/TXT/?uri=CELEX%3A52014IE0926>

Chiswell, H. (2016). From Generation to Generation: Changing Dimensions of Intergenerational Farm Transfer.

https://www.researchgate.net/publication/303871856_From_Generation_to_Generation_Changing_Dimensions_of_Intergenerational_Farm_Transfer

Comisión Europea (2015). "Los jóvenes agricultores y la PAC". Oficina de Publicaciones de la Unión Europea.

<https://op.europa.eu/es/publication-detail/-/publication/a4dbd4d5-b12a-4a3d-99ee-56f4bcd325b3>

Comisión Europea (2015). Needs of young farmers Report I of the Pilot project: Exchange programmes for young farmers.

<https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/fa9c8e5e-eff8-11e5-8529-01aa75ed71a1>

Comisión Europea (2017). The Future of Food and Farming – for a flexible, fair and sustainable Common Agricultural Policy.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?&uri=COM%3A2017%3A713%3AFIN>

Comisión Europea (2020). Estrategia «de la granja a la mesa» para un sistema alimentario justo, saludable y respetuoso con el medio ambiente. Comunicación de la Comisión al Parlamento Europeo, al Consejo, al Comité Económico y Social Europeo y al Comité de las Regiones.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/TXT/?uri=CELEX:52020DC0381>

Comisión Europea (2021). Impact of the CAP on generational renewal, local development and jobs in rural areas.

<https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/c4974441-9877-11eb-b85c-01aa75ed71a1/language-en>

Comisión De Agricultura y Desarrollo Rural (2017). Informe sobre la situación con respecto a la concentración de tierras agrícolas en la UE: ¿Cómo facilitar el acceso de los agricultores a la tierra?.

https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2017-0119_ES.html

Comité Económico y Social Europeo (2017). Contribución de la sociedad civil al de al desarrollo de una política alimentaria integral en la UE.

https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/plmrep/COMMITTEES/AGRI/DV/2018/01-11/EESC-2017-02234-00-00-AC-TRA_ES.pdf

DACC (2021). Pla Pilot de Dinamitzador de Joves Agricultors de Catalunya.

EIP-AGRI FOCUS GROUP (2016). New entrants into farming: lessons to foster innovation and entrepreneurship.

https://ec.europa.eu/eip/agriculture/sites/default/files/eip-agri_fg_new_entrants_report_summary_2016_es.pdf

EUROSTAT (2016). Encuesta sobre la Estructura de las Explotaciones Agrarias. Comisión Europea. [https://ec.europa.eu/Eurostat/data/data base](https://ec.europa.eu/Eurostat/data/data%20base).

Garrido Fernández, F. E. i Pollnow, G. E. (2021). Relevo generacional e instalación de jóvenes en la agricultura.

<https://www.upa.es/upa/noticias-upa/anuarioUPA21-relevo-jovenes-agricultura/2021/3953/>

FEGA (2019) Ayudas directas y desarrollo rural. Análisis de la edad y el sexo de los perceptores a nivel nacional y por comunidades autónomas. MAPA.

<https://www.fega.es/es/content/informe-de-ayudas-directas-y-desarrollo-rural-2019>

Fundación Mundubat y Juventudes COAG (2016). Incorporación de Jóvenes al campo en España, FAO.

<http://assets.fsnforumhlpe.fao.org.s3-eu-west-1.amazonaws.com/public/discussions/contributions/INCORPORACION%20DE%20JOVENES%20AL%20CAMPO.pdf>

Ingram, J.; Kirwan, J. (2011). Matching new entrants and retiring farmers through farm joint ventures: Insights from the Fresh Start Initiative in Cornwall, UK.

https://www.researchgate.net/publication/251543626_Matching_new_entrants_and_retiring_farmers_through_farm_joint_ventures_Insights_from_the_Fresh_Start_Initiative_in_Cornwall_UK

Lobley, M. (2010) "Succession in the family farm business". Journal of Farm Management, 13(12), 839-851.

López, D. (2016): Producir alimentos, reproducir comunidad. Redes alimentarias alternativas como formas económicas para la transformación social y ecológica. Madrid: Libros en Acción.

Lozano, B; Palomo, G.; Megias, L. y Monllor, N. (2020): Guía metodológica para la creación de un espacio test agrario. Red de Espacios Test Agrarios. <https://espaciostestagrarios.org/es/la-puesta-en-marcha-de-un-espacio-test-agrario>

MAPA (2017). Medidas en favor de los jóvenes y las mujeres en el ámbito de la Estrategia de Modernización y Diversificación Rural. Secretaria de Agricultura y Alimentación.

MAPA (2020). Informe final Grupo Focal sobre asesoramiento en AKIS; Ideas para el fortalecimiento de los AKIS en España.

MAPA (2021). Medidas en favor de los jóvenes y las mujeres en el ámbito de la Estrategia de Modernización y Diversificación Rural.

MAPA y Red Rural Nacional (2021). Estudio Sobre El Acceso a La Tierra; Documento Final del Grupo Focal de Acceso a la Tierra.

MAPA y Red Rural Nacional (2021). Resultados De La Encuesta Realizada A Jóvenes Del Medio Rural.

Milone, P. i Ventura, F. (2019): New generation farmers: rediscovering the peasantry. J. Rural Stud., 65 (2019), pp. 43-52.

Milone, P., Ventura, F., & Ye, J. (Eds.). (2015). Constructing a new framework for rural development. Emerald Group Publishing.

Ministère De L'agriculture De L'agroalimentaire Et De La Forêt (2016). Gestion et mise en œuvre du programme pour l'accompagnement et la transmission en agriculture ; Programa AITA, França.

Monllor, N. (2012). Entrada a la granja: anàlisi comparativa de joves agricultors, els seus itineraris, actituds i pràctiques a Ontario (Canadà) i Catalunya (Espanya), informe final.

Monllor, N. (2013): "El nuevo paradigma agrosocial, futuro del nuevo campesinado emergente". Polis. Revista Latinoamericana, 34.

Monllor, N. i Fuller, A. (2016), "Newcomers to farming: towards a new rurality in Europe". Documents d'Anàlisi Geogràfica, vol. 62 (3), 531-551.

Monllor, N.; Macias, B.; Flament, S. (2017). Incorporació de joves al camp. Programa Odisseu.

Moyano, E (IESA-CSIC. España); Ehlert, G (UFP-RGS. Brasil) (2021). ¿Cómo logramos que los jóvenes apuesten por la agricultura? <http://eldiariorural.es/como-logramos-que-los-jovenes-apuesten-por-la-agricultura/>

Moyano, E. (2008). Paradojas y realidades de la agricultura; una aproximación sociopolítica a la agricultura española.

Moyano, E. (2019). Relaciones entre agricultura y alimentación en un nuevo contexto de cambios.

Moyano, E. (2021). La agricultura, entre el viejo y el nuevo agrarismo. El diario rural. <http://eldiariorural.es/la-agricultura-entre-el-viejo-y-el-nuevo-agrarismo/>

Moyano, E.; Fernández, M.C. (1990). Teoría y práctica de la instalación de jóvenes en la agricultura, Revista de Estudios Agro-Sociales, nº 154, pp. 7-38.

Nyeléni, Europe & Central Asia (2021) INFORME DE POLÍTICA. Raíces de resiliencia: Política de tierras para la transición agroecológica en Europa.

Parlamento Europeo (2017). Sobre la situación con respecto a la concentración de tierras agrícolas en la UE: ¿Cómo facilitar el acceso de los agricultores a la tierra? Comisión de Agricultura y Desarrollo Rural.

https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2017-0119_ES.html

Pinto-Correia, T.; Gonzalez, C.; Sutherland, L.-A. y Peneva, M. (2015): "Countryside consumption: transition towards lifestyle land management". Sutherland, L.- A.; Darnhofer, I.; Zagata, L.; Wilson, G.A. (Eds.), Transition Pathways towards.

Pitson, C; Coopmans, I; Appel, F; Wauters, E; Balmann, A. (2020). Recomendaciones para un relevo generacional con éxito en la agricultura.

https://www.surefarmproject.eu/wordpress/wp-content/uploads/2020/06/D3.7_Spanish.pdf

Plana-Ferran, M.; Gallizo, J.L. (2021). The Survival of Family Farms: Socioemotional Wealth (SEW) and Factors Affecting Intention to Continue the Business.

Sutherland, L. A., Monllor, N. i Correia, T. P. (2016): "Gender issues among new entrants". EIP-Agri Focus Group. New Entrants into Farming: Lessons to Foster Innovation and Entrepreneurship. Minipaper. [Consulta: 09/04/2020]

Sutherland, L.-A.; Burton, R.J.F.; Ingram, J.; Blackstock, K.L.; Slee, B. i Gotts, N. (2012): "Triggering change: towards a conceptualisation of major change processes in farm decision-making". Journal of environmental management, 104: 142-151.

TERMCAT, Centre de Terminologia (2015). Vocabulari de la planificació estratègica. <https://www.termcat.cat/ca/diccionaris-en-linia/35/presentacio>

Tribunal De Cuentas Europeo (2017). El apoyo de la UE a los jóvenes agricultores debería estar mejor orientado a favorecer un relevo generacional eficaz. Informe Especial nº 10.

Tribunal de cuentas europeo (2017). El apoyo de la UE a los jóvenes agricultores debería estar mejor orientado a favorecer un relevo generacional eficaz, Informe Especial, nº 10, 94pp.

Van der Ploeg, J. D. (2016). El campesinado y el arte de la agricultura. Un manifiesto chayanoviano. Barcelona: Icaria Editorial.

Van der Ploeg, J. D. (2018). The new peasantries: rural development in times of globalization. Routledge.

Viure, J. (2015). Estudi del relleu generacional a les explotacions agràries de Catalunya: anàlisi i apunts per a una proposta estratègica.

Wilbur, A. (2014): "Cultivating Back-to-the-Landers: Networks of Knowledge in Rural Northern Italy". Sociologia Ruralis, 54 (2),167-185.

Zagata, L.; Sutherland, L. (2015). Deconstructing the 'young farmer problem in Europe': Towards a research agenda. Journal of Rural Studies. Volume 38, Pages 39-51.

